

T.C.
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalı

**ON BİRİNCİ SINIF
TÜRK EDEBİYATI DERS KİTABINDAKİ
TANZİMAT SONRASI ŞİİRLERİN
ÖĞRETİM PROGRAMI AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Meryem KORKMAZ YILDIRIM

İstanbul, 2011

T.C.
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalı

**ON BİRİNCİ SINIF
TÜRK EDEBİYATI DERS KİTABINDAKİ
TANZİMAT SONRASI ŞİİRLERİN
ÖĞRETİM PROGRAMI AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Meryem KORKMAZ YILDIRIM

Danışman: Yrd.Doç.Dr. Cemal SARAÇ

İstanbul, 2011

ONAY

Meryem KORKMAZ YILDIRIM tarafından hazırlanan “On Birinci Sınıf Türk Edebiyatı Ders Kitabındaki Tanzimat Sonrası Şiirlerin Öğretim Programı Açısından Değerlendirilmesi” konulu bu çalışma, 2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jüri tarafından başarılı bulunmuş ve yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	Adı Soyadı	İmzalar
TEZ DANIŞMANI	Yrd. Doç. Dr. Cemal SARAÇ	
JÜRİ ÜYESİ	Prof. Dr. Mehmet TEKİN	
JÜRİ ÜYESİ	Yrd. Doç. Dr. Latif BEYRELİ	

**Tüm kullanım hakları
M. Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne aittir.
© 2011**

ONAY

Meryem KORKMAZ YILDIRIM tarafından hazırlanan “On Birinci Sınıf Türk Edebiyatı Ders Kitabındaki Tanzimat Sonrası Şiirlerin Öğretim Programı Açısından Değerlendirilmesi” konulu bu çalışma, 2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jüri tarafından başarılı bulunmuş ve yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	Adı Soyadı	İmzalar
TEZ DANIŞMANI	Yrd. Doç. Dr. Cemal SARAÇ	-----
JÜRİ ÜYESİ	-----	-----
JÜRİ ÜYESİ	-----	-----

ÖZGEÇMİŞ

- 1999 Tokat Anadolu Öğretmen Lisesi
- 2003 Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalından mezun olma
- 2008 MEB Güngören Lisesi’nde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliği
- 2008 Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans Programına giriş
- 2009 MEB Saimbeyli Lisesi’nde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliği

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Görev Yaptığı Kurum : MEB Saimbeyli Lisesi

E- Posta : resadiye86@hotmail.com

ÖN SÖZ

Eğitim ve öğretimin başarılı bir şekilde yürütülmesi, Öğretim Programı ve öğretmenlerin yeterliliği kadar ders araç gereçleri ile de ilgilidir. Edebiyat eğitiminin amaçlarına ulaşabilmesi için en önemli işlev öğrenci, öğretmen ve ders kitaplarına düşmektedir. İşte bu nokta da, edebiyat kitaplarında okutulan metinlerin niteliği büyük önem kazanır. Türk edebiyatı derslerinde kullanılan metinlerin amaçları gerçekleştirebilme durumu ve dil becerilerini kazandırabilme seviyesi üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir mevzudur.

Bu araştırmayla müfredat programında belirtilen konunun, metnin seçiliş sebebine, Türk edebiyatı dersinin amaçlarına ve müfredat programına göre uygun olarak ele alınıp alınmadığı irdelenmiştir.

Tez konunun belirlenmesi ve tezimin tamamlanmasına kadar sürekli destek ve yardımlarını gördüğüm, bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım danışman hocam Sayın Yrd.Doç.Dr. Cemal Saraç'a, çalışma sırasında göstermiş oldukları sabır ve destek dolayısıyla annem, ablam, eşim ve oğluma, bu çalışmanın ortaya çıkmasında emeği olan bütün hocalarıma ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Meryem KORKMAZ YILDIRIM

ÖZET

ON BİRİNCİ SINIF TÜRK EDEBİYATI KİTABINDAKİ TANZİMAT SONRASI ŞİİRLERİN ÖĞRETİM PROGRAMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmayla, Türk edebiyatı Müfredat Programı çerçevesinde yayımlanan lise Türk edebiyatı ders kitabındaki Tanzimat sonrası şiirlerin Öğretim Programına göre tasnifini yapmak, buradan hareketle şiirlerin eğitimdeki kullanım biçimlerini ve ders kitaplarındaki şiirlerin Türk edebiyatı dersi Öğretim Programındaki kazanımlara uygun bir şekilde nasıl ele alınması gerektiğini belirtmek amaçlanmıştır. Bunun için Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 19.04.2007 gün ve 87 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş olan ‘Ortaöğretim Türk edebiyatı 11’ isimli ders kitabında yer alan Tanzimat sonrasında yazılmış 16 şiir incelenmiştir.

Kitapta yer alan Tanzimat sonrasında yazılmış manzum eserler, metnin kitaba alınış sebebi, hazırlık, inceleme ve anlama-yorumlama gibi metin üzerinde yapılan çalışmalara göre değerlendirilmiştir. Bu manzum eserlerin, incelenen ders kitabında nasıl ele alındığı, ne gibi çalışmalarla öğrencilere kavratılmaya çalışıldığı ortaya konulmuştur.

On birinci sınıf Türk edebiyatı ders kitabındaki Tanzimat sonrasında yazılmış şiirlerin Öğretim Programına uygunluğu incelenirken, tarama modeli kullanıldı. Araştırmanın konusu ile ilgili akademik çalışmalardan faydalanıldı. Doküman analizi sonuçları araştırmacı tarafından değerlendirildi. Seçilen metinlerin hangi yönlerden yeterli olduğu, hangi yönlerden yeterli olmadığı ve metinlerle ilgili yapılan çalışmaların Türk edebiyatı dersi Öğretim Programına göre eksik yönleri tespit edilerek değerlendirilmeler yapıldı.

Bu araştırmayla şu sonuçlara varıldı;

1. Konumuzu oluşturan Tanzimat sonrası yazılan şiirlerin on üç şaire ait olduğu görülür. Bu şairler Namık Kemal, Ziya Paşa, Abdülhak Hamid Tarhan, Tevfik Fikret,

Cenap Şahabettin, Mehmet Rauf, Halit Ziya Uşaklıgil, Tahsin Nahid, Mehmet Emin Yurdakul, Ziya Gökalp, Mehmet Akif Ersoy, Ahmet Haşim ve Yahya Kemal Beyatlı'dır.

2. Metnin öncesinde ve sonrasında yer alan sorular öğrencilerin kıyas yapma, muhakeme gücünü geliştirme, eleştirel düşünme, analiz ve sentez becerilerinin gelişimini sağlayacak niteliktedir. Ancak; soru sayısının fazla olması ve birbirine benzer cevaplar içeren sorular ve etkinliklerin olması, dikkat dağınıklığına ve kafa karışıklığına sebep olmaktadır.

3. Ölçme ve değerlendirme kısmında yer alan etkinlikler, gelecek konu ile ilgili merak uyandırmaktadır ve öğrenciyi araştırmaya yöneltmektedir.

4. İncelenen on birinci sınıf ders kitabında, bazı konuların işlenişinde görsel objelerden yararlanılmadığı görülmüştür.

5. On birinci sınıf edebiyat ders kitabına alınan bazı şiirler incelenirken, “günümüz Türkçesiyle” başlığında nesre dönüştürülmüş biçimleri verilmiştir. Burada yapılan çalışma doğru değildir. Şiirlerin kendine has özellikleri dikkate alındığında şiir, bütün değerleri korunarak aynı dil içinde nesre ve özellikle bir başka dile çevrilemez.

6. İncelenen kitapta metin üzerinde yapılan çalışmaların sırası; hazırlık, inceleme, anlama- yorumlama, ölçme- değerlendirme biçimindedir. Bunların yanı sıra sözcük çalışmasının yapılması öğrencilerin sözcük dağarcığını zenginleştirecektir.

7. Kitapta incelenen eserler ve soru içinde yer alan şiir parçaları dışında şiir metnine yer verilmemiştir. Öğrencilerin değişik metinleri tanıması ve okuma alışkanlığını geliştirmesi bakımından ders kitabında, kolayca ulaşabilecek serbest okuma metinlerine yer verilmelidir.

Anahtar sözcükler : edebiyat eğitimi, ders kitabı, şiir, ortaöğretim.

ABSTRACT

THE POST POEMS AFTER TANZIMAT ON THE ELEVENTH GRADE TURKISH LITERATURE BOOK IN EDUCATION

Study, the eleventh grade Turkish Literature after Tanzimat poetry textbook classification, to move from here poems poetry textbook in education and training in terms of usage patterns in a more efficient way is to specify how needs to be addressed. For this, the Ministry of Education of the Board of Education dated 19.04.2007 and 87 days as agreed with the decision of the textbook 'Secondary School Turkish Literature 11' named after the Tanzimat in the textbooks were written 16 poems.

The book is written in verse in the works after the Tanzimat, the text book because of receipt, preparation, analysis and understanding-interpretation of such studies were evaluated according to the text. It works in verse, examined how the course discussed in his book, tried to teach students to work as what was described.

On first-rate poems written in Turkish Literature after Tanzimat textbook in education were examined, survey method was used. Utilized the research on the subject of academic studies. Document analysis results were evaluated by the researcher. The selected texts in ways which are good, what aspects of the work of Turkish literature is not a good lesson about texts and the curriculum are determined according to the incomplete aspects of the examinations were performed.

The study concluded the following results;

1. Your position on three poems by poet of the post is seen that after the Tanzimat. These poets are Namık Kemal, Ziya Paşa, Abdülhak Hamid Tarhan, Tevfik Fikret, Cenap Sahabettin, Mehmet Rauf, Halit Ziya Uşaklıgil, Tahsin Nahid, Mehmet Emin Yurdakul, Ziya Gökalp, Mehmet Akif Ersoy, Ahmet Haşim and Yahya Kemal Beyatlı.
2. Making comparison of students before and after the text of the questions, the

development of reasoning power, critical thinking, analysis and synthesis skills to the development of nature. However, the question is more than the number of questions and activities with each other and have similar responses, disorganize attention and leads to confusion.

3. Measurement and evaluation at the field events, future raises curiosity about the subject and lead the student to research.

4. Studied the book of the eleventh grade course, some issues weren't benefited for the handling of visual objects.

5. Examining some of the poems from the eleventh grade literature textbook, "today's Turkish language" in the title formats are translated into prose. Here, the simplification work is not true. Given the unique features of poems poetry, prose, and especially in all levels while maintaining the same language translated into another language.

6. The order of the studies reviewed in the book on the text, the preparation, review, understanding-interpretation, in the form of assessment. In addition, studies on word enrich students' vocabulary.

7. Works and the question is examined in the book of poetry, except in parts of the poem are not included in the text. To recognize and develop the habit of reading various texts in terms of students' textbooks, should be easily able to access free reading of texts.

Key words: literature, education, textbooks, poetry, secondary school.

İÇİNDEKİLER

ONAY	i
ÖZGEÇMİŞ	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR	xi
BÖLÜM I : GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Amaç	3
1.3. Önem	4
1.4. Sınırlılıklar	5
1.5. Sayıtlar	5
1.6. Tanımlar	6
BÖLÜM II : İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	7
2.1. Kuramsal Açıklamalar ve İlgili Araştırmalar.....	7
2.1.1. Tanzimat Dönemi Şiiri.....	7
2.1.2. Ders Kitabı.....	8
2.1.3. Metinler Üzerinde Yapılan Çalışmaların Edebiyat Eğitimi Bakımından	
Önemi.....	13
2.1.3.1. Metin Seçimi Edebiyat Eğitimi	15
2.1.3.2. Hazırlık Çalışmaları ve Edebiyat Eğitimi	19
2.1.3.3. Metin Altı Soruları ve Edebiyat Eğitimi	22
2.1.4. İncelenen Kitap	30
2.1.5. On Birinci Sınıf İçin Önerilen Süre ve Metin Sayıları.....	30
2.1.6. On Birinci Sınıf Türk Edebiyatı Ders Kitabındaki Tanzimat Sonrası	
Yazılan Şiirlerin Ünitelere Göre Dağılımı	31
2.1.7. On Birinci Sınıf Hedef-Kazanım Tablosu	32
BÖLÜM III : YÖNTEM	33
3.1. Araştırmanın Modeli	33
3.2. Evren ve Örneklem	33
3.3. Verilerin Toplanması	34
3.4. Verilerin Analizi	34
BÖLÜM IV : BULGULAR VE YORUMLAR	35
4.1. On Birinci Sınıf Türk Edebiyatı Ders Kitabında Yer Alan Tanzimat	
Sonrası Yazılmış Manzum Eserlerin Edebiyat Eğitiminde Kullanılması	35

4.1.1. Namık Kemal	36
4.1.1.1. Hürriyet Kasidesi.....	37
4.1.2. Ziya Paşa	41
4.1.2.1. Terkîb-i Bent	41
4.1.3. Abdülhak Hamit Tarhan	45
4.1.3.1. Kürsi-i İstiğrak	45
4.1.4. Tevfik Fikret	50
4.1.4.1. Yağmur	50
4.1.5. Cenap Şahabettin.....	55
4.1.5.1. Elhan-ı Şita	55
4.1.6. Mehmet Rauf	59
4.1.6.1. Baran-ı Bahar.....	59
4.1.7. Halit Ziya Uşaklıgil	61
4.1.7.1. Sarı Gül	61
4.1.8. Tahsin Nâhid	64
4.1.8.1. Hasta Bir Telde Hasta Bir Nağme	65
4.1.9. Mehmet Emin Yurdakul	67
4.1.9.1. Benim Şiirlerim	70
4.1.9.2. Bırak Beni Haykırayım.....	73
4.1.10. Ziya Gökalp	76
4.1.10.1. Altın Destan	76
4.1.11. Mehmet Akif Ersoy	79
4.1.11.1. Mahalle Kahvesi	79
4.1.11.2. Küfe	82
4.1.12. Ahmet Haşim	85
4.1.12.1. Şafakta	85
4.1.12.2. Merdiven	87
4.1.13. Yahya Kemal Beyatlı	90
4.1.13.1. Açık Deniz	90
BÖLÜM V : SONUÇ VE ÖNERİLER	93
5.1. Sonuçlar	93
5.2. Öneriler	95
KAYNAKLAR	98
EKLER.....	102
EK-1 TÜRK MİLLÎ EĞİTİMİNİN AMAÇLARI	102
EK-2 ORTAÖĞRETİMİN AMAÇLARI	103
EK-3 TÜRK EDEBİYATI ÖĞRETİM PROGRAMININ GENEL AMAÇLARI..	104
EK-4 ÖRNEK ŞİİR İNCELEMESİ.....	106
EK-5 TEZDE YER ALAN ŞİİRLER	115
EK-6 KİTAP İSTEĞİ DİLEKÇELERİ	138

TABLÖLÄR LİSTESİ

Tablo 1 :	On Birinci Sınıf İçin Önerilen Süre ve Metin Sayıları	30
Tablo 2 :	On Birinci Sınıf Türk Edebiyatı Ders Kitabındaki Tanzimat Sonrası Yazılan Şiirlerin Ünitelere Göre Dağılımı	31
Tablo 3 :	On Birinci Sınıf Hedef-Kazanım Tablosu	32

KISALTMALAR

S. : sayı

s. : sayfa

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

TDK : Türk Dil Kurumu

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

BÖLÜM I : GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Dilin birçok işlevinin yanı sıra en önemli işlevi, edebiyatın da vasıtasıyla, kültür taşıyıcılığı yapmasıdır. Dil toplumun kültür birikimini, kültür dokusunu nesilden nesile aktaran en etkili araçtır. Bir milleti kaynaştıran duygu ve düşünce bağıdır. Sever, “Aynı dili konuşan insanlar arasındaki duygu ve düşünce birlikteliği, ulus bilincinin oluşmasını sağlar.” (Sever, 2000), derken bunu kastetmektedir.

Her milletin kendine özgü bir dili vardır. Millet kavramı tarif edilirken dil birliği temel unsur olarak dikkat çeker.

“Aynı dili konuşan insanlar, “millet” denilen sosyal varlığın temelini oluştururlar. Dil duygu ve düşünceyi insana aktaran bir vasıta olduğu için insan topluluklarını bir yığın veya kütle olmaktan kurtararak, aralarında duygu ve düşünce birliği olan bir cemiyet yani millet haline getirir. Fert konuştuğu dili hazır bulur. Dil ferde cemiyetin bağışladığı en büyük miras ve donatımdır. Ana, baba, çevre, okul çocuğa dil vasıtasıyla cemiyetin asırlar boyunca biriktirdiği hayat tecrübesini ve kültürünü de aktarır .”(Kaplan, 1992). Bir milleti oluşturan insanlar kullandıkları dil ile mevcut kültürlerini yalnızca korumakla kalmaz aynı zamanda besler ve nesilden nesile aktarılmasını da sağlarlar.

Dil, kültür ve millet arasında sıkı bir ilişki vardır. Dil, kültür hazinesinin; kültür ise millet denilen topluluğun meydana gelmesinde aktif rol oynar. Bir toplumu ulus yapan bağların en güçlüsüdür. Aksan dili; “Bireylerin ulusuna, yurduna, geçmişine sıkı sıkıya bağlar, kuşaktan kuşağa aktararak gelen dil, bireyi geçmişle gelecek arasındaki zincirin bir halkası durumuna getirir .”(Aksan, 2003), şeklinde tarif eder.

Dilin sanat değeri taşıyan, işlenmiş haline edebiyat adı verilir. Mehmet Kaplan edebiyatı, kültürün aynası olarak görür. “Kültür sahasında ne varsa, onların akislerini edebiyatta bulmak mümkündür” der (Kaplan, 2000).

Edebiyatçı canlı olan dil malzemesiyle eserlerini ortaya koyar. “Diğer sanatçıların ve estetikçilerin kullandıkları malzemeye sıradan insanlara göre oldukça farklı, güzel, estetik değer taşıyan bir biçim vermeleri gibi edebiyatçılar da kullandıkları dile sağlam, etkili ve güzel bir biçim verirler.” (Cemiloğlu, 2003).Günümüzde de hem kültür mirasını gelecek nesillere aktarmak, hem de dili sağlam, etkili ve güzel bir biçimde kullanan bireyler yetiştirebilmek için edebiyat dersleri okutulmaktadır.

“Edebiyat eğitimi, dilin en güzel örneklerini tanıma amacına yönelik bir eğitimidir. Öğrenci bu aşamada dilin en güzel örnekleri ile karşılaşacak, onları anlayacak ve kendisi de aynı güzellikte kullanacaktır. Dili kullanmanın güzel sanatların bir dalı olduğu düşüncesi, tarihin en eski dönemlerine kadar iner. Bu yüzden edebiyat eğitimi dilin sanatlı ve etkili kullanımına yönelik bir eğitimidir.”(Yalçın, 2002). Bu sebeple Türk edebiyatı ders kitaplarında dilin en güzel örneklerine yer verilmelidir.

Türk edebiyatı dersi Öğretim Programına göre edebiyat eğitimi kısaca, bu metinlerdeki sanat değerlerini sezmeyi, dilin metinde kazandığı anlamları kavramayı ve metni yorumlamayı sağlayacak becerileri kazandırmayı amaçlar. Bu eğitimin ilk ve en önemli basamağı lise yıllarındaki edebiyat dersleridir. Edebiyat derslerinde öğrencilere, her yönüyle bireysel, ulusal, evrensel değer, zevk ve anlayışın edebi metinlerde nasıl inceleneceği ve değerlendirileceği hususunda beceriler kazandırılmalı; sanata özgü yaşantının özellikleri hissettirilmelidir. Öğrencilerin; her düzeydeki dil göstergelerinin nerede, niçin, nasıl ve neden kullanıldığını kavrayabilecek bir anlayışa ulaşmaları sağlanmalıdır (MEB, 2005).

Sonuç olarak, edebiyat eserleri insana özgü bazı değer ve niteliklerin yerleşip kökleşmesi, toplumsal yaşamın ve çağın gerektirdiği değerlerin benimsenmesi yolunda önemli roller oynar. Kısacası “edebi eserler hem bireysel hayatla, hem de sosyal hayatla ilgili olarak, iyiye, güzele ve doğruya yönelme yolunda yeni değerler kazandırma yolunda, telkinlerde bulunur, insanları bunlar doğrultusunda eğitir.” (Kavcar, 1999). Edebiyat eğitiminin amaçlarına ulaşabilmesi için en önemli işlev öğrencilere, öğretmenlere ve ders kitaplarına düşmektedir.

Eğitim teknolojisindeki gelişmelere rağmen günümüzdeki ders kitapları, öğretimin vazgeçilmez unsurudur. Çünkü kitap, öğrencinin her an başvurabileceği, gelişiminde, eğitiminde ve karakterinin biçimlenmesinde çok önemli bir kaynaktır (Güler, 2001).İşte bu noktada, edebiyat kitaplarında okutulan metinlerin niteliği büyük önem kazanır.

Çalışmamızın ana problem cümlesi şudur; On birinci sınıf Türk edebiyatı ders kitabında yer alan Tanzimat sonrası metinler Öğretim Programındaki kazanımlara uygun mudur?

1.2. Amaç

Türk edebiyatı dersi Öğretim Programına göre güzel sanatların bir dalı olan edebiyatın insanlığın ilk dönemlerinden beri, her yerde ve zamanda varlığını sürdürmesi, onun, insana özgü vazgeçilmez bir ihtiyacı karşıladığını düşündürmektedir. Edebiyatın bu özelliğini, insanın “sanat yapma varlık şartına bağlayanların da olduğu bilinmektedir. Edebi eser, dille gerçekleşen güzel sanat ürünüdür. Özgünlüğü de tarih ve kültürle olan yakın ilişkisinin sonucudur. Edebi metin, sanat ve kültür etkinliklerinin iç içe girdiği bir alanda oluşur. Zaten dil, kültür alanının hem yapıcısı hem de ifade aracıdır. Bu durum Edebiyat eğitime, kültür ve sanat eğitimi arasından ayrı bir önem kazandırmaktadır (MEB, 2005).

Şiire ilgi duyan öğrenciler diğer edebi türlere ve hatta kültür ve sanat faaliyetlerine yönelebilirler. Böylece okuyan, inceleyen, araştıran, edebiyatını sahiplenen ve sanat eserleri ortaya koyan genç nesiller yetişebilir.

Şiire ve edebiyata olan ilginin artması için ders kitaplarında yer alacak metinlerin seçimi üzerinde titizlikle durulmalıdır. Hiçbir kazanımı olmayan, herhangi bir amaç taşımayan metinler, öğrencinin derse karşı ilgisizliğine yol açacaktır.

Metin seçimi kadar metin üzerinde yapılacak çalışmalar da önemlidir. Çünkü pasif konumdaki metni harekete geçirerek öğrencinin müfredat programındaki hedef ve kazanımlara ulaşmasını sağlayacak çalışmalardır. Bu sebeple çalışmamızın amaçlarından biri de metinlerin nasıl işlendiğini ve metinler üzerinde yapılan etkinliklerin yeterli olup olmadığını tespiti çalışmaktır.

“Orta ğretim on birinci sınıf Türk edebiyatı kitabında yer alan Tanzimat sonrası yazılan Şiirler Edebiyat ğretim Programında belirlenmiş olan kazanımlarla uygun mudur?”

“Orta ğretim on birinci sınıf Türk edebiyatı kitabında yer alan Tanzimat sonrası yazılan Şiirlerin seçiliş sebebi Edebiyat ğretim Programıyla örtüŐmekte midir?”

“Orta ğretim on birinci sınıf Türk edebiyatı kitabında yer alan Tanzimat sonrası yazılan Şiirlerin hazırlık alıŐmaları Edebiyat ğretim Programı doğrultusunda öğrencilerin dikkatini derse çekebilecek nitelikte midir?”

“Orta ğretim on birinci sınıf Türk edebiyatı kitabında yer alan Tanzimat sonrası yazılan Şiirlerin metin altı soruları Edebiyat ğretim Programında ğrencilere hedeflenen davranışları kazandırabilme yeterliliğine sahip midir?”

Bu sorular, çalıŐmamıza temel teşkil etmiştir. Bu soruların cevabını bulabilmek için çalışma rneklemiz olan on birinci sınıf Türk edebiyatı ders kitabında yer alan Tanzimat sonrası yazılan Şiirler, hazırlık çalışmaları ve metin altı soruları 2005 Türk edebiyatı Dersi ğretim Programıyla karŐılaŐtırılmıŐ, bu soruların programda hangi kazanımlarla, ne düzeyde örtüştüğü belirlenmiŐtir.

Kısaca bu çalışmayla, Edebiyat Müfredat Programı çerçevesinde yayımlanan lise Türk edebiyatı ders kitabındaki Tanzimat sonrası Şiirlerin ğretim Programına göre tasnifini yapmak, buradan hareketle Şiirlerin eğitimdeki kullanım biçimlerini ve ders kitaplarındaki Şiirlerin Türk edebiyatı dersi ğretim Programındaki kazanımlara uygun bir Şekilde nasıl ele alınması gerektiğini belirtmek amaçlanmıştır.

1.3. nem

“Edebiyatın temel iŐlevlerinden biri, eğitme, insan kişiliğini değiliŐirme ve geliŐtirmedir. Bu iŐlevine, duyguları geliştirme, duygu ve düşünce arasında sağlıklı bir denge kurma da denilebilir.”(Kavcar, 1999) nk insanoğluna duygularını anlaşılır bir Şekilde ifade etmeyi öğretmede edebiyat önemli bir görev üstlenir. KiŐiyi yalnızlıktan ve bencilikten

kurtararak duygu ve düşüncelerini diğer insanlarla paylaşmasına olanak sağlar.

Bugün liselerde okutulan Türk edebiyatı derslerinde bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunların çözümü için, “Türk edebiyatı öğretimi neyle, nasıl yapılmalıdır?” sorusuna cevap bulmak gerekir.

“Edebi metinler, sanat zevki ve anlayışla kültür değerlerini hayatın gerçekliğinden hareketle somutlaştırır. Bunlar; insanın zevkinin gelişmesine ve ait olduğu toplumun değerlerini benimsemesine hizmet eder. Bunun için edebiyat eğitimi; estetik zevkin gelişmesi, kültürel değerlerin somut olarak ifadesi ve yorumlanması, sürdürülen hayatın farklı bir dikkat ve duyarlılıkla dile getirilmesi bakımından son derece önemlidir.”(Ay, 2006). İşte bu noktada Türk edebiyatı ders kitaplarına seçilen metinlerin niteliği, Öğretim Programına uygunluğu büyük önem kazanır.

Edebiyat eğitiminin gerçekleştirilebilmesi için Türk edebiyatı ders kitaplarında yer alan metinlerin öğrencilerin içinde bulunduğu duygu ve düşünce gelişimine uygun olması da ayrıca büyük önem taşır. Bu da büyük oranda seçilen metinlerle sağlanır. “Metinler, kıymet hükümlerimizi, sanat anlayışımızı, estetik zevkimizi yansıtmalı, kültür değerlerimizi beslemeli; milli benliğimizi, kültürel kimliğimizi, duygu, düşünce ve hayal dünyamızı geliştirmelidir.”(Karakuş, 2002). Böylece edebiyat dersi öğrenciye hayatı öğreten ve onu hayata hazırlayan bir etkinlik alanı olma işlevini yerine getirebilecektir.

1.4. Sınırlılıklar

1. Araştırma ders kitaplarındaki Tanzimat sonrası şiirlerden alınmış olanlarla sınırlıdır.
2. Bu araştırma, Ortaöğretim On Birinci Sınıf Türk edebiyatı ders kitabı ile sınırlıdır.

1.5. Sayıtlar

Ders kitabında yer alan Tanzimat sonrası yazılan bütün şiirlerin Türk edebiyatı dersinde öğrencilerle beraber sınıfta işlendiği varsayılmıştır.

1.6. Tanımlar

Edebiyat eğitimi : Sanatkârın dil malzemesi ile hayat verdiği estetik değere haiz edebi metne, varoluş amacı doğrultusunda anlama/anlamlandırma, duyma/duyurma, sezme/sezdirmeye üzerinde odaklaşan bir tür sanat eğitimidir (Çetişli, 2006).

Ders kitabı : Belirli ölçülere göre incelendikten sonra, belli bir okul, sınıf ve ders için öğretmen ve öğrencilere temel kaynak olarak önerilen bir kitaptır (Oğuzkan, 1993).

Ders kitabı, bir eğitim programında yer alan hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci ile ölçme-değerlendirme boyutlarına uygun olarak hazırlanmış ve öğrenme amaçlı kullanılan basılı bir öğretim materyalidir (Demirel , Kıröğlu, 2006).

Şiir : Zengin sembollerle, ritimli sözlerle, seslerin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan edebi anlatım biçimi, manzume, nazım (TDK, 2005).

Yahya Kemal Beyatlı şiiri “bildiğimiz musikiden farklı bir musiki” olarak tanımlarken, Cahit Sıtkı Tarancı’ya göre şiir “kelimelerle güzel şekiller kurma sanatıdır”. Ahmet Haşim şiiri “söz ile musiki arasında olan fakat sözden ziyade musikiye yakın olan bir lisan” olarak tanımlar. Necip Fazıl Kısakürek ise şiir için “mutlak hakikati arama işidir” der.

Ortaöğretim : İlköğretimden sonra öğrenimini sürdürmek isteyen öğrencilere üniversiteye veya teknik ve meslek alanlarında hazırlamak için planlanan öğretim dönemi, lise, orta tedrisat (TDK, 2005).

BÖLÜM II : İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, araştırmayı kuramsal açıdan desteklemek amacıyla çeşitli kaynaklardan yola çıkılarak oluşturulan bilgilere ve konuyla ilgili olarak daha önceden yapılmış olup bu araştırmaya doğrudan ya da dolaylı olarak ışık tutabilecek araştırmalara yer verilmiştir.

2.1. Kuramsal Açıklamalar ve İlgili Araştırmalar

Bu bölümde, ders kitaplarındaki metinlere dayalı olarak hazırlanan sorularla ilgili olarak daha önceden yapılmış olup bu araştırmaya doğrudan veya dolaylı olarak ışık tutabileceği umulan araştırmalara da yer verilmiştir.

2.1.1.Tanzimat Dönemi Şiiri

Tanzimat Dönemi Türk edebiyatının,1860'ta Şinasi'nin Agah Efendi ile birlikte çıkarttıkları Tercüman-ı Ahval gazetesi ile başladığı kabul edilmektedir.

Tanzimat edebiyatının sürdüğü dönem,demokratik hak ve özgürlükleri, yönetici-sanatçı ilişkileri yönünden farklı nitelikler taşır.Tanzimat dönemi iki süreç yaşamıştır.Birincisi 1877'de II. Abdulhamit'in Meşrutiyet Meclisi'nin çalışmalarını durdurmasına kadar geçen, demokratik hak ve özgürlüklerin kullanıldığı süre, ikincisi 1877'den sonra başlayan baskıcı yönetimin, sanat ve edebiyatı etkilediği süre.Bu nedenle Tanzimat edebiyatı; Birinci Dönem(1860-1877) ve İkinci Dönem (1877-1896) olarak iki dönemde ele alınmıştır.

Türk toplumunda, 1860-1896 yılları arasındaki edebiyat etkinlikleri, "Tanzimat edebiyatı" adı altında toplanır. "Batılılaşma" olgusunu gerek basın, gerek edebiyat yapıtları aracılığıyla yaygınlaştırmaya çalışan Tanzimat dönemi yazarları, Batı şiir, roman ve tiyatrosundan oldukça etkilendiler. Bu etkilenmeler, özellikle çeviri yoluyla

gerçekleşti. Tanzimat yazarları sanat anlayışları bakımından ikiye ayrılabilir: Namık Kemal, Şinasi, Ahmet Mithat Efendi, ve Ziya Paşa'yı kapsayan birinci kuşak (1860-1875); Recaizade Mahmut Ekrem, Sarnipaşaza-de Sezai, Nabizade Nâzım ve AbdülhakHamit'i kapsayan ikinci kuşak (1875-1896). Birinci kuşak "sanat toplum içindir", ikinci kuşak ise "sanat sanat içindir" İlkesini benimsemiştir.

Tanzimat dönemi şiirin gelişme süreci 1860 - 1896 yıllarına rastlar. 1839 yılında ilân edilen Tanzimat Fermanı'ndan sonra yetişen gençlerin, Batı edebiyatı etkisinde kurmuş oldukları edebiyat türü olan Tanzimat edebiyatı bu dönemde gelişmiştir. Önceleri dil üzerine tartışmalar yaparak etkileşimleri genişleten şair ve yazarlardan, Şinasi ve Agâh Efendi çıkardıkları Tercüman-ı Ahvâl(1860) ve Şinasi'nin tek başına çıkardığı Tasvîr-i Efkâr'da Batı uygarlığına çağdaş yaşamı geliştirerek ulaşılabileceğini vurgulamış, halkın düzeyini çıkardıkları mecmualar ile yükseltmeye çalışmışlardır. Bu süreçte yalın bir şiir dili ve düzyazı anlayışı benimsenmiştir. Bu dönemde Namık Kemal ve Ziya Paşa'da yazılarıyla politikalarını duyurmuşlardır. Fransız edebiyatı ve Romantizm akımının etkisinde Şinasi Fransız şairlerden çeşitli çeviri kitapları yayınlamıştır.

Tanzimat döneminin süren etkisine rağmen Divan şiiri bırakılamamıştır. Hece ölçüsü sık kullanılmasına rağmen, aruz ölçüleri de kullanılmaya devam etmiştir. Bu dönemin şairlerinden Ziya Paşa, 1874'te "Harâbât" adlı antolojisini yayınlamıştır. Recaizâde Ekrem, yeni nâzım biçimleri denemiş, Türk edebiyatı'nda daha çok iyi bir kuramcı olarak kabul edilen bir şairdir. Abdülhak Hamit Tarhan, Türk edebiyatı'na batılılaşma yönünde yoğun şiirler vermiştir. Şiirlerinde Romantizm ve Naturalizm'in etkileri görülmektedir.

2.1.2.Ders Kitabı

Öğretimde en çok kullanılan görsel araçlar sınıfta her öğrencinin kullandığı ders kitabıdır. “Ders kitabı ve içindeki resimler öğretme durumlarında en çok yararlanılan hazır araçlardan birisidir.” (Demirel,2000). Kitabın gördüğü iş öğretmenin işine benzer. Nasıl ki, iyi bir öğretmen öğretir ve öğretimin oluşumuna yardım ederse bir ders kitabı da öyle olmalıdır. “Ders kitabı öğrencinin düşünmesine yardım edici olmalı ve ipuçları

vermelidir.” (B y k karag z ve  ivi,1997).

İlk  ğrenme yaşantıları ailede ve evde başlar, yakın çevreyi ve okulu kapsayacak biçimde genişler. “ ğrenciler, yaşadıkları toplumda ve dünyada oluşan değişikleri daha iyi anlayabilmek ve kavrayabilmek için olay ve olguları kavramları kolaylaştıracak araç ve gereçlere ihtiyaç duyarlar. Bu araçların en başında da ders kitapları gelmektedir .”(Ceyhan ve Yiğit,2003).

İyi hazırlanmış bir ders kitabı, hem  ğretmen hem de  ğrenci için yararlıdır. Öğretmen için yararlıdır; çünkü, öğretmenin  ğretim etkinliklerine büyük  l de yön verir ve ona yardım eder. Bu açıdan ders kitabı, eğitim bilimi bakımından, öğretmenin en önemli  ğretim kılavuzu değerindedir. Ders kitabı,  ğrenci yararlıdır; çünkü, çocuğun o güne kadar kazandığı  ğretim yaşantılarını bireşiminin (sentezinin) yapılmasına ve yeni öğrenme yaşantıları kazanmasına yardım eder.

Bunlardan başka, iyi bir ders kitabı  ğretim programlarının gösterdiği eğitim ve  ğretim amaçlarına daha kısa yoldan daha kısa zamanda ulaşmaya büyük  l de yardım eder. Çünkü,  ğretim amacıyla yazılmış olan bir ders kitabı, programdaki eğitim ve  ğretim amaçlarının kaçmasına fırsat vermez. Bu bakımdan, “ders kitabı, öğretimin günlük yaşam sorunlarıyla ilişkisini kesmemek ve  ğretimi -yapılabildiği kadar- “yaparak ve yaşayarak öğrenme” yöntemiyle yapmak koşuluyla, öğretimde büyük bir değer taşır. Öğretimde kitaba sıkı sıkıya bağlanmak doğru olmadığı gibi, kitabı bir tarafa atmak da doğru olamaz.”(Binbaşıoğlu,2003).

Ülkemizde okul eğitiminde ders kitapları her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. ağdaş anlamda eğitim programları ve bu kapsamda  ğretim ve ders programları yürürlükte olmadığı durumlarda, bir derse ait program yerine bile kullanıldıkları görülmüştür. Öyle ki “ders kitaplarının, okul programlarının üstlenmiş olduğu toplumsal, siyasal, ekonomik ve bireyi geliştirme işlevlerini yerine getirmek bakımından büyük önem taşıdığı söylenebilir.” (Küçükahmet,2004).

Planlı, programlı eğitim çalışmalarında en belirleyici yol gösterici araçlardan birisi ders

kitaplarıdır. Milli Eğitim Bakanlığı, ders kitapları yönetmeliğinde ders kitabını, “Her tür ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılacak olan, konuları öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış, öğrenim amacı ile kullanılan basılı eser.” olarak tanımlamaktadır. Toprak (1993), ders kitaplarını “Eğitim programlarında belirlenen amaçlar doğrultusunda; öğretim programlarındaki derslerin içeriği ile ilgili bilgileri öğrencilere sunan pekiştirme, sınava hazırlama ve öğrenme hızlarına uygun çalışma olanağı sağlayan kullanışlı bir öğretim materyali.” olarak tanımlamıştır.

Bu belirlemeler doğrultusunda, ders kitabını “bir eğitim programında yer alan hedef, içerik, öğretme-öğrenme süreci, ölçme değerlendirme boyutlarına uygun olarak hazırlanmış ve öğrenme amaçlı kullanılan basalı bir öğretim materyali” olarak tanımlayabiliriz (Demirel ve Kiroğlu,2005).

Ders kitabı, hem öğrenme hem de öğretme süreçleriyle ilişkili olan bir araçtır. Her iki süreçte de insanların öğrenmesine yardım etmek amaçlanır. “Gagne’nin fikirlerinden hareketle bir ders kitabı şu yeterliliklere sahip olmalıdır: Öğrencinin derse ilgisini artırması, konuların amaçlarını açıkça ortaya koyması, öğrencinin ilgisini dersin önemli bölümlerine yönlendirmesi, dersin önemli bilgilerini sunması, bilginin depolanması için yarar sağlanması, yeterince örnek ve uygulamaya yer vermesi, öğrenci bilgi ve becerilerini geliştirmek için özendirme, öğrenciye problemi anlamayı ve çözme, öğretme, öğrencinin kendini değerlendirmesi için seçenekler sunması, öğrenciyi; benlik, iç kontrol, çalışma vb. yönlerden gelişmeye özendirme.”(Küçükahmet,2004).

Sonuç olarak etkili bir “ders kitabı öğrencinin ilgisini çekmeli, derse karşı ilgi uyandırmalı konunun ana hatları gösteren resim, grafik, hikayeler... olmalıdır. Öğrencinin kendi kendine öğrenmesine fırsatlar sunabilmeli, çocuğun kitapla olan bağımlı kuvvetlendirici yaşantılar verebilmelidir.” (Demirel ve Kiroğlu,2005).

Demir (2010), Türk edebiyatı ders kitaplarının Öğretim Programına uygunluğunun öğretmen görüşlerine göre değerlendirmeyi hedeflediği çalışmasında şu verileri elde etmiştir:

Ders kitaplarının Öğretim Programının, evrensel değerleri kazandırma ($x = 2.70$), ulusal değerleri kazandırma ($x = 2.96$), sanata özgü değerleri hissetme ($x = 2.99$), estetik yaşamın zevkine varma ($x = 2.79$) ve belirlenen içeriğin öğretilmesinin ötesinde değer ve tutum kazandırma ($x = 2.77$) gibi değer ve tutum kazandırmaya yönelik amaçlarına uygun hazırlanmadığı yönünde öğretmenlerin olumsuz yönde görüşe sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler, ders kitaplarının, Atatürk İlke ve İnkılaplarına ilişkin değerleri kazandırma ($x = 3.29$) amacına nispeten uygun hazırlandığı yönünde görüş belirtmişlerdir.

Türk edebiyatı ders kitaplarının, yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme gibi düşünme becerilerini geliştirme ($x = 3.16$) ve öğrencilerin zihinsel, kişisel ve sosyal açıdan gelişimine katkı sağlama ($x = 3.01$) bakımından programda belirlenen amaçlara uygun hazırlanmadığı yönünde öğretmenlerin görüş belirttikleri sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin Türk edebiyatı ders kitaplarının dil bilincinin geliştirilmesine katkı sağlama ($x = 3.25$) ve metinleri yorumlama becerisi kazandırma ($x = 3.07$) gibi edebiyat dersi ile ilgili amaçlara uygun hazırlanmadığı ancak Türk edebiyatı ders kitaplarında yer alan hazırlık çalışmalarının öğrencileri ilgili içeriği öğrenmeye hazırladığı ($x = 3.53$) yönünde görüşe sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Hazırlık çalışmaları, yapılandırmacı yaklaşım açısından değerlendirildiğinde öğrencilerin ön öğrenmelerini harekete geçirmesi bakımından önemlidir. Ders kitaplarındaki hazırlık çalışmaları bölümlerinin programın yaklaşımına uygun olarak hazırlandığı söylenebilir.

Genel olarak bakıldığında edebiyat öğretmenlerinin Türk edebiyatı ders kitaplarının Öğretim Programının amaçlarına uygunluğu ile ilgili 11 maddeden 10'una olumsuz yönde, 1'ine olumlu yönde görüş belirttikleri görülmüştür.

Güven (2010), "11. sınıf Türk edebiyatı ders kitabına ilişkin olarak öğretmen ve öğrenci görüşleri çeşitli özelliklere göre değişmekte midir?" sorusuna cevap aradığı çalışmasında şu sonuçlara ulaşmıştır:

Öğrencilerin kitaba ilişkin görüşleri su şekildedir: Kitapta gereğinden fazla etkinlik bulunmaktadır. Bu etkinlikler de öğrenciyi kitaptan ve dersten soğutmaktadır.

Kitaptaki metinler Tanzimat ve servet i fûnunla ilgili olduğu için içinde yabancı kelimeler çoktur, öğrenci seviyesinin üstündedir. Bu da metinlerin anlaşılmasını engellemektedir.

Konular, ÖSS paralel olmadığı için önemsenmemekte, dikkat çekmemektedir. Kitapta konuyu anlatan hiçbir metin bulunmamaktadır. Her konu öğrenciye araştırması için ödev olarak verilmiştir. Bu durum öğrencileri kitaptan soğutmaktadır. Bazı ünitelerde az da olsa konu hakkında aydınlatıcı bilgi verilebilir. Kitabın fiziksel olarak bir kusuru yoktur. Cildi esnek ve dayanıklıdır, yaprakları sağlamdır.

Öğretmenlerin kitaba ilişkin görüşleri su şekildedir: Kitapta bilinmeyen kelimelerin çokluğundan, incelenen edebi dönemin zorluğundan bazı metinler anlaşılammaktadır.Kitap öğrenci seviyesinin üstündedir. Bu durum kitabı sıkıcı hale getiriyor.

İtilli'nin (2006),” Genel Liselerin Üçüncü Sınıflarında Okutulan Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmasında müfredat programında her sınıf için ayrı amaçların yer almadığı tespit edilmiştir. Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde kullanılan kitapların ise, şekil ve muhteva bakımından birtakım eksiklikleri olduğu görülmüştür. Muhtevayla ilgili eksiklikler, millî benlik şuuru ve Türk kültürünü kazandırmayı amaçlayan metinlerin az sayıda verilmiş olmasından; öğrenci seviyesine ve ilgi alanlarına hitap eden metinlerin sayısının fazla olmamasından, günümüz şair ve yazarlarına yer verilmemesinden kaynaklanmaktadır.

Kırmacı (2006) ortaöğretim üçüncü sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarının cümle, satır ve paragraf uzunluğu bakımından öğrenci gelişim seviyesine uygunluğunu tespit etmek amacıyla yaptığı araştırmasında aşağıdaki sonuçlara ulaşmıştır:

Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları Yönetmeliği'nde cümle, satır ve paragraf uzunluğu konusunda herhangi bir ölçü verilmediğinden, incelenen ders kitaplarının

cümle, satır ve paragraf uzunluğu bakımından öğrencilerin gelişim düzeyine uygun olarak hazırlanmadıkları tespit edilmiştir. Satır uzunlukları dört kitapta da farklı ölçülerdedir. Ders kitaplarında cümle ve paragraf uzunluğu olarak öğrencilerin anlama, kavrama düzeyine uygun olmayan örnekler bulunmaktadır.

2.1.3. Metinler Üzerinde Yapılan Çalışmaların Edebiyat Eğitimi Bakımından Önemi

Edebiyat eğitiminin başarıya ulaşabilmesi ve kazandırılmak istenen davranışların gerçekleştirilmesi için istenen niteliklere sahip metinlerin ders kitaplarına alınması yalnız başına yeterli değildir. Bunun yanı sıra edebiyat öğretiminin başarıya ulaşp ulaşamayacağı, metinler üzerinde yapılan okuma, sözcük, hazırlık çalışması, inceleme, anlama-yorumlama, değerlendirme ve edebiyat bilgileri gibi çalışmaların niteliğine bağlıdır. Seçilen metin ne kadar güzel olursa olsun metin üzerinde yapılan çalışmalar yeterli değilse, tam bir edebiyat eğitimi verilemez. Edebiyat eğitimi için araç konumundaki metinlere dinamizm kazandıracak, kazanımlar doğrultusunda etkinleştirecek, öğrencilerin anlama ve anlatmalarını sağlayacak etkinlikler ve metinler üzerinde yapılacak çalışmalardır. Metinler üzerinde yapılan çalışmalar, öğrencinin metni okuduktan sonra onu özümsemesi için yapılan etkinliklerdir.

Kısacası edebiyat öğretimine yönelik istenilen kaliteye sahip metinlerin ders kitaplarına alınması, edebiyat öğretim, için yeterli değildir. Bu nedenle metin üzerinde yapılacak çalışmaların da, en az metin seçimi kadar büyük önemi vardır. Çünkü pasif konumdaki metni harekete geçirecek ve öğrencinin müfredat programında belirtilen hedef ve davranışlara ulaşmasını sağlayacak olan, metinler üzerinde birbiriyle bağlantılı olarak farklı başlıklar altında yapılacak çalışmalardır. Metinler üzerinde yapılacak olan çalışmalar, hedeflenen davranışların kazandırılmasında etkisiz kalırsa veya beklenen verimde olmazsa, seçilen metnin hiçbir önemi kalmaz. Çalışmamızın amaçlarından biri de, ders kitabında yer alan metinlerin nasıl işlendiğini, metinler üzerinde yapılan etkinliklerin yeterli olup olmadığını tespiti çalışmaktır. Onun için metin seçimi, hazırlık, inceleme, değerlendirme başlıkları altında yapılan çalışmaların edebiyat eğitimine etkilerini belirlemek gerekmektedir.

Konuyla ilgili çalışmalar şöyle özetlenebilir:

Uslu (2007), lise 2. sınıf edebiyat kitaplarında yer alan metnlerinin bir kısmını semantik özellikleri yönüyle ele alıp incelediği çalışmasında; ülkemizde Batı'ya göre daha az çalışma alanı bulan anlam konusunun Türk dili ve edebiyatı öğretiminde daha geniş yer tutması gerekliliğine değinmiştir. Metnin kavranması ve dil öğretimi açısından ders kitabından sonra en önemli araç olarak gördüğümüz sözlüklere dikkat çekmiştir. Öğretmen ve öğrenci açısından sözlük kullanma alışkanlığının önemi belirtmiştir.

Ay (2006), lise birinci sınıf edebiyat ders kitaplarındaki Tanzimat sonrası yazılan şiirlerin eğitimdeki yerini incelediği bu çalışmada Edebiyat Müfredat Programı çerçevesinde yayımlanan lise edebiyat ders kitaplarındaki Tanzimat sonrası şiirlerin tasnifini yapmak, buradan hareketle şiirlerin eğitimdeki kullanım biçimlerini ve ders kitaplarındaki şiirlerin eğitim yönünden daha verimli bir şekilde nasıl ele alınması gerektiğini belirtmek amaçlanmıştır.

Kitaplarda yer alan Tanzimat sonrası yazılan manzum eserler, metnin kitaba alınış sebebi, hazırlık çalışmaları, sorular ve açıklamalar gibi metin üzerinde yapılan çalışmalara göre değerlendirilmiştir. Bu manzum eserlerin, incelenen ders kitaplarında nasıl ele alındığı, ne gibi çalışmalarla öğrencilere kavratılmaya çalışıldığı ortaya konulmuştur.

Güler (2001), “İlköğretim II. Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Türkçe Öğretimi Bakımından Değerlendirilmesi” adlı araştırmasında, Türkçe ders kitaplarının, eğitim-öğretim sürecindeki etkinlikleri destekleyici, kolaylaştırıcı, geliştirici, pekiştirici vb. içeriksel örüntüden uzak olduğu; dolayısıyla ders kitaplarına seçilen metinlere bağlı olarak sorulan metne hazırlık ve metin sonu sorularının, nicelik ve nitelik bakımından sağlıklı, güçlü, tüm öğrencilere esas oluşturabilecek ve istenilen davranış değişikliklerini rahatça gerçekleştirebilecek yetkin bir Türkçe öğretimi için yeterli olmadıkları sonuçlarına varmıştır.

2.1.3.1. Metin Seçimi ve Edebiyat Eğitimi

Edebiyat derslerinde en önemli araç ders kitabıdır. Ders kitaplarının önemi, içeriğini oluşturan metinlerden ileri gelmektedir. “Türkçe öğretiminde metinler birer araçtır. Önemli olan bu araçlarla, öğretimde amaçlanan davranışların öğrencilere kazandırılmasıdır. Bir kitaba örnek alınan metinlerin yerine; öğrencilere, amaçlanan davranışları kazandırabilecek nitelikte uygun başka metinler de kullanılabilir.” (Kavcar, 1995).

Ana dili eğitimi verilirken Türkçe dersinde olduğu gibi, edebiyat dersinde de metinlerin önemli bir payı vardır. Ayrıca çeşitli sebeplerden dolayı ders kitaplarından başka kitaplardan yararlanamayanlar için araç konusunda her şey, eldeki kitapların içeriğini oluşturan metinlerden ibarettir. Başka bir deyişle ders kitaplarındaki metinler, çoğu zaman edebiyat öğretimi için alternatifsiz birer araçtır.

Edebiyatla ilgili zevk, anlayış ve becerilerin okul veya okul dışı araştırma etkinliklerinin ders kitabı çevresinde düzenleneceği bilinmektedir. Öğrencide anlama ve anlatma becerisi, okuma alışkanlığı, sözcük dağarcığının geliştirilmesi, dil bilincinin oluşması ve öğrenciye estetik ve etik değerlerin kazandırılması edebiyat öğretiminde önemlidir. Edebiyat öğretimi amaçlarının en etkin ve istenilen düzeyde gerçekleşmesi, diğer faktörlerle beraber ders kitaplarının niteliğine ve yeterliliğine bağlıdır.

Yeni müfredat programında Türk edebiyatı öğretiminde kullanılacak metinlerin şu özellikleri taşıması gerektiği belirtilmiştir:

1. Metinler, Türk Millî Eğitiminin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olmalıdır.
2. Atatürk İlke ve İnkılâplarına aykırı ifadeler yer verilmemelidir.
3. Seçilecek edebî metnin özellikleri, anlatım biçimi ve yapısı gözden uzak tutulmadan millî kültürümüze, ahlâk anlayışımıza, yasalarımıza, geleneklerimize, örf ve âdetlerimize, milletimizin bölünmez bütünlüğüne uygun olmasına özen gösterilmelidir.
4. Siyasî kutuplaşmalara yol açacak bölücü ve ideolojik ifadeler yer verilmemelidir.

5. Metinler, dersin genel ve özel amaçlarını gerçekleştirecek nitelikte olmalıdır.
6. Seçilecek metinler sınıf ve yaş seviyesine uygun olmalıdır.
7. Seçilen metinler öğrencileri iyiye, güzele, doğruya yöneltmeli; iyi alışkanlıklar kazandırmalıdır.
8. Metinler dil, anlatım ve içerik açısından örnek özelliklere sahip olmalıdır.
9. Metinler, yazıldığı dönem ve akımların belirgin özelliklerini yansıtmalıdır.
10. Seçilen metinler ünitelerde belirtilen amaç ve kazanımları gerçekleştirmeye uygun olmalıdır.
11. Türk dilinin tarihî gelişiminin daha iyi anlaşılması için Destan Dönemi (İslâmiyet Öncesi Türk edebiyatından), İslâm Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk edebiyatından seçilen metinlerin bir bölümü asıllarına uygun dil ve söyleyişle verilmelidir. Ancak işleniş günümüz Türkçesine çevrilmiş metinler üzerinde yapılmalıdır.
12. İslâm Uygarlığı Çevresinde Gelişen Türk edebiyatına ait metinleri dil bakımından, daha sade olanlar arasından seçilmelidir.
13. Dünya edebiyatından seçilen metinler, iyi çevrilmiş eserlerden alınmalıdır.
14. Karşılaştırmalı metin çalışmaları için seçilen eserler temsil ettiği edebiyatın seçkin örneklerinden olmalıdır.
15. Metin seçiminde öğrencilerin dil zevkini ve bilincini geliştirme, hayal dünyalarını zenginleştirme, ilgi ve yeteneklerini ortaya çıkarma gibi özellikler göz önünde bulundurulmalıdır.
16. Metinler öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunmalıdır.
17. Sanat metinlerinin sanat değerleriyle; öğretici metinlerin de öğreticilik işlevleriyle dönemlerini en iyi temsil eden eserler arasından seçilmesine özen gösterilmelidir.
18. Metinler, işlenecek süreye uygun uzunlukta seçilmelidir.
19. Metinlerde çeşitliliği sağlamak ve öğrencilerin daha farklı metinlerle karşılaşmasını sağlamak amacıyla aynı sınıfta aynı sanatçıdan zorunluluk olmadıkça bir metin seçilmelidir (MEB, 2005).

Yukarıda belirtilen bu nitelikler doğrultusunda seçilecek metinler, öğrencilerde okuma alışkanlığı kazandırarak dil bilincinin oluşmasını sağlayacak; böylece milli ve manevi duygulara sahip kendini ifade edebilen, çevresiyle uyumlu, iyi bir Türk vatandaşı olmalarına yardımcı olacaktır.

Ders kitaplarının, hitap ettiği yaş grubu öğrencilerinin içinde bulundukları gelişim özelliklerine göre olması gerekir. Gencin içinde bulunduğu duygu ve düşünce gelişimine uygun düzeyde metinlerin okutulması önemlidir. Seçilen her metin öğrencinin duygu ve hayal dünyasına hitap ettiği gibi, hayatın gerçeklerini de göz ardı etmemelidir. Çünkü Türk edebiyatı dersi öğrenciye hayatı öğreten, onu hayata hazırlayan bir etkinlik alanıdır. Bu da büyük ölçüde seçilen metinlerle gerçekleşmektedir.

Gerek edebi ve estetik zevk kazandırılması gerek ahlak ve dil gelişimi için edebiyat ders kitaplarına seçilen metinlerin, ilgili alanlara yönelik seçkin örnekler olmasına özen gösterilmelidir. “Edebi metinleri edebiyat eğitiminde, dil eğitiminde, ahlak eğitiminde kullanacak eğitimcinin, metin seçerken çok titiz davranması gerekir.” (Cemiloğlu, 2001).

Ders kitaplarına seçilen metinler biçim ve içeriğiyle birbirini tamamlar nitelikte olmalıdır. “Metinler, kıymet hükümlerimizi, sanat anlayışımızı, estetik zevkimizi yansıtmalı, kültür değerlerimizi beslemeli; milli benliğimizi, kültürel kimliğimizi, duygu, düşünce ve hayal dünyamızı geliştirmelidir.” (Karakuş, 2002).

Ders kitaplarına metin seçiminde bugüne kadar yazarlar esas alınmış ve onların adları programda belirtilmiştir; oysa artık metin esas alınmaktadır. Ancak bazı ünitelerdeki etkinlikler arasında kolaylık sağlamak amacıyla kimi isimlerden söz edilmektedir.

Ünitelerdeki kazanımlar dilbilim, anlam bilim, üslup incelemesi, yorum bilim gibi çalışma alanlarıyla ilgili veriler göz önünde tutularak hazırlanmıştır. Türk edebiyatı Öğretim Programı yapı, tema, dil ve anlatım, anlam, yorum kelimelerinde ifade edilen hususlarla metinler arasılık, metin-yazar ve metin-dönem ilişkileri göz önünde tutularak düzenlenmiştir. Kitap yazarının, metinleri seçerken olduğu gibi incelemeye, çözümlemeye ve yorumlamaya ayrılan kısımları düzenlerken bu hususlara dikkat etmesi gerekir (MEB, 2005).

Konuyla ilgili araştırmalar şöyle özetlenebilir:

Tezgör (2010) çalışmasında, Cumhuriyet'ten günümüze kadarki süreçte Türk şiirinin geçirdiğı biçim ve içerik değışikliklerinin, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nın bastığı ya da basımına izin verdiği ortaokul Türkçe ders kitaplarına eş ve art zamanlı yansımaları ortaya koymuştur.

Sonuçta ortaya çıkan tabloya eleştirel olarak bakıldığında, seçilen metinlerin Türkçe dersinin genel amaçları arasında yer alan, öğrencilere “dinleme, okuma alışkanlığı ve zevki kazandırmak, estetik duygularının gelişmesine yardımcı olmak” konusunda elverişsiz olduğunu, elverişli olanların ise zamanın gerisinde kaldığını, çoğunun ilgi çekici olmadığını ve genelinin yetersiz kaldığını göstermektedir. Bu durum, öğrencilerde okuma alışkanlığının ve edebiyat sevgisinin gelişmeden körelmesine neden olabilmektedir. Cumhuriyet döneminde Türkçe ders kitaplarına seçilmiş olan şiirlerin öğrencileri şiire çekebildiğini söyleyebilmek kolay değildir.

Aytaş (2001), “Türkçe ders kitaplarının yazımı ile ilgili olarak öteden beri çeşitli problemler yaşanmaktadır. Bu problemlerin çözümüne yönelik yapılan çalışmalar ve getirilen önerilerin büyük bir çoğunluğu da genellikle yetersiz kalmaktadır. Yapılan bilimsel çalışmaların yetersizliği, problemin daha da büyümesine sebep olmaktadır. Elde önceden çok iyi belirlenmiş bilimsel ölçüler olmayınca, ders kitabı yazacak olanlar da istedikleri gibi inisiyatif kullanmaktadırlar. Sadece programa şeklen uymakla yetindikleri; programın felsefesinden uzak kaldıkları görülmektedir.” dediğı çalışmasında aşağıda belirtilenler üzerinde durmuştur.

Dil öğretimi çok küçük yaştan itibaren, sürekli ve sabırlı bir şekilde yapılırsa istenilen sonuca ulaşılır. Dil öğretiminde kullanılacak araçlar önemlidir. Bu araçlar içerisinde önemli bir yere sahip olan ders kitapları ise çok özel bir öneme sahiptir. Onun için, ders kitaplarının yazımı ve bu kitapların kullanılmasında bilimsel ve çağdaş ölçütlerin kullanılması zorunlu olmalıdır.

2.1.3.2. Hazırlık Çalışmaları ve Edebiyat Eğitimi

Öğrencileri metinlerle karşılaştırmadan, metni daha iyi anlamaları için hazırlık amacı taşıyan bir ön çalışma gereklidir. Metin okunmadan önce, metinle veya anlatılan konuyla ilgili sorular sorulur veya öğrenciden araştırma yapması istenir. İşte bu ön bilgileri değerlendirmeye yönelik hazırlanmış sorular, hazırlık soruları olarak adlandırılmaktadır. Bu sorular aracılığıyla öğrenci yapılacak çalışmalara hazır hale getirilir, öğrencinin derse ilgisi çekilir. Böylece edebiyat eğitiminin önemli bir yanını teşkil eden metinler üzerinde yapılacak çalışmalara zemin hazırlanmış olur. Ancak bir metnin iyi anlaşılabilmesi yalnızca metin altı sorularına bağlı değildir. Çünkü öğrenmenin gerçekleşebilmesi için motivasyon şarttır. Hazırlık soruları da, öğrenciyi metne ve konuya motive edebilmek amacıyla sorulan sorulardır. “Bu aşama yeni bilgilerin öğrenilmesini sağlamak amacıyla yapılacak hazırlık çalışmalarını kapsamaktadır. Bu amaca yönelik olarak;

- Ders için gerekli malzemenin hazırlanması,
- Ön bilgilerin harekete geçirilmesi,
- İncelemeye yönelik olarak yöntem ve tekniklerin belirlenmesi gerekir.

İncelenecek metne ve konuya göre malzeme hazırlanmalıdır. Daha sonra da öğrencilere incelenen konu ve metinle ilgili sorular yöneltilmelidir.” (MEB, 2005).

Bunların yanı sıra dersten beklenen verimi alabilmek için hazırlık çalışmalarının çok yönlü düşünülerek yapılması gerekir. Bu çalışma en iyi verimi sağlayabilmek için atılacak tohumu en elverişli ortamı yaratma çabasıdır. Bu ön çalışmada ele alınacak metnin özelliği kadar, öğrencilerin o günlerdeki toplumsal, ekonomik, psikolojik durumları, bir önceki dersin öğrenciye kazandırdıkları, öğrencilerin öteki derslerle edindikleri göz önüne alınarak nasıl bir yol tutulacağı düşünülür, karşılaştırılır ve öğrencilere;

1. İncelenecek metnin konusuna,
2. Dil ve anlatımına,
3. Tür ve biçimine,
4. Yazar ile ilgili bilgilere götüren araştırmalar yaptırılır. (Kavcar ve diğerleri, 1995).

Yukarıda belirtilenlere yönelik araştırmalarla öğrencide metni inceleme isteği uyandırılır.

Hazırlık sorularının amacı, öğrenciyi merak yoluyla bir takım inceleme ve araştırmalara sevk etmek metinleri ilgi çekici hale getirip öğrenciyi yapılacak etkinliklere hazırlamaktır. Öğrenciyi sıkan; dinleme, konuşma, anlama, anlatma becerilerine hiçbir kolaylık getirmeyen, öğrenciyi sosyal hayata taşımayan hazırlık soruları öğrencinin metinden uzaklaşmasına neden olur. Hazırlık çalışmaları yapılırken metnin türünü ve niteliğini de dikkate almak gerekir. Duyguya dayalı metinlerle, olaya dayalı metinlerin veya düşünceye dayalı metinlerin hazırlık soruları aynı anlayışla hazırlanmamalıdır.

Metne hazırlık sorularının sınırlılıklarını “metin öncesi sorular okuyucunun anlamasını sınırlandırabilir, çünkü okuyucu yalnızca sorulan soruların cevabını bulmak için okuyabilir” biçiminde tanımlayan Akyol (1997), bu soruların avantajlarını ise “metin öncesi sorular, öğrenmenin oluşması için öğrencide, okuyacağı materyal hususunda merak uyandırır, ön bilgilerini kullanmasına yardımcı olur, öğrencide araştırmacı tavır geliştirir, dikkatini özel bilgiler üzerinde yoğunlaştırmasını sağlar ve bir sonraki aşamada ne olabileceği hakkında doğru ötelemelerde bulunmasını kolaylaştırır” şeklinde ifade etmektedir.

Bir ders kitabında hazırlık sorularının bulunmasının yararları maddeler halinde sıralanabilir:

1. İyi planlanmış bir hazırlık sorusu öğrenciyi düşünmeye sevk eder. Bu şekilde öğrenciler, ezberlenmiş bilgileri tekrar etmek yerine açıklama ve yorum yapabilme becerisini geliştirmiş olur.
2. Hazırlık soruları öğrenmenin, öğrencilere ait başarı derecelerini değerlendirme imkânı sağlar. Bu sayede öğretmen, öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve zihin seviyeleri hakkında bilgi edinerek, onların eksik bilgilerini tamamlar.
3. Hazırlık soruları öğrencilerin eski bilgilerini tekrarlayıp pekiştirmelerine yardımcı olur. Nitekim eğitimde tekrarın önemi büyüktür.
4. Özellikle öğrencilerin günlük hayatta karşılaşılabilecekleri durum, olay ya da

kavramlar ile ilgili sorular motivasyonu daha da artmasına sebep olmaktadır.

5. Hazırlık soruları, öğrencilerin daha önce öğrendiklerini yeni alan transfer etmesi sağlar. Bir öğrenme, kendinden sonra gelen öğrenmeyi kolaylaştırıcı özellikte olmalıdır. Bu şekilde, olumlu transfer gerçekleştirilmiş olur.

Sonuç olarak hazırlık çalışmaları, öğrencide öğrenme isteği oluşturma ve onu öğrenmeye hazırlama anlamında “dikkat çekme” ve “güdüleme” işini yerine getirir. Hazırlık çalışmalarıyla dersten önce dikkati dağılmış öğrenci grubunun dikkatinin ortak bir noktaya toplanması, o dikkatin işlenen konuya yönlendirilerek derse geçişi sağlanır. Hazırlık sorularını, metinler üzerinde yapılacak çalışmalara bir ön hazırlık olması anlayışıyla amacına uygun biçimde veren ders kitapları iyi bir edebiyat eğitimi için daha yararlı olacaktır.

Konuyla ilgili araştırmalar şöyle özetlenebilir:

Kaya (2005) 2003-2004 eğitim-öğretim yılında ilköğretim 7. Sınıflarda okutulacak Türkçe ders kitaplarındaki hazırlık çalışmaları ve metni anlama sorularını incelediği çalışmada şu sonuçlara ulaşmıştır:

Hazırlık çalışmaları soruları, metinlerden önce güdüleyici ve sayıca az olan sorulardır. 13 kitaptaki her metinden önce yer alan sorular tek tek ele alınarak hangi gruba giriyorsa o kısma dahil edilmistir. İncelenen 13 kitapta toplam 379 bilişsel bellek, 281 değerlendirme, 74 birleştirici ve 243 genişletme sorusu tespit edilmiştir.

Metni anlama soruları incelenirken de metinle ilgili toplam yedi soru varsa ve hepsi aynı türdense tamamını değerlendirmek yerine farklı gruplara (Bilgi / ezber, analiz, sentez, uygulama, değerlendirme, kavrama) dahil edilebilecek birer soru ele alınmıştır. Bunun sonucunda toplam 325 kavrama, 13 analiz, 3 sentez, 529 bilgi / ezber, 9 değerlendirme sorusuna yer verilmiştir.

Şengül(2005) araştırmasında, Türkçe Eğitim Programı’nda ortaya konan hedeflere bağlı olarak, ilköğretim okullarında okutulan Türkçe ders kitaplarındaki metinlere

dayalı olarak oluşturulan metne hazırlık ve metin sonu sorularının, dil gelişimi-zihinsel gelişim çerçevesinde, öğrencilerin okuduğunu anlama, Türkçeyi etkin bir şekilde kullanma yeterliliklerinin göstergesi olan bilişsel becerileri hangi düzeyde gerçekleştirdiklerini belirlemek amacıyla yaptığı çalışmasında aşağıdaki hususlara dikkat çekmiştir.

8. sınıfta okutulan Türkçe ders kitaplarındaki metinlere dayalı olarak oluşturulan soruların, Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı'ndaki hedefler ve bu hedeflere bağlı olarak öğrencilere kazandırılması düşünülen davranışların gerçekleştirilmesi noktasında, belirlenen ölçütlere uygunluğunu ortaya koymak amacıyla böyle bir araştırmanın yapılması gerekli görülmüştür.

Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı'nda belirlenen hedefler ve bu hedeflere bağlı olarak öğrencilere kazandırılması düşünülen davranışların gerçekleştirilmesine yeterli düzeyde katkı sağlayamadığını ortaya koymaktadır.

2.1.3.3. Metin Altı Soruları ve Edebiyat Eğitimi

Metin altı soruları, kitaplarda yer alan okuma metinlerini daha iyi kavranmasına, öğrencilerin anladıklarını sözlü ve yazılı olarak ifade etmelerine, çeşitli konularla ilgili düşüncelerini açıklamalarına; metnin şekil özelliklerini, türünü, şair ve yazarın üslubu, sanat anlayışı hakkında bilgi sahibi olmalarına yardımcı olan temel unsurlardan biridir. Bu sorular, Türk edebiyatı öğretiminin vazgeçilmez bir bölümünü oluşturmaktadır.

Öğrencinin bilgiye kendisinin ulaşmasını esas alan eğitim durumlarının (Özbay,2001), bu bilgilerin sunulduğu çok değişik malzemelerle, özellikle de yazılı kaynaklarla desteklenmelidir. Eğitim durumları, bir derse ait hedeflerin göstergesi olan davranışlar belirlendikten sonra düzenlenir. “Hedeflerin amacına ulaşabilmesi için öğrenci davranışlarına göre düzenlenmesi gereklidir. Belli kurallara göre ifade edilen ve davranışlara dönüştürülen hedefler, etkili araçların hazırlığı ve kullanımı bakımından da önemlidir. Hedeflere ulaşıldığına kanıt olabilecek gözlenebilir öğrenci davranışlarını kapsayan araçlar ile etkili öğretme ortamları oluşturulur .”(Yalçın,1994).

Edebiyat dersinin programa yönelik gerçekleştirmek istediği genel ve özel hedeflerine, metinler aracılığıyla ulaşılmak istenmektedir. Çünkü metinsiz bir dil ve edebiyat eğitimi mümkün değildir. Öğrencilerin duygu, düşünce, hayallerini doğru ve etkili olarak anlatmasında, yazma becerisi ile duyarlılığını geliştirerek doğru çıkarımlara varma gücünü kazanmasında, öğrencinin gelişimine uygun, edebî zevkin ve düşünme yeteneğinin geliştirilmesine katkıda bulunacak, gramer bakımından kusursuz metinlerin önemi büyüktür. Edebiyat denince akla, önce edebî mahsuller, eserler gelir. Edebiyatı öğrenmek, metinleri anlamak ve tanımakla başlar. Metinleri anlayabilmek için de iyi hazırlanmış sorulara ihtiyaç vardır. Başka bir ifade ile metinler, metin altı soruları ile bir anlam kazanır.

Metin altı sorularının üzerinde önemle durularak, seçilmesi gerekmektedir. Ayrıca metinlerle ilgili olarak üzerinde durulması gereken en önemli noktalardan biri de metin altı sorularının niteliğidir. Soruların belli bir sınıflandırılması yapılmalıdır. Bu sınıflandırma, daha iyi ve üst düzeyde bir öğrenmenin gerçekleşmesini sağlayacaktır. Soruların hazırlanmasında basitten karmaşığa, kolaydan zora, somuttan soyuta doğru aşamalı bir yol takip edilmelidir.

“Bloom'un taksonomisi, sınıflama sistemi olarak en iyi bilinen sistemdir. Hem eğitim amaçlarında, hem de sınıf sorularında Bloom'un taksonomisi altı düzeydedir ve her bir düzey farklı bir zihinsel süreci kullanmayı gerektirir. Bilişsel alan, zihinsel öğrenmelerin çoğunlukta olduğu ve zihinsel yetilerin geliştirildiği alandır”(Filiz, 2004).

Bloom 'un bilişsel alanında soru düzeyleri şunlardır:

1. Bilgi Basamağı
2. Kavrama Basamağı
3. Uygulama Basamağı
4. Analiz Basamağı
5. Sentez Basamağı
6. Değerlendirme Basamağı.

Metinlere yönelik hazırlanan metin altı soruları yukarıda belirtilen sınıflandırmadaki

her bir basamağı içine alan bir mahiyette olmalıdır. Sorularda yalnızca bir soru türüyle yetinilmemelidir.” Türk edebiyatı ders kitaplarında öğrencinin ufkunu açacak, yorum yapmasını sağlayacak farklı sorulara da yer verilmelidir. Metin altı sorularının taksonomi değerlerinin öğrencinin hazır bulunuşluk seviyesine uygunluğu sağlanmalıdır.” (Kutlu, 2000). Öğrencilerin seviyelerine uygun açık ve anlaşılır sorular hazırlanmalıdır.

Metinler yoluyla kazandırılmak istenen ilgi, tutum ve beceriler, metne dayalı sorularla gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Zihni harekete geçirmek, duyguları uyandırmak, doğru, güzel, iyi, hoş, başarılı, faydalı davranışları kazandırmak için metin altı sorularına ihtiyaç vardır. “Metnin kavranılması, metin yoluyla dersin amaçlarının gerçekleşmesi, dersin amaçları ile Türk Milli Eğitimi’nin amaçlarına ulaşılmasının temelinde metin altı soruları yer almaktadır.” (Tosunoğlu, 1992).

Edebiyat dersi bir bütündür. Bütünü oluşturan parçaların eksik olmaması gerekir. Bir edebiyat kitabında ele alınan metnin anlaşılıp anlaşılmadığını ölçmeye yönelik olarak sorulan sorular metni anlamaya yardımcı olmalıdır. Metin altı sorularının baştan sağma, ele alınan konulardan uzak olmaması gerekir.

Öğrencilerin sunulan uyarıcılara tepkiler oluşturmaları sağlanarak amaca ulaşılmaya çalışılır. “Okulda kullanılan uyarıcılar, çoğunlukla bir derse dayalı sorulardır. Bu nedenle öğretme-öğrenme sürecinde kullanılmak amacıyla hazırlanmış soruların belirli özelliklere ve niteliklere sahip olması beklenir. Bunun yanında, okul eğitiminde ulaşılması beklenen hedeflerin de gerçekleşip gerçekleşmediğinin saptanması gerekir. Bu nedenle okul eğitiminde bu hedeflerin temsilcisi olacak davranışların kazanılıp kazanılmadığını gösteren ölçme ve değerlendirme etkinlikleri büyük önem taşımaktadır.” (Kutlu, 1999).

Dersin hedeflerine ulaşmasında metinlerin, metinlerin anlaşılmasında da metin altı sorularının önemi büyüktür. Murat Özbay’a göre metin altı sorularıyla ilgili olarak şu hususlara da dikkat etmek gerekir: “İyi bir sorunun özelliği, yöneltildiği konuyla ilgili bilgiyi ve bütün olguları kontrol etmek, karşılaştırmak ve sorgulamaktır. Dolayısıyla,

öğrenciye bulguyu yorumlama, açıklama, nedenleri ilişkilendirme, sonuçları izleme, eleştiri, hayal gücünü kullanma, değerlendirme sürecini işleme koyma imkânı vermektedir.” (Özbay, 2002).

“Edebiyat ders kitaplarında yer alacak metin altı sorularının öğrencilere:

1. Tarifler yapmayı,
2. Örneklemeler yapmayı,
3. Mukayeseler yapmayı,
4. Deliller, belgeler, şahitler göstermeyi,
5. Sebep-sonuç ilişkisi kurmayı,
6. Kısa ve uzun açıklamalar yapabilmeyi,
7. Metnin bütününe ya da önemli kısımlarını anlama ve anlatmayı,
8. Metnin ayrıntılarıyla ilgili olarak kişisel görüşlerini belirtmelerini sağlamayı,
9. Metnin içindeki ana fikirleri benimseyip sevmelerini,
10. Olaylar, kişiler, eşyalar, toplum arasındaki ilişkileri anlayıp dile getirmeyi sağlamayı,
11. Tabiat, vatan, toplum ve hayatla ilgili türlü kavramları tanıma ve bilmelerini ve bunları ifade edebilmelerini mümkün kılacak özelliklere sahip olması gerekmektedir.” (Küçük,1993).Kısaca metinle öğrenciyi karşı karşıya getiren sorular, titizlikle düşünülerek düzenlenmelidir.

Edebiyatın yalnızca tarihine, önemli kişiliklerine bakmak ve bunları sırasıyla ezberlemek yerine insan ile edebiyat arasındaki soyut bağları keşfedebilmek ve anlaşılabilir, güzel, zevkli metinlerle beğeni oluşturabilmek, dil bilinci ile duyarlık oluşturma ve edebiyat sevgisi ile okuma alışkanlığı kazandırmakta kuşkusuz daha çok işe yaramaktadır. Bir edebiyat dersi, öğrenciyi bilinçli ve istekli bir okur-yazar yapmaya yönelik olmalıdır. Okur-yazar olmak demek, yazılanı okuyabilmek ve yazılması gerekeni yazabilmek değil, okuduğunu kendi sözleriyle dile getirebilmektir. Edebiyat dersi için seçilen metinlerin yalnızca güzel, zevkli ve anlaşılabilir olması da yeterli değildir. Bu metinler üzerinde, öğrencinin katılımına ve yorumlarına açık olarak, çağdaş metin inceleme yöntemleriyle de çalışmak gerekmektedir. Öğrencinin metinler üzerinde düşünmelerini, metinle iletişim kurarak onunla hesaplaşmalarını ve kendilerine göre

sonuçlara varmalarını sağlamak esastır. Edebiyat zevki ancak bu yolla kazandırılabilir.

Metnin özelliğine göre sorular:

1. Olay, düşünce ve duyguları açıklamaya, çözümlemeye,
2. Dil ve anlatım özelliklerini çözümlemeye,
3. Çözümlemeyle elde edilen ayrıntılardan metnin bütünün anlamaya yarayan birleştirme,
4. Metnin konusu, dil ve anlatımı, türü ile ilgili kişisel görüşleri anlamaya yarayan biçimlerde olmalıdır (Öz, 2001).

Yukarıda sıralanan etkinlik alanlarının yanı sıra bilimsel, düşündürücü, sorgulayıcı, yaratıcılığa ve üretkenliğe yönlendirici olmayan sorular, öğrencinin düşünce yapısına giremez; yapay ve kitabın biçimsel bir parçası olmaktan öteye geçemez.

Ezbere dayalı olmayan daha çok öğrencinin kendini ifade etmesine imkân verecek sorular hazırlanmalıdır. Bu durumu Gıyasettin Aytaş (2001); “Metin altı sorularının ezbere dayanmamasına dikkat edilmelidir. Çünkü ezberlenen bilgiler kalıcı olmamaktadır. Dolayısıyla bu durumda tam bir dil öğrenimi ve öğretimi gerçekleşmemektedir.” biçiminde dile getirmiştir.

Türk edebiyatı Öğretim Programına göre metin altı soruları; inceleme, anlama-yorumlama ve ölçme-değerlendirme bölümlerinden oluşmaktadır. Ayrıca bu bölümlerde, öğretim programlarında belirlenen kazanımları gerçekleştirmeye yönelik öğretmenlerinin rehberliğinde öğrenciler tarafından yapılan çeşitli eğitsel etkinlikler de vardır. “Öğretim Programında yer alan etkinlikler öneri ve örnek niteliğindedir. Programda etkinlikler bir öğrenme alanındaki tek kazanıma dönük olabileceği gibi birkaç kazanıma yönelik de olabilir.” (Temur, 2007).

“İnceleme, metnin yapı, tema, dil ve anlatım bakımlarından çözümleme sürecini kapsar. Bu aşamada öğrencilerin, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, iletişim, araştırma-sorgulama, problem çözme, karar verme, bilgi teknolojilerini kullanma becerisi, Türkçeyi doğru, etkili ve güzel kullanma, sanat eserinden zevk alma becerilerini kazanmaları; metni anlayıp ondan bilinçli zevk almaları sağlanır.”(MEB, 2005) Böylece öğrenci metni tanımış olur.

“Anlama-yorumlama aşamasında yapı, tema, dil ve anlatım öğelerinin iç içe girerek

oluşturdukları organik birliğin anlam değeri araştırılır. Bu anlamın oluşmasını sağlayın öğeler arasındaki ilişki belirlenir. Metin güncelleştirilir.” (MEB, 2005). Metni inceleyerek tanıyan öğrenci anlama- yorumlama kısmında metni içselleştirir.

“Programın son boyutu ölçme değerlendirmedir. Bu boyutta da en önemli ölçüt, öğretim programlarında yer alan hedef ve davranışların en az bir test maddesi ya da soru ile sınanmasıdır. Bu kurala olabildiğince uygun hareket etmek gerekir. Böylece öğrenciye kazandırılması planlanan her davranışın ölçülmesi sağlanmış olacaktır. Nitelikli eğitim hizmeti vermek ve verilen hizmeti kontrol etmek bu tür çalışmalarla gerçekleştirilebilir”(Demirel, Seferoğlu, Yağcı, 2004). Ölçme ve değerlendirme çalışmalarında öğretim programlarında yer alan ölçme sorularından ya da öğretmenlerin bizzat kendilerinin hazırlayacakları sorulardan yararlanmaları gerekir.

Çivicioğlu (1996) eğitim-öğretimde kullanılan soruların yararlarını aşağıdaki gibi sıralamıştır:

1. Anlamlı bir soru, öğrencilerin dikkatini kazandırılacak davranışlar üzerine çekmede yardımcı olabilir.
2. Uygun bir biçimde planlanmış ve sorulmuş sorular öğrencinin etkin düşünmesini sağlayabilir.
3. Sorular, öğretmene öğretimin ne derece etkili olduğunu izleyip değerlendirme olanağı verir.
4. Sorular hedef davranışın ve içeriğin gelişmesinde yardımcı olabilir.

Sonuç olarak metin altı soruları müfredat programına paralel olarak, öğrencide yeni düşünceler üretebilme yeteneğini, araştırma, tartışma, anlama, değerlendirme ve yorumlama becerilerini geliştirici nitelikte olmalıdır.

Konuyla ilgili araştırmalar şöyle özetlenebilir:

Koç (2007), ilköğretim beşinci sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metin altı sorularının öğrencinin dil becerisini geliştirmesi açısından uygun olup olmadığını bilişsel alan

basamaklarına göre incelemiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşmıştır:

Çalışmada, bilişsel alan basamaklarına göre dağılım yüzeysellik taşıyan bilgi ve kavrama basamaklarında yoğunlaşmıştır. Her iki kitaba ait soruların tamamı bilişsel alan bilgi ve kavrama basamağına göre sınıflandırıldığında; bilgi basamağı %65.2, kavrama basamağının ise %49 oranında olduğu tespit edilmiştir. Bu durum sınıflamaya tabi tutulan toplam soru sayısının yarıdan fazlasının bilgi basamağı yarıya yakınının ise kavrama basamağına ait soruların olduğunu göstermektedir.

Celilova (2006), genel liselerin ikinci sınıflarında okutulan Türk edebiyatı ders kitaplarındaki metin altı sorularının bilişsel alan davranışları ve cevap kaynaklarına göre sınıflandırılarak, bu soruların ilgili sınıf ve yaş düzeyine uygun olup olmadığının, öğrencinin dili kullanımdaki becerisini geliştirip geliştirmediğinin, onların yaratıcı ve eleştirel düşünme yeteneklerine katkıda bulunup bulunmadığının belirlenmesi amacıyla yaptığı araştırmada aşağıdaki verilere ulaşmıştır:

Ders kitaplarındaki metin altı sorularının çoğu kavrama basamağına (% 46,4), azı ise sentez basamağına (% 1,4) aittir. Soruların bilgi basamağının alt etkinliklerine göre sınıflandırılmasında ise araç-gereçlere ve sınıflamaya yönelik bilgi soruları % 0 oranındadır. Buna karşın, %51,0 oranında sıralama sorusu mevcuttur. Bu ise lise öğrencilerinin daha çok ezbere yönelmelerine sebep olabilir.

Kaya (2006), lise birinci sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında yer alan metinler ve metin altı sorularını değerlendirdiği çalışmasında şu sonuçlara ulaşmıştır;

Cevap kaynaklarına göre yapılan sınıflamada da, ezbere ve hatırlamaya yönelik olan metin içi sorularının oranı,% 68,21; metin dışı soruların oranı %29,69;metinler arası soruların oranı ise %2,09'dur.

Ders kitaplarında farklı soru tiplerinin yer alması, öğrencileri motive etmek ve onları daha aktif konuma getirmek için önemlidir. Fakat seçilen ders kitaplarındaki metin altı sorularının hepsi klâsik sorulardan oluşmaktadır. Çoktan seçmeli, doğru- yanlış ya da

boşluk doldurma gibi soru tiplerine hiç yer verilmemiştir.

Yine benzer bir çalışma “İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Kitaplarındaki Metin Soruları Üzerine Bir İnceleme” isimli çalışma Ensar (2002) tarafından yapılmıştır. Yapmış olduğu çalışmada MEB tarafından hazırlanan üç kitap incelenmiş, metin altı soruları bilişsel alan basamaklarına göre değerlendirilmiştir. Üç kitapta bulunan metin altı soruları %53.4’ü bilgi, %24’ü kavrama, %5.8’i uygulama, %11’i analiz, %2.5’i sentez ve %3.1 değerlendirme basamağına ait olduğu tespit edilmiştir.

Kutlu (1999), Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yazdırılıp okullarda okutulan Türkçe 1-8 ders kitaplarında yer alan 371 okuma parçası ve 1953 soruyu gözden geçirdiği araştırmada, soruları, bilişsel alanın hangi basamağında yer aldığı, ilgili sınıf ve yas düzeyine uygun olup olmadığı ve soru yazım kuralları dikkate alınarak yazılıp yazılmadığı yönlerinden incelemiştir.

İnceleme sonunda, sekiz yıl boyunca okutulan Türkçe ders kitaplarında, bütün sınıflar düzeyinde sorulan soruların en çok hatırlama (ortalama % 77), daha az düzeyde kavrama (ortalama % 21) ve en az da uygulama (% 2) düzeyi davranışları ölçtüğü; kitaplarda analiz ve analiz üzeri düzeyde soruların sorulmadığı görülmüştür. Bunun yanında, hem okuma parçalarının hem de bunlara dayalı olarak sorulan soruların, öğrencilerin sınıf ve yas düzeylerine ve bu düzeylere ait gelişim özelliklerine de pek dikkat edilmeden seçildiği gözlenmiştir. Ayrıca, soruların çoğunlukla benzer davranışları yoklar biçimde hazırlanmış olmasının, soru yazım ilkelerine ancak bazı yönlerden uyulduğunun bir göstergesi olarak ortaya konmuştur.

Küçük (1993), ortaokulların birinci sınıfları için yazılan Türkçe ders kitaplarını sekil ve muhteva yönünden incelediği araştırmada, Türkçe ders kitaplarındaki metin altı sorularının daha çok bilgiye dayandıklarını ve metni kavratmaya yönelik olduklarını; öğrencilerin zihinsel gelişimlerine olumlu katkılarda bulunmadıkları, öğrencilerin duygularını fazla dikkate almadıkları sonucuna ulaşmıştır.

2.1.4. İncelenen Kitap

Kitabın Adı : Ortaöğretim Türk Edebiyatı 11, MEB, Devlet Kitapları, Üçüncü Baskı, Evren Yayıncılık ve Basım San. Tic.A.Ş. , Ankara, 2009.

Yazarları : Ali KURT, Ekrem DEMİR, Nuran ÖZLÜK, Tuğba BAŞER BERBER, Murat SUKAN, Ekrem AYYILDIZ, Ayhan ÖNDER.

2.1.5. On Birinci Sınıf İçin Önerilen Süre ve Metin Sayıları

Tablo 1

ÜNİTE ADI	ÜNİTENİN BÖLÜMLERİ	ÖNERİLEN ZAMAN		ÖNERİLEN METİN	
		Zaman (Saat)	Ağırlık (%)	Metnin Tamamı	Metin Parçası
I. ÜNİTE : Düşünce, Sosyal ve Siyasî Hayatın Edebiyatla İlişkisi		6	4.16	1	X
II. ÜNİTE : Tanzimat Dönemi Edebiyatı (1860-1896)	Tanzimat Dönemi Edebiyatı'nın Oluşumu	3	2.08		X
	Öğretici Metinler	5	3.47	2	X
	Şiir	14	9.72	3	X
	Olay Çevresinde Oluşan Edebî Metinler	18	12.5	4	
	Tanzimat Dönemi Edebiyatı'nın Genel Özellikleri	2	1.38		
III. ÜNİTE : Servet-i Fünûn (Edebiyat-ı Cedîde) Edebiyatı (1896-1901) ve Fecr-i Âtî Topluluğu (1909-1912)	Servet-i Fünûn Edebiyatı'nın Oluşumu	2	1.38		X
	Öğretici Metinler	6	4.16	3	
	Şiir	16	11.11	4	
	Olay Çevresinde Oluşan Edebî Metinler	14	9.72	3	
	Servet-i Fünûn Edebiyatının Genel Özellikleri	2	1.38		
	Fecr-i Âtî Topluluğu	4	2.77	1	X

ÜNİTE ADI	ÜNİTENİN BÖLÜMLERİ	ÖNERİLEN ZAMAN		ÖNERİLEN METİN	
		Zaman (Saat)	Ağırlık (%)	Metnin Tamamı	Metin Parçası
IV. ÜNİTE : Millî Edebiyat Dönemi (1911-1923)	Millî Edebiyatın Oluşumu	3	2.08		X
	Öğretici Metinler	6	4.16	3	
	Şiir	25	17.36	6	
	Olay Çevresinde Oluşan Edebî Metinler	16	11.11	4	
	Millî Edebiyat Döneminin Genel Özellikleri	2	1.38		
TOPLAM		144	100	34	

X :Kazanımları gerçekleştirmeye yönelik istenildiği sayıda metin parçası seçilmelidir. Metin parçaları seçilirken ders saati, ünite için önerilen zaman ve önerilen metin sayısı göz önünde bulundurulmalıdır. (MEB, 2005)

2.1.6. On Birinci Sınıf Türk Edebiyatı Ders Kitabındaki Tanzimat Sonrası Yazılan Şiirlerin Ünitelere Göre Dağılımı

Tablo 2

ÜNİTE ADI	ŞİİRİN ADI	ŞAİRİN ADI
I. ÜNİTE : Düşünce, Sosyal ve Siyasî Hayatın Edebiyatla İlişkisi	-	-
II. ÜNİTE : Tanzimat Dönemi Edebiyatı (1860-1896)	Hürriyet Kasidesi	Namık Kemal
	Terkîb-i Bent	Ziya Paşa
	Kürsî-i İstiğrak	Abdülhak Hamid Tarhan
III. ÜNİTE : Servet-i Fünûn (Edebiyat-ı Cedîde) Edebiyatı (1896-1901) ve Fecr-i Âtî Topluluğu (1909-1912)	Yağmur	Tevfik Fikret
	Elhan-ı Şita	Cenap Şehabattin
	Bârân-ı Bahâr	Mehmet Rauf
	Sarı Gül	Halit Ziya Uşaklıgil
	Hasta Bir Telde Hasta Bir Nağme	Tahsin Nahid
IV. ÜNİTE : Millî Edebiyat Dönemi (1911-1923)	Benim Şiirlerim	Mehmet Emin Yurdakul
	Altın Destan	Ziya Gökalp
	Mahalle Kahvesi	Mehmet Akif Ersoy
	Şafakta	Ahmet Haşim
	Bırak Beni Haykırayım	Mehmet Emin Yurdakul
	Açık Deniz	Yahya Kemal Beyatlı
	Küfe	Mehmet Akif Ersoy
	Merdiven	Ahmet Haşim

Yukarıdaki tablolar incelendiğinde, birinci ve ikinci ünite de önerilen metin sayılarının ders kitabında yer alan metin sayıları ile örtüştüğü görülür. Üçüncü ünite de önerilen metin sayısı dört iken, kitapta beş metne, dördüncü ünite de ise altı metin önerilirken sekiz metne yer verilmiştir.

Ayrıca, dördüncü ünite de, Mehmet Emin Yurdakul, Mehmet Akif Ersoy ve Ahmet Haşim'in ikişer şiirinin kitaba alındığı görülmüştür.

2.1.7. On Birinci Sınıf Hedef-Kazanım Tablosu

Tablo 3

ÜNİTELER	HEDEF SAYISI	KAZANIM SAYISI
I.ÜNİTE	2	11
II. ÜNİTE	7	97
III. ÜNİTE	10	111
IV. ÜNİTE	13	149
TOPLAM	32	368

(MEB, 2005)

BÖLÜM III : YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, On Birinci Sınıf Türk Edebiyatı Ders Kitabındaki Tanzimat Sonrası Şiirlerin Eğitimdeki Yeri incelenmiştir. Bu araştırma mevcut durumu tespit etme amaçlı olduğundan, bu özelliği ile tarama (survey) modellen bir araştırmadır. Araştırmacı elde edilen verileri Öğretim Programına göre yorumlamış ve öneriler getirmiştir. Var olan durumla ilgili farklı bir deneme yapılmayacağı için tarama modeli tercih edilmiştir.

Tarama modelleri, geçmişte ya da günümüzde var olan bir durumu, olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. “Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez.” (Karasar, 2005).

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Talim Terbiye Kurulu tarafından belirlenen ve tebliğler dergisinin ilgili sayısında yer alan Ortaöğretim On Birinci Sınıf Türk edebiyatı ders kitaplarındaki Tanzimat sonrası şiirler oluşturmaktadır.

Örneklem grubunu ise, bu kitaplar arasından amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi seçilmiş bir ders kitabındaki Tanzimat sonrası şiirler oluşturmaktadır.

Yıldırım ve Şimşek (2006), örneklem almayı, olasılık temelli örnekleme ve amaçlı örnekleme olmak üzere iki ana başlıkta incelemiştir.

Amaçlı (yargısal) örneklemede “araştırmacı kimlerin seçileceği konusunda kendi yargısını kullanır ve araştırmanın amacına en uygun olanları örnekleme alır.” (Balcı, 2005).

Kolay ulaşılabilir durum örnekleme: “Bu örnekleme yöntemi araştırmacıya hız ve pratiklik kazandırır. Çünkü bu yöntemde araştırmacı, yakın olan ve erişilmesi kolay olan bir durumu seçer.” (Şimşek ve Yıldırım, 2006).

3.3. Verilerin Toplanması

1. Araştırmada, tarama yöntemiyle Türk edebiyatı ders kitabında yer alan Tanzimat sonrası şiirler incelenmiştir.

2. Araştırmanın konusuyla alakalı literatür taraması yapılmıştır.

“Var olan kaynak ve belgeleri inceleyerek veri toplamaya literatür tarama denir. Literatür taraması, araştırma probleminin seçilerek anlaşılmasına ve araştırmanın tarihsel bir perspektife oturtulmasına yardımcı olur.” (Karasar, 2005). Araştırma; bilginin geliştirilip eklendiği birikimli bir süreçtir denilebilir. Araştırmacı, araştırmasına başlarken o konuda yapılan önceki araştırmaları ve kavramsal literatürü bilmek durumundadır.

3. Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından doküman incelemesi yapılmıştır.

Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Doküman incelenmesi, hemen her araştırma için kaçınılmaz olan bir veri toplama tekniğidir (Madge, 1965).

3.4. Verilerin Analizi

Ortaöğretim on birinci sınıf Türk edebiyatı ders kitabındaki Tanzimat sonrası şiirlerin eğitimdeki yerini belirtmek amacıyla yapılacak olan doküman analizi sonuçları araştırmacı tarafından Öğretim Programına uygunluğu açısından değerlendirilmiştir.

Doküman analizi tarihsel ve nitel araştırmalarda kullanılan bir tekniktir. İlk olarak ilgili dokümanlar okunarak ortaya çıkan bilgiler kodlanmıştır. Daha sonra kodlanan dokümanlar bir araya getirilerek bunlardan çalışma kapsamında verilen sonuçlar çıkarılmıştır.

BÖLÜM IV : BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. On Birinci Sınıf Türk Edebiyatı Ders Kitabında Yer Alan Tanzimat Sonrası Yazılmış Manzum Eserlerin Edebiyat Eğitiminde Kullanılması

Kitapta yer alan Tanzimat sonrası yazılan manzum metinlerin işleniş biçimi genel olarak; hazırlık, inceleme, anlama-yorumlama, değerlendirme aşamaları olarak sınıflandırılmıştır. Ancak; hazırlık çalışmaları, anlama-yorumlama ve ölçme-değerlendirme kısmı ünite genelinde yapılmıştır. Her metne özgü ayrı bir çalışma yer almamaktadır. Her metin için yalnız inceleme kısmında yer alan metin altı soruları ve etkinlikler vardır. Bu incelemede ise her metin için ayrı değerlendirme yapılmıştır. Buna paralel olarak bu çalışmada, kitapta yer alan şiirlerin işleniş beş ana başlık altında yapılmıştır:

1. Metnin Seçiliş Sebebi
2. Hazırlık Çalışmaları
3. Metinle İlgili Açıklamalar
4. Metin Altı Soruları
5. Değerlendirme

Ayrıca değerlendirme yapılırken faydalanmak için Namık Kemal'in Hürriyet Kasidesi'nden, Tevfik Fikret'in Yağmur şiirinden, Tahsin Nahid'in Hasta Bir Telde Hasta Bir Nağme şiirinden ve Mehmet Emin Yurdakul'un Benim Şiirlerim adlı şiirinden önce Türk edebiyatı dersi orta Öğretim Programında yer alan öğrenci kazanımlarına yer verilmiştir.

Türk edebiyatı dersi Öğretim Programına göre on birinci sınıf Tanzimat dönemi edebiyatı coşku ve heyecanı dile getiren metinler ve kazanımları(2005);

1. Tanzimat şiirinde ahengi sağlayan unsurları belirler.

2. Şiirdeki söyleyiş tarzı ve ses ile yazıldığı dönem arasındaki ilişkiyi açıklar.
3. Birimlerin birbirleriyle ilişkisini belirler, bir tema etrafında nasıl birleştiğini açıklar.
4. Birimlerin metnin tamamı içindeki işlevini açıklar.
5. Şiirin yapı bakımından özelliklerini belirler.
6. Şiirde, tarih ve sosyal değerlerle ilişkili söz ve söz grupları olup olmadığını açıklar.
7. Şiirin temasını bulur, dönemin gerçekliği ile ilişkisini açıklar.
8. Temanın bireyle ilişkisini kurar.
9. Şiirlerdeki temayı daha önceki dönemin şiirlerindeki temayla karşılaştırır.
10. Şiirin temasını güncelleştirir.
11. Şiiri yorumlar.
12. Şiirde kullanılan yeni kavramları ve yeni imajları belirler.
13. Yeni kavramların “Aydınlanma Dönemi” düşüncesiyle ilişkisini belirler.
14. Şiirin Batı düşüncesiyle, klâsik ve romantik edebiyatla ilişkisini belirler.
15. Şiirin, gelenekle ilişkisini açıklar.
16. Metinlerin tema bakımından birbiriyle ilişkisi olup olmadığını tartışır.
17. İncelediği şiirin hissettiklerini ifade eder.
18. Tanzimat Dönemi Edebiyatı’nda incelediği şiirlerle, Divan edebiyatına ait şiirleri karşılaştırır.
19. Şairin fikrî ve edebî yönü hakkında çıkarımlarda bulunur.
20. Eserle şair arasındaki ilişkiyi belirler.

4.1.1. Namık Kemal

On birinci sınıf Türk edebiyatı kitabında, müfredat programında belirtilen Tanzimat dönemi edebiyatı’nda coşku ve heyecanı dile getiren metinlerin işlenmesinde Namık Kemal’in Hürriyet Kasidesi isimli şiirinden yararlanılmıştır.

4.1.1.1.Hürriyet Kasidesi

4.1.1.1.1. *Metnin Seçiliş Sebebi*

Hürriyet Kasidesi, Türk edebiyatında sosyal şiirin, vatan ve hürriyet aşkının en önemli örneklerindendir. On birinci sınıf Öğretim Programına göre, Tanzimat dönemi edebiyatının işlendiği ikinci ünite, coşku ve heyecanı dile getiren şiirler bölümünün kazanımlarını gerçekleştirmek üzere kitaba alınmıştır.

Seçilen metin Öğretim Programında belirtildiği üzere öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunabilecek düzeydedir ancak kitapta tamamı verilen şiir dersin işleneceği süreye uygun değildir.

4.1.1.1.2. *Hazırlık Çalışmaları*

Kitapta hazırlık çalışmaları, metinlere göre değil, bölümlere göre hazırlanmıştır. Ancak, bu bölümde yer alan hazırlık kısmındaki üç soru da Hürriyet Kasidesi ile ilgilidir. “Kaside ile ilgili bildiklerinizi maddeler halinde tahtaya yazınız.” sorusu ile öğrenciden divan edebiyatı nazım şiirlerinden olan kasidenin özelliklerini hatırlamaları istenir. Böylece, Hürriyet Kasidesi’nin yapı özelliklerini tespit kolaylaşacaktır. Ayrıca Tanzimat dönemi şiiri ile divan şiirinin benzerlikleri ve farklılıkları konusunda yol gösterici olacaktır.

İkinci soruda ise Sedat Umur’ın Robot adlı şiiri verilmiştir ve “Sizce yukarıdaki şiir 1870’li ya da 1920’li yıllara ait olabilir mi? Tartışınız. Ulaştığınız sonuçları sebepleriyle birlikte sözlü olarak ifade ediniz.” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruyla, şiirin, yazıldığı dönemin gerçekliğiyle olan ilişkisine dikkat çekilmek istenmiştir. Bu hazırbulunuşlukla öğrencilerin Hürriyet Kasidesi ile Tanzimat dönemi arasında ilişki kurması daha kolay olacaktır.

Üçüncü olarak ise; “Siz öğretmen olsaydınız, Tanzimat Dönemi şiiri ile ilgili olarak öğrencilere neler anlatırdınız? Sözlü olarak ifade ediniz.” sorusu yer alır. Bu soru, hazırlık çalışmalarında değil de, anlama-yorumlama kısmında sorulsa daha iyi olurdu. Ayrıca; bu soru yerine, “Namık Kemal isminin ya da hürriyet kavramının size çağrıştırdıklarını sözlü olarak ifade ediniz.” sorusu ile derse hazırlık yapmaları

istenebilirdi.

4.1.1.1.3. Metinle İlgili Açıklamalar

Bu şiir, 1867 yılında, Sultan Abdülaziz döneminde yazılmıştır. Şiire o dönem Türk aydınlarının zihniyeti yansımış, aydınların Batı'dan gelen fikir akımlarının da etkisiyle çok ilgi duydukları özgürlük, eşitlik, milliyet, adalet gibi kavramlar şiirde işlenmiştir. Hürriyet Kasidesi'nin tamamı 31 beyit olup, Namık Kemal'in hafızalarda yaşayan en kuvvetli ve en ünlü şiiridir. Tanzimat sonrasında yazılmış bütün sosyal şiirlerin temelinde bu şiir vardır, diyebiliriz.

Namık Kemal'in şiirlerine, Fransız İhtilali'nin getirdiği özgürlük, hak ve eşitlik kavramları ile vatan sevgisi hâkimdir. Namık Kemal'e göre vatan, uğrunda ölünecek bir kavramdır. Özgürlük, zulüm ve adaletsizlik yapılarak ortadan kaldırılamaz.

Hürriyet Kasidesi, Namık Kemal'in hürriyet, vatan ve millet sevgisini anlatmaktadır. Bu şiir, ölçü, uyak ve nazım birimi bakımından divan edebiyatındaki kasideye benzemekte, toplumsal konuları işlediği için de klasik kasideden ayrılmaktadır.

Namık Kemal, ikinci beyitte bir "insan tanımı" yapmaktadır. Buna göre insan olmanın temel ölçüsü mazluma yardım etmektedir. Kasidesinin diğer beyitlerinde, günümüz dünyasında da önemini koruyan düşünceler dile getirilmiştir.

Namık Kemal'in bu şiiri ile edebiyatımızda yepyeni bir sayfa açılmıştır. Bu şiirle edebiyat ve şair yeni bir anlam kazanmıştır. Edebiyat, kağıt üzerinde oynanan eğlenceli bir kelime oyunu olmaktan çıkmış, bir düşüncenin, bir anlayışın, kısaca, hayatın ifadesi haline gelmiştir.

Namık Kemal, hürriyet ve vatan kahramanı olarak bilinmektedir. Bu şiir onun bu özelliğini ortaya koyuyor. Klasik Türk şiirinde hayali bir sevgili oluşturuldu ve onun için ıstırap çekmek kutsal sayılırdı. Okuduğumuz metinde ise Namık Kemal, kendi inandığı ve inandırmak istediği değerleri, yani hürriyet, vatan, millet, halk gibi değerleri öne çıkarıyor ve bu değerler uğruna her türlü mücadeleyi vermeye hazır olduğunu

söylüyor.

Mehmet Kaplan Hürriyet Kasidesi üzerine şunları söylüyor. “Namık Kemal’den sonra bu “mevzu” üzerinde yüzlerce şiir yazılmıştır ve bunlardan çoğu dil ve nazım bakımından Hürriyet Kasidesi’nden üstündür. Buna rağmen onlardan hiç biri yayınlandıkları sayfeden kopamamışlardır da Namık Kemal’in kasidesi tek başına, nesilleri aşarak bugüne gelmiştir. Bu vâkıa gösterir ki, “hayat şiirinin” de bir sırrı vardır.

4.1.1.1.4. *Metin Altı Soruları*

On birinci sınıf Türk edebiyatı kitabında Namık Kemal’in Hürriyet Kasidesi adlı şiiriyle ilgili yirmi farklı soru ifadesi on dört soru maddesinde şıklarıyla beraber verilmiştir. Ayrıca bir de etkinlik vardır. Bunların dışında anlama-yorumlama ve ölçme-değerlendirme kısmında da Namık Kemal ve Hürriyet Kasidesi ile ilgili sorular yer alır.

Bu sorular on birinci sınıf Türk edebiyatı dersi kazanımları karşılayacak şekilde hazırlanmıştır. Bu durum soru sayısının fazla olmasına, dolayısıyla öğrencide dikkat dağınıklığına ve bilgi yığılmasına neden olur.

1. a. Hürriyet Kasidesi’nde her beytin ikinci dizesinin -etten sesleri ile bitmesi şiire nasıl bir katkı sağlamıştır? Tartışınız. Ulaştığınız sonuçları sözlü olarak ifade ediniz.

b. Aşağıda Hürriyet Kasidesi’nde geçen bazı kelimeler verilmiştir. Bu kelimeler ses değerleri bakımından nasıl bir özellik taşımaktadır? Kelimelerin bu özellikleri dikkate alınmadan Hürriyet Kasidesi adlı şiiri okuduğunuzda ahenkle ilgili nasıl bir durum ortaya çıkar? Tartışınız. Ulaştığınız sonuçları sözlü olarak ifade ediniz.

ahkâm, selâmet, hakîr, mazlûm, dünyâ, sâkıt, erbâb, denâet, âlî, intikâm, hicâb, hûn, şehâdet, esbâb, cefâ, âlâm, idrâk, âzâd

Yukarıda iki farklı soru kalıbıyla istenenler tek bir soru ile daha sade ve açık ifade edilebilirdi. “Hürriyet Kasidesi’nin ahenk özelliklerini tespit ediniz.” şeklinde hazırlanacak bir soru daha anlaşılır olurdu.

3. a. Hürriyet Kasidesi’ni oluşturan birimlerin yerleri değiştirildiğinde, şiirin akışında ve anlamında bir değişme ya da bozulma meydana gelir mi? Neden? Sözlü olarak ifade ediniz.

b. Hürriyet Kasidesi’ni oluşturan birimleri anlamlı bir bütün haline getiren unsurun ne olduğunu sözlü olarak ifade ediniz.

Bu sorularla Öğretim Programı kazanımlarına uygun olarak öğrenciler, birimlerin birbiriyle ilişkisini belirler, bir tema etrafında nasıl birleştiğini belirler.

Yukarıdaki iki sorunun cevabı da temayla ilişkilidir ve tek bir soruyla da ifade edilebilir. Birinci soruda geçen “Neden?” ifadesi, ikinci sorunun cevabını da içinde barındırmaktadır. Bu haliyle ikinci soru öğrenciyi farklı bir cevap aramaya yönlendirecektir veya ilk sorunun cevabını tekrardan öteye geçemeyecektir.

1. Etkinlik

Beyin fırtınası yöntemini kullanarak “Hürriyet” kavramının sizde çağrıştırdığı duygu, düşünce ve hayalleri dile getiriniz. Konuyla ilgili anahtar kelimeleri tahtaya yazınız. Söylenenlerden hareketle “Hürriyet” kavramıyla ilgili bir şiir kaleme alarak sınıfta okuyunuz.

Yukarıda verilen etkinlikte öğrencilerden şiir yazmaları istenmektedir. Ancak, öğrencilerin hepsinin şiir yazabilme kabiliyetinin olması çok düşük bir ihtimaldir. Bunun yerine öğrencilere farklı seçenekler sunulabilir: Şiir, kompozisyon, resim vb.

11. Hürriyet Kasidesi’ni okuduğunuzda aklınıza gelen ilk kavram, hayal veya düşünce nedir? Sözlü olarak ifade ediniz.

12. Hürriyet Kasidesi adlı şiirin size hissettirdiklerini sözlü olarak ifade ediniz.

Bu soru ile Öğretim Programı kazanımlarına uygun olarak öğrenciler, incelediği şiirden hissettiklerini ifade eder.

Yukarıdaki iki soruda da öğrencinin Hürriyet Kasidesi’ni okuduğunda neler hissettiği sorulmaktadır. Sorulardan biri bunun cevabını almak için yeterlidir.

4.1.1.1.5. Değerlendirme

Namık Kemal, şiirlerinde çoğunlukla vatan, hürriyet gibi toplumsal konuları işlemiştir. Türk edebiyatında, edebiyat sanatını bir ideal uğrunda kullanarak bütün fikrî, edebî çalışmalarını sosyal fayda için yapan ilk büyük yazar ve şair Namık Kemal’dir. Eğitim tarihçisi Prof.Dr.Yahya Akyüz, “Namık Kemal, vatan sevgisi, hürriyet ve bu yolda canını verircesine mücadele konusunda bir çok genci etkilemiştir. Atatürk öğrencilik

yıllarında ondan ilham almış, bazı şiirlerine konuşmalarında yer vermiştir”(1994) diyerek Namık Kemal’in eğitim yönünden önemli bir şahsiyet olduğunu belirtmiştir. Türk edebiyatı dersinin amaçlarını içinde “Edebî metinlerden hareketle Türk kültür hayatının tarihinin ve edebiyatının birbirinden ayrılmaz bir bütün oluşturduğunu kavratmak” (MEB, 2005) hedefi de yer almaktadır. İncelenen Hürriyet Kasidesi’nin bu hedefi gerçekleştirmesi bakımından kitapta yer alması oldukça önemlidir.

Tanzimat dönemi şiirinde şekilde ve konuda yapılan değişiklikleri yansıtan, her bakımdan farklı bir şiiri incelemek öğrencilerin değişik eserlerle tanışmalarını sağlayacaktır. Türk edebiyatında yazıldığı dönemin belirgin özelliklerini tam olarak yansıtan metinler de vardır. Öğrencilere Tanzimat dönemindeki sosyal ve siyasî değişimleri, zaman içinde edebiyatta meydana gelen gelişmeleri göstermesi bakımından Hürriyet Kasidesi şiiri önemli bir metindir. Bu şiirle, birinci dönem Tanzimatçıların şekilde eskiye bağlı kalmalarına rağmen yeni konular işledikleri görülür.

Kitabın hazırlık çalışmaları ve metin altı soruları, şiirin bütün halinde nasıl incelenip değerlendirileceğini ortaya koyacak niteliktedir. Şiirlerin biçiminde ve muhtevasında yapılan yenilikleri göstermek için, daha önceki dönemlerde yazılan bir şiir ile bu şiirin karşılaştırılmasının istenmesi, konunun iyi anlaşılması açısından önemlidir. Ancak bütün bunların tek ders saatine sığmaması ya da sığdırılmak istenmesi alınacak verimi düşürmektedir.

4.1.2. Ziya Paşa

On birinci sınıf Türk edebiyatı kitabında, müfredat programında belirtilen Tanzimat Dönemi Edebiyatı’nda coşku ve heyecanı dile getiren metinlerin işlenmesinde Ziya Paşa’nın *Terkîb-i Bend*’inden yararlanılmıştır.

4.1.2.1. *Terkîb-i Bend*

4.1.2.1.1. *Metnin Seçiliş Sebebi*

Terkîb-i bend, bentlerle kurulan uzun bir nazım biçimidir. Her bent iki bölümdür. Birinci bölüme *terkîb-hane* adı verilir. Genellikle kısaca bent terimi kullanılır. Her bent, sayısı 5 ile 10 arasında değişen beyitlerden oluşur. Bentlerin kafiye düzeni gazele

benzer. Bent sayısı 5 ile 10 arasında değişir. Bendin son beytine vasıta beyti denir (Dilçin, 2000). Ziya Paşa, terkîb-i bendlerin yanı sıra tercî-i bendleriyle de ün yapmış bir şairdir. Tercî-i bend, divan edebiyatında bentlerden kurulan nazım şekillerinden biridir. Her bend bir gazele benzer, yalnız ilk bentin son beytinin mısraları kendi arasında kafiyelidir. Vasıta adı verilen bu beyit, her bendin sonunda değişmeden tekrarlanır. (Akalın, 1970)

Ziya Paşa'ya gelinceye kadar, Bağdatlı Ruhi'nin meşhur olan Terkîb-i Bendine şairler tarafından nazireler yazılmakla birlikte, hiçbiri ondaki güzelliği hakkıyla verememiştir. Ziya Paşa, nazire yazarların içinde en güzelini ortaya koyarak, edebiyat âleminde hakikaten büyük sayılacak bir başarıya ulaşmıştır.

Yukarıdaki açıklamalara ilave olarak; Ziya Paşa'nın Terkîb-i Bendi, şekil olarak divan edebiyatını, muhteva olarak ise Tanzimat Edebiyatını yansıttığı için bu kitaba alınmıştır. Öğretim Programında da belirtildiği gibi seçilen metin dil, anlatım ve içerik açısından örnek özelliklere sahiptir.

4.1.2.1.2. Hazırlık Çalışmaları

Bu bölümde hazırlık sorusu olarak verilen sorulardan hiçbiri Ziya Paşa'nın Terkîb-i Bendi ile ilgili değildir. Yalnız üçüncü sırada yer alan “Siz öğretmen olsaydınız Tanzimat Dönemi şiiri ile ilgili olarak öğrencilere neler anlatırdınız? Sözlü olarak ifade ediniz.” sorusuna verilebilecek cevaplar arasında Terkîb-i bend'den söz edilebilir.

Hazırlık kısmında Ziya Paşa ile veya Terkîb-i bendiyle ilgili en az bir soruya yer verilmeliydi. “Batı uygarlığına ulaşmanın yolu sizce nedir?” ya da “Taklitçilik her zaman kötü müdür?” gibi sorularla öğrencilerin zihni Terkîb-i bend'de işlenecek konuya hazır hale getirilebilirdi.

4.1.2.1.3. Metinle İlgili Çalışmalar

Terkîb-i Bend, Ziya Paşa'nın en ünlü şiirlerindendir. Şiirin bütünü on iki benttir. Bağdatlı Ruhi'nin Terkîb-i Bend'ine nazire olarak yazılmıştır.

Ziya Paşa, *Terkîb-i Bend*'de toplumsal bir konuya değiniyor. Dönemin devlet ve siyaset ilişkilerinde ehil olmayan kişilerin yer almasını, kendisinin arka plana düşmesini ve özellikle batıdaki müthiş gelişmelerle kendi toplumunun değerleri arasında sıkışmasını ve bu duruma olan itirazını dile getiriyor.

Tanzimat dönemi şairi olan Ziya Paşa, bazı şiirlerinde batının hızla geliştiğini, buna karşılık İslâm ülkelerinin geri kalmışlığını dile getirir. Batı hayranlığının taklitçiliği getirmesi Tanzimat döneminden günümüze kadar tartışıla gelmiştir.

Ziya Paşa, özellikle *Terkîb-i Bend*'de bir yandan sosyal adaletsizliği yergi yoluyla iğnelerken, bir yandan da batı taklitçiliği, İslâm dünyasının bazı sosyal problemleri, insanların zaafları, dünyanın geçiciliği gibi konuları dile getirmiştir.

4.1.2.1.4. Metin Altı Soruları

Kitapta şiirin şekil özelliklerini buldurmaya ve şiirin beyitlerindeki duygu ve düşüncelerin kavranıp kavranmadığını ölçmeye yönelik sorular yer almaktadır.

Sınıf iki gruba ayrılır. Grup sözcüleri belirlenir. Birinci grup Ziya Paşa'nın *Terkib-i Bent*'ini, ikinci grup XVI. yy. divan şairlerinden Bağdatlı Ruhi'nin *Terkib-i Bent*'inin yukarıdaki V. bendini yapı bakımından inceler. Grup sözcülerinin açıkladığı sonuçlar karşılaştırılarak *Terkib-i Bent*'in yapı özellikleri ve yapının gelenekle ilişkisi deftere yazılır.

Böylece Öğretim Programında yer alan “şiirin yapı bakımından özelliklerini belirler” kazanımı ve “şiirin gelenekle ilişkisini açıklar” kazanımı gerçekleşmiş olur.

Ziya Paşa'nın *Terkib-i Bent*'inin teması ile Bağdatlı Ruhi'nin *Terkib-i Bent*'inde işlenen temayı karşılaştırınız. Karşılaştırma sonuçlarını sözlü olarak ifade ediniz.

Öğretim Programı kazanımlarına uygun olarak öğrenciler, metinlerin tema bakımından birbiriyle ilişkisi olup olmadığını tartışır.

Sınıf iki gruba ayrılır. Birinci grup *Terkib-i Bent*'i Bağdatlı Ruhi'nin *Terkib-i Bent*'i ile; ikinci grup Sadullah Paşa'nın *Ondokuzuncu Asır* adlı manzumesiyle zihniyet bakımından karşılaştırır. Grup sözcüleri tarafından tahtaya yazılan zihniyet özellikleri, *Terkib-i Bent*'in yerli ve batılı düşünce

gelenekleriyle ilişkisi açısından tartışılır. Ulaşılan sonuçlar deftere yazılır.

Öğretim Programı kazanımlarına uygun olarak öğrenciler, şiirin batı düşüncesiyle, klasik ve romantik edebiyatla ilişkisini belirler.

Yukarıda verilen sorularla öğrencilerin metinleri karşılaştırarak bir sonuca varmaları beklenmektedir. Böylece öğrenciler hem divan şiirinin özelliklerini hatırlayabilir hem de aradaki farklılıkları ve benzerlikleri kendi yorumlarıyla ortaya çıkarabilirler.

Aşağıdaki sorular da şiirin şekil özelliklerini buldurmaya yöneliktir.

Terkib-i Bent'in ahenk (kafiye, redif, aliterasyon, ritm ve kafiye şeması) özelliklerini tespit ederek tahtaya yazınız.

Öğretim Programı kazanımlarına uygun olarak öğrenciler, Tanzimat şiirinde ahengi sağlayan unsurları belirler.

Terkib-i Bent'teki birimlerin birbirlerine nasıl bağlandığını belirleyerek son beytin şiirin diğer birimleriyle ilişkisini sözlü olarak ifade ediniz.
Ziya Paşa'nın Terkib-i Bent'inin size hissettirdiklerini sözlü olarak ifade ediniz.”

Bu soru ise tamamen öznelidir. Şiirde duygunun önemi vurgulanmaktadır. Ayrıca şiirden yola çıkarak varılabilecek sonuçları ortaya koymak hedeflenmiştir.

Aşağıdaki soru ise şiirden hareketle şair hakkında yorum yapmayı gerektirmektedir.

Terkib-i Bent'ten ve yaptığınız araştırmalardan hareketle Ziya Paşa'nın fikri ve edebi kişiliği hakkında çıkarımlarda bulunarak Terkib-i Bent'in Ziya Paşa'nın sanatındaki yerini ve Türk edebiyatındaki önemini sözlü olarak ifade ediniz.

Genel olarak sorular öğrenciyi ezbere değil, yorum yapmaya yöneltmektedir. Böylece edinilen bilgiler daha kalıcı olacaktır.

4.1.2.1.5. Değerlendirme

Ziya Paşa'nın Terkib-i Bent'inden seçilen beyitlerin günümüz Türkçesiyle yazılmış hali kitapta yer almaktadır. Böylece beyitlerde verilmek istenen düşünceler öğrencilerin birçoğu tarafından anlaşılabilir.

Ancak Terkib-i Bent'in kitapta yer alan IV. bendi yerine IX. bendi veya X. bendi alınabilirdi. Çünkü bu bentlerde yer alan bazı beyitler özdeyiş haline gelmiştir. Bu beyitlerde insanlara her zaman gerekli olan evrensel, ahlaki ve toplumsal öğütlere, uyarılara yer verilmiştir. Öğrenci burada öğrendiği söz kalıplarını günlük konuşmasında kullanacaktır. Bu söz kalıplarıyla oluşturulmuş hayaller, yeni söyleyişlerle öğrencilerin kültür ve zevk dünyasını zenginleştirecektir. Bu yüzden Ziya Paşa'nın Terkib-i Bent'i kitapta yer alması gereken metinlerden biridir.

Metnin yan tarafında beyitlerin günümüz Türkçesiyle yazılması, beyitlerde anlatılanlarla günümüz olayları arasında kıyas yapmaya olanak sağlamıştır. Ayrıca şiirde ortaya konulan düşünceleri yorumlamaya yönelik sorulara yer verilmiştir. Türk edebiyatı eğitimi ve öğretimi yoluyla öğrencilere diğer alanlarda da sağlam, dengeli, hür ve sistemli düşünme alışkanlığı; araştırma, tartışma, değerlendirme, yorumlama, sentez ve oluşturma gücü kazandırmak için edebiyat ders kitaplarında bu tür sorulara da yer verilmesi son derece önemlidir.

4.1.3. Abdülhak Hamit Tarhan

On birinci sınıf Türk edebiyatı kitabında, müfredat programında belirtilen Tanzimat dönemi edebiyatında coşku ve heyecanı dile getiren metinlerin işlenmesinde Abdülhak Hamit Tarhan'ın Kürsi-i İstiğrak isimli şiirinden yararlanılmıştır. Abdülhak Hamit Tarhan ikinci dönem Tanzimatçılarıdır.

4.1.3.1. Kürsi-i İstiğrak

4.1.3.1.1. Metnin Seçiliş Sebebi

Abdülhak Hamit Tarhan tabiat karşısındaki derin hayranlık duygusunu, şiirlerinde tabiatın güzel ve ilahi bir varlık olduğunu söyleyen romantiklerden almıştır. Hamit'le beraber Türk şiirine dış dünyadan gelme duyular girmeye başlamıştır.

Bireysel içerikli şiirler yazan Tanzimat'ın ikinci kuşak şairlerinden olan Abdülhak Hamit'in Kürsi-i İstiğrak adlı şiiri yukarıda bahsi geçen sebeplerle kitaba alınmıştır.

4.1.3.1.2. *Hazırlık Çalışmaları*

Daha önce de belirtildiği gibi bu bölümde üç metin işlenmesine rağmen hazırlık soruları sadece Hürriyet Kasidesi'ne yöneliktir. Yalnız üçüncü soru Tanzimat şiirlerinin tamamını kapsamaktadır. Yani ancak üçüncü sorunun (Siz öğretmen olsaydınız Tanzimat dönemi şiiri ile ilgili olarak öğrencilere neler anlatırdınız? Sözlü olarak ifade ediniz.) cevabında Abdülhak Hamit Tarhan'dan veya Kürsi-i İstiğrak adlı şiirinden bahsedilebilir. Hâlbuki “Yalnız kalıp düşünmek istediğinizde nerelere gidersiniz?” ya da “Doğa karşısında hangi düşüncelere kapılırsınız?” gibi sorular Abdülhak Hamit'in Kürsi-i İstiğrak şiirine hazırlık olabilir.

4.1.3.1.3. *Metinle İlgili Açıklamalar*

Tanzimat edebiyatının ikinci kuşağı içinde yer alan Hamit, klasik şiir geleneğini yıkmaya başlar. Fransız şiirinin de etkisiyle yeni biçimler kullanır. Birinci dönem Tanzimat edebiyatçılarının içerikte yaptıkları yeniliklere, Hamit biçimde yaptığı yenilikleri ekler.

Aşk, doğa, ölüm ve metafizik konularında lirik, epik ve felsefi şiirler yazar. Hamit, şiirinde fiziki âlemle metafiziği birleştirme eğilimindedir. Somut varlıklara ait gök, çimen, bahar, ağaç, çınar, deniz, nehir, seher gibi kelimelerin yanında ruh, ümit, sevgi gibi soyut kelimeler de kullanmıştır.

Hamit'in Kürsi-i İstiğrak adlı şiirinde dünyayı algılama çabası içindeki bireyin yalnızlığı Tanrı-Dünya-Birey üçgeninde anlatılmaktadır. Tanrının “ol” emriyle dünyayı yaratması, yarattığı her şeye kendisinden bir şeyler gizlemesi ve insanı da yaratılanları seyredip kendi yüceliğini ve yaratıcı gücünü görmesi için dünyayı bir temaşağâh kılması anlatılmaktadır.

Kürsi-i İstiğrak adlı şiir nazım şekli bakımından divan şiiri; anlatılanlar bakımından ise tasavvuf geleneği ile ilişkilidir.

4.1.3.1.4. *Metin Altı Soruları*

Kürsi-i İstiğrak adlı metinle ilgili sorular Namık Kemal'in Hürriyet Kasidesi ile ilgili sorularla ve Ziya Paşa'nın Terkib-i Bent'inin metin altı soruları ile benzerlik gösterir.

Soru kalıpları genel olarak aynıdır. Hatta bazı sorular konuya göre pek farklılık göstermedikleri için cevapları tekrardan öteye geçememiştir.

“Kürsi-i İstiğrak ile Hürriyet Kasidesi’nin söyleyiş tarzı bakımından birbirinden farklı olması hangi sebeplerle açıklanabilir? Tartışınız. Ulaştığınız sonuçları sözlü olarak ifade ediniz.” sorusunun cevabı; söyleyiş tarzlarının farklı olması şiirin temasıyla ilişkilidir. Çünkü tema, söyleyişi (vurgu ve tonlama) etkiler. Bu cevap Ziya Paşa’nın Terkib-i Bent’i ile ilgili olarak yöneltilecek aynı soruya da cevap niteliğindedir. Dolayısıyla burada bu sorunun öğrenciye tekrar yöneltilmesi gereksizdir.

Kürsi-i İstiğrak şiirini tarihi ve sosyal değerleri yansıtan ya da onlarla ilişkili olan kelime ve ifadeler bakımından inceleyiniz. Ulaştığınız sonucu tahtaya yazınız.

Öğretim Programı kazanımlarına uygun olarak öğrenciler, şiirde, tarih ve sosyal değerlerle ilişkili söz ve söz grupları olup olmadığını açıklar.

Kürsi-i İstiğrak adlı şiir anlatılanlar bakımından tasavvuf geleneği ile ilişkilidir. Yukarıda verilen soru ile birlikte tarihi ve sosyal değerlerle ilişkilendirmeye çalışmak yerine “Bireyin tanrıyı ve dünyayı algılayışı” üzerinde durulabilirdi.

Kürsi-i İstiğrak adlı şiirin temasını Şeyh Galip’e ait Müseddes-i Mutekerrire ve Namık Kemal’e ait Hürriyet Kasidesi adlı şiirlerdeki temalarla karşılaştırarak Kürsi-i İstiğrak’ın temasının daha önceki dönemlere göre değişip değişmediğini belirleyiniz. Temanın yazıldığı dönemle ilişkisi hakkında çıkarımlarda bulununuz. Ulaştığınız sonuçları defterinize yazınız.

Öğretim Programı kazanımlarına uygun olarak öğrenciler, şiirlerdeki temayı daha önceki dönemin şiirlerindeki temayla karşılaştırır.

Sınıf iki gruba ayrılır. Grup sözcüleri seçilir. Birinci grup Kürsi-i İstiğrak adlı şiirin temasını, ikinci grup XX. yy. halk şairlerinden Aşık Veysel’e ait olan aşağıdaki şiirin temasını bulur. Grup sözcüleri temaları açıklar. Temaların bu şiirlerde nasıl ele alındığı, gelenek ve modern döneme özgü “birey, bireysellik, bireycilik” kavramları etrafında değerlendirilir. Ulaşılan sonuçlar deftere yazılır.

Yukarıda iki farklı şekilde verilenler tek bir soru ile ifade edilebilir. Böylece hem tekrardan kaçınılmış olur hem de zamandan tasarruf edilebilir. Çünkü metin sonlarında

yer alan soru sayılarının fazla olması metnin bir gün içindeki iki ders saatinde işlenmesine engel olmaktadır.

4.1.3.1.5. Değerlendirme

Tanzimat edebiyatının ikinci kuşağı içinde yer alan Abdülhak Hamit, doğu ve batı kültürünü asıl kaynaklarından öğrenmiştir. Bu nedenle eserlerinde doğu ve batı kültürünün sentezi görülür.

Tanzimat edebiyatının yenileşmesinde ve değişmesinde büyük rol oynayan Hamit, Tanzimat edebiyatının ruhuna uygun eserler vermiştir. Klasik nazım biçimlerini değiştirerek yeni nazım biçimlerini oluşturmuştur.

Tanzimatın ikinci kuşak şairleri “Sanat, sanat içindir.” Görüşü doğrultusunda bireysel içerikli şiirler yazmışlardır. Örneğin Abdülhak Hamit duyma, düşünme, hayal etme, ifade etme hürriyetini ilan etmiştir. Tabiatı, divan şiirinden farklı şekilde, somut bir varlık olarak ele almıştır.

Yukarıda bahsettiğimiz Abdülhak Hamit’le ve dönemle ilgili özellikleri şairin “Külbe-i İhtiyak” adlı şiiriyle de yansıtılabilirdi. Hamit’in Külbe-i İhtiyak manzumesine, baştan sona kadar, tabiat karşısında derin bir hayranlık duygusu hâkimdir. Hindistan’da kaleme aldığı bu şiirde ilk göze çarpan şey, onun tabiatın sonsuz güzelliğini hissetmiş olmasıdır. Külbe-i İhtiyak’ta görme duygusu ön plana çıkmıştır. Şair, gördüğü her şeyi şiire taşımıştır. Şiir boyunca ışıklardan, ağaçlardan, güneşten, yıldız böceklerinden, yıldızlardan, denizlerden, dalgalardan, şimşeklerden, ırmaklardan, kaplanlardan, aslanlardan, çiçeklerden, kuşlardan, çemenlerden söz etmiştir.

Türk edebiyatı ders kitaplarında öğrencilerin ilgi, ihtiyaç, zevk ve beklentilerine cevap verebilecek, dili ve anlatımı yalın metinlerin seçilmesine özen gösterilmelidir. Bu açıklamadan yola çıkarak bu bölüme Abdülhak Hamit’in “Makber” isimli şiiri de alınabilirdi. Bu mersiyesinde Hamit, karısının ölümü üzerine duyduğu üzüntüyü dile getirmektedir. O dönemlerde Beyrut, Osmanlı devletinin bir vilayetidir. Şairin verem hastası olan karısı Beyrut’ta ölür. Bu durum şairin üzüntüsünü daha da arttırır. Karısını kendisinden aldığı için Allah’a isyan eden şair daha sonra isyanından dolayı Allah’tan

af diler. Samimi duygularla Allah'tan karısına can vermesini ister. Duygu ve düşüncelerin karmaşık olması insanın ölüm karşısındaki acizliğindendir. Ölüm karşısında yaşadığı çaresizlik şairi bunalıma sevk eder. Bu yönüyle gerçekçi olan Makber isimli şiir öğrencilerin dikkatini çekebilecek niteliktedir. Böyle bir şiirin kitapta yer alması öğrencilerin konuya olan ilgisini arttıracak ve kazanımları gerçekleştirme oranını yükseltecektir.

Türk edebiyatı dersi Öğretim Programına göre on birinci sınıf Servet-i Fûnun Dönemi Edebiyatı coşku ve heyecanı dile getiren metinler, mensur şiir ve kazanımları (2005);

1. Servet-i Fûnun Dönemi şiirinde ahengi sağlayan öğeleri belirler.
2. Şiirdeki söyleyiş tarzı, kafiye, iç kafiye, aliterasyon gibi ses benzerliklerinin şiire neler kazandırdıklarını kavrar.
3. Şiirin yapısını oluşturan öğeleri ayırır.
4. Birimlerin yapı ve anlam değerlerini araştırır.
5. Birimlerin bir tema etrafında nasıl birleştiğini belirler.
6. Temanın evrensel olup olmadığını açıklar.
7. Temayla devrin gerçekliği arasındaki ilişkiyi belirler.
8. Şiirlerde temaların eskiye göre nasıl değiştiğini tartışır.
9. Şiirin temasını güncelleştirir.
10. Şiir dilinin söyleyiş ve ahenk bakımından doğal dille benzeyen ve ayrılan yönlerini belirler.
11. Şiir cümlesinin nesir cümlesine yaklaştığını fark eder.
12. Şiirde tasvir edilen doğal çevre ile resim arasında ilişki kurar.
13. Şiire yan anlam değeri kazandıran söz ve söz grubu ile cümleleri bulur.
14. Şiirde yeni kavramların ve yeni imajların kullanılma nedenlerini açıklar.
15. Söz sanatlarının şiirdeki işlevini belirler.
16. Doğal çevrenin anlatılmasında nelere dikkat edildiğini belirler.
17. Şiirin gelenekle ilişkisini açıklar.
18. Şiirin kendi döneminin sosyal ve kültürel ortamıyla ilişkisini araştırır.
19. Şiirde bireysel duygulara önem verildiğini fark eder.
20. İncelediği şiiri yorumlar.

21. Olayları konu alan şiirlerde anlatılan olay ile anlatıcı arasındaki ilişkiyi belirler.
22. Metinde anlatılanların nesir olarak yazılıp yazılamayacağını tartışır.
23. Servet-i Fûnun Dönemi Edebiyatı'nda incelediği şiirlerle, Tanzimat Dönemi'ne ait şiirleri karşılaştırır.
24. Şiiri aynı temada yazılmış günümüz şiirleriyle karşılaştırır.
25. Şairin fikrî ve edebî yönü hakkında çıkarımlarda bulunur.
27. Mensur şiirin kaynağını belirler.
28. Mensur şiirin özelliklerini belirler.
29. Mensur şiirin temasını bulur.
30. Mensur şiirin dil ve anlatım özelliklerini belirler.
31. Mensur şiiri yorumlar ve güncelleştirir.
32. Mensur şiir metni hakkında düşüncelerini ifade eder.
33. Şairin fikrî ve edebî yönü hakkında çıkarımlarda bulunur.
34. Eserle şair arasındaki ilişkiyi belirler.

4.1.4. Tevfik Fikret

On birinci sınıf Türk edebiyatı kitabında, müfredat programında belirtilen Servet-i Fûnun edebiyatı (Edebiyat-ı Cedide 1896-1901) coşku ve heyecanı dile getiren metinlerin işlenmesinde Tevfik Fikret'in Yağmur isimli şiirinden yararlanılmıştır.

4.1.4.1. Yağmur

4.1.4.1.1. Metnin Seçiliş Sebebi

Servet-i Fûnun dönemi, batı etkisindeki Türk edebiyatının ikinci safhasıdır. Servet-i Fûnuncular, kendilerinden önceki batı tarzı Türk edebiyatını ilkel ve yetersiz buluyorlardı. Ülkeye tam anlamıyla Avrupai bir edebiyat getirmeyi amaçlıyorlardı. Onlar edebiyatta en önemli atılımları şiirde yapmışlardır.

Fikret'in şiiri, sanat anlayışında geçirmiş olduğu iki ayrı ve zıt aşamaya uygun olarak, farklı özellikler gösterir. "Sanat, sanat içindir." Anlayışına bağlı olduğu ilk aşamada (1901'e kadar) aşk ve tabiat temalarına yoğunlaşmıştır. Kitapta yer alan şiiri "Yağmur", Fikret'in ilk dönem eserlerindendir.

Servet-i Fûnun döneminde yazılan şiirlerde bir mısradaki anlam tamamlanmadığı zaman onu tamamlayacak kelimeler diğer mısralara bırakılmıştır. Şiiri, bağımsız parçaların, bağlantısız toplamı olmaktan çıkarıp, ona bir gövde bütünlüğü kazandırmışlardır.

Servet-i Fûnuncular “Sanat, sanat içindir.” anlayışıyla şiirde ahengi çok önemsemişlerdir. Fikret “Yağmur” şiiri bu ve bunun gibi şiirdeki yenilikleri tespit edebilmek için seçilmiş isabetli bir örnektir.

4.1.4.1.2. Hazırlık Çalışmaları

Bu bölümde iki adet soru vardır. Bunlardan ilkinde Cenap Şahabettin’in bir dördlüğü verilmiştir ve bu dördüğün resim şeklinde ifade edilebilirliğinin tartışılması istenmiştir. Bu soru öğrencinin zihnini Yağmur şiirine hazırlar niteliktedir çünkü bu çalışmanın arkasından okunacak olan Yağmur şiirini de öğrencilerden zihinlerinde canlandırmaları istenebilir.

“Bir dönemde yazılan şiirlerin şekil özellikleri bakımından kendinden önceki dönemlere ait şiir şekillerinden farklı özellikler göstermesi size neler düşündürüyor? Sözlü olarak ifade ediniz.” sorusu öğrenciyi şiirdeki şekil değişikliklerinin sebeplerini sorgulamaya yönlendirmektedir. Ayrıca okuyacakları şiirin şekil özelliklerine dikkat çekmektedir.

Buların yanı sıra bu bölümde Tevfik Fikret’in Yağmur adlı şiirini okurken şiirde yağmur sesinin duyulması istenebilir. Böylece öğrencilerin şiire olan merakı uyandırılabilir ve şiirdeki ahenge dikkat çekilmiş olur.

4.1.4.1.3. Metinle İlgili Açıklamalar

Servet-i Fûnun edebiyatında resim altına şiir yazma modası ortaya çıkmıştır. Tevfik Fikret de bu modaya uyarak Yağmur şiirini yazmıştır. Şair bu şiirde göze hitap eden doğa betimlemelerine yer vermiştir.

Bu metin, bir tabiat şiiri niteliği taşımaktadır. Tevfik Fikret bu şiirinde yağmurun yağışını tasvir etmektedir. Şair, bu şiirde biçim güzelliğine önem vermiştir. Yağmur şiirinde sağlam bir vezin ve kafiye örgüsü vardır. Bu şiir aynı zamanda, Servet-i

Fûnuncuların konuya göre vezin seçme anlayışlarının da güzel bir örneğidir. Aruzun “fe ulün feulün feulün fe’ul” kalıbıyla yazılan bu şiirde yağmurun yağış ritmi ile dizelerin vezni arasında sıkı bir ilişki vardır. Tevfik Fikret, böylece eski şiir anlayışında egemen olan aruz kalıplarını da kırmıştır.

Şair ilk bentte, yağmurun yağışını, yağmur damlalarının camlara vurmalarıyla çıkardığı ritmik sesleri vermeyi amaçlamıştır. Bununla birlikte çevredeki değişiklikleri, görünüşleri, bunların kendi ruhunda oluşturduğu hisleri, hatıraları ve çağrışımları anlatmıştır. Böylece kelimelerle resim çizmeye çalışmıştır. Şiirde karamsar bir ruh hali de kendini hissettirmektedir.

Şiirin süslü, sanatlı ve ağır bir dili vardır. Tevfik Fikret bu şiirinde klasik divan şiirinin kalıplarını kırmış, söyleyişle tema arasında bir yapı meydana getirmiştir.

Şiire hüznün ve karamsarlık gibi bireysel duygular hâkimdir. Şair, kendi kurduğu hayal âleminde yaşamakta, kendi izlenimlerini dile getirmektedir.

Şiirde Tevfik Fikret, olayları dışarıdan gözlemleyen konumdadır. Anlatılanlar herkes tarafından anlaşılacak nitelikte değildir. Çünkü şair gerçekliği kendi ruh haline göre değiştirerek yansıtmış, yağmura olumsuz bir anlam yüklemiştir.

Tema evrenseldir. Sosyal bir mesaj da içermemektedir. Bütün bu özellikleriyle bu şiir, Tanzimat şiirinden ayrılır; Servet-i Fûnun geleneğini yansıtır.

4.1.4.1.4. Metin Altı Soruları

Bu bölümde yer alan sorular Servet-i Fûnun dönemi şiirinin özelliklerini buldurmaya yöneliktir.

İlk iki soru şiirin ahenk özellikleri ile ilgilidir. İkinci soru ile öğrencinin şiirin ilk kendinden yağmurun sesini duyması hedeflenmiştir ancak soru daha açık ifade edilebilirdi. “Şiirin ilk kendinden yağmurun sesini duyuran öğeler nelerdir? İfade ediniz.”ya da “Şiirin ilk bendi size yağmur sesini anımsatıyor mu? Ahenk unsurlarını da

dikkate alarak açıklayınız.” şeklinde sorulabilirdi. Böylece soru daha anlaşılır ve cevaba yönelik olurdu.

- a. Yağmur şiirinin birimlerini belirleyerek birimlerde anlatılanları sözlü olarak ifade ediniz.

Öğretim Programı kazanımlarına uygun olarak öğrenciler, birimlerin yapı ve anlam değerlerini araştırır.

- b. Birimlerde anlatılanların şiirin bütünü içindeki yerini belirleyiniz.

Öğretim Programı kazanımlarına uygun olarak öğrenciler, birimlerin bir tema etrafında nasıl birleştiğini belirler.

Yukarıda verilen sorunun (a) şıkkında yer alan ifade sorunun ikinci şıkkında isteneni de kapsamaktadır.

Beşinci soruda yer alan “şiirin başında ve sonunda bent, bentler arasında ise beyitlerin kullanılması “Yağmur” la nasıl ilişkilendirilebilir? Sözlü olarak ifade ediniz.” Sorunsunda istenen belirsizdir. Uğur Kemal Yiğit’in hazırladığı yardımcı kitapta “şiirin başında ve sonunda bent, bentler arasında ise beyitlerin kullanılması, yağmurun yağışı da düşünülürse, önce hafiften başlayan (1.bent), daha sonra hızlanan (beyitler) ve yine bitmeden önce yavaşlayan (sonuncu bent) yağmur sahnesi canlandırılmaya çalışılmıştır.” der. Ancak bu cevap soruyla bağdaşmamaktadır.

Bu sorunun üzerine kurulmuş olan etkinliğin de işlevselliği yoktur. Çünkü şiirin yapısı ile teması arasındaki ilişki resmedilemez. Ancak şiirin teması üzerine ya da şiirde anlatılanlar üzerine resim yapılabilir.

Şiirin temasıyla devrin siyasi ve sosyal gerçekliği arasında bir ilişki var mıdır? Tartışınız. Ulaştığınız sonuçları sözlü olarak ifade ediniz.

Yağmur şiirinin teması ile Tanzimat Dönemi şiirlerinin temaları karşılaştırıldığında Servet-i Fûnun dönemi şiirlerinin temaları hakkında neler söylenebilir? Tartışınız. Ulaştığınız sonuçları tahtaya yazınız.

Yukarıda verilen iki sorunun cevabı da birbiriyle ilişkilidir. Bireysellik ile ilgilidir. Tek bir soru ile ifade edilebilirdi. Yalnızca 7. soru verilebilirdi. Çünkü bu sorunun cevabının açıklamaları arasında 6. sorunun cevabı da vardır.

Üçüncü ve beşinci etkinlikte öğrencilerden şiir yazması istenmektedir. Bu etkinliklerde farklı seçeneklere de yer verilmeli ya da yapılması öğrencinin isteğine bırakılmalıdır.

Bu metnin sonunda yer alan yirmi soru ve beş etkinlik öğrencinin sıkılmasına sebep olabilecek kadar fazladır. Yukarıdaki açıklamalar da dikkate alındığında bu sayının azaltılabileceği böylece hem öğrencinin dikkatinin taze tutulabileceği hem de metin de dikkat çekilmek istenen noktalara daha fazla zaman ayrılabilceği görülür.

4.1.4.1.5. Değerlendirme

Servet-i Fûnun dönemi, Türk şiirinin genel gidişini değiştirmek açısından, Tanzimat'tan çok önde sayılır. Servet-i Fûnun şiiri özellikle şiir dili, imaj örgüsü, nazım şekli ve ahenk unsurlarını kullanış yönünden Türk şiirinin 1940'lara yaşadığı en köklü değişikliklere sahne olmuştur.

Servet-i Fûnun şiirinde şiirin yerini çoğunlukla resim alır. Onlar metafizik âlemden çok, fizikî âlemlle ilgilenmişlerdir. Doğanın dış görünüşü üzerine eğilmişlerdir. Onların şiir anlayışında doğanın dış tasviri, renk, biçim, devinim, resim, musiki, aşk, hayal temaları öne çıkmıştır.

Fikret'in şiiri, şekil bakımından batılı olduğu gibi; iç unsurlarıyla da bütünüyle batılıdır. Divan şiirinin temelini oluşturan ve Tanzimat şiirinde de kısmen devam eden "Beyit hâkimiyetini" yani "beyitin biricik anlam ünitesi olması, anlamın bir beyitte tamamlanması" geleneğini Fikret ortadan kaldırmıştır. Kafiyelerin sıralanışına büyük bir serbestlik getirmiş, aruzun kalıplarını müzikalitelere bakımından ilk defa o değerlendirmiştir. Konuşma diline ait birçok ifade özelliklerini şiire sokmuştur. Ahenge büyük önem vermiştir. Şiirlerinde şekil bakımından parnasizm etkisi görülür (Zambak, 2008).

Kitaba alınan "Yağmur" adlı şiir yukarıda belirtilen özellikleri göstermek adına önemli be bilinen bir eserdir.

Okuyucu hoşuna giden sanat eserinde kendisine neyin tesir ettiğini pek fark etmez. Aldığı intibaa önem verdiği için yapıya karşı da ilgi duymaz. Fakat sanat eserlerine subjektif değil de, objektif bir gözle bakınca, onlarda şekil ve ifade vasıtalarının muhtevadan daha mühim rol oynadıklarını görürüz. Şiirde duygu ve düşünce; dil, şekil ve üslup vasıtasıyla tesirli hale gelir (Kaplan, 1975).

Fikret dil, şekil ve üslup vasıtasıyla tesirli bir şiir meydana getirmiştir. Bir bakıma kalemini fırça gibi kullanmıştır.

Kısaca, Fikret'in nazımda yaptığı yenilikler, şekil, vezin, kafiye ve konuya ilişkindir. Hiç şüphesiz onun edebiyatımıza yaptığı en büyük hizmet, şiirimize tabiatı ve resmi getirmiş olmasıdır.

4.1.5. Cenap Şahabettin

Servet-i Fûnun dönemi şiirindeki sembolizmin etkisini ve şiirdeki musikiyi işlerken Cenap Şahabettin'in Elhan-ı Şita adlı eserinde yararlanılmıştır.

4.1.5.1. Elhan-ı Şita

4.1.5.1.1. Metnin Seçiliş Sebebi

Şiirde genel olarak müziğe değer veren Cenap'ın şiirlerinde tema “tabiat-kadın-aşk” üçgeni üzerinde oturtulmuştur. Cenap'ta tabiat, genellikle bütün Servet-i Fûnun şiirinde olduğu gibi, hülya ve hisle örülmüş, tamamıyla subjektif bir niteliktedir; bütün cazibesine hayal gücünün zengin renklerinden almıştır. Onu en çok ilgilendiren; tabiat manzaraları ile geceler ve mevsimlerdir. Cenap'ta başkalarının hayatları ve acıları ile ilgilenen şiirler hemen hemen hiç yoktur.

Mehmet Kaplan; “aşk, tabiat, hayal ve sanatla oyalandılar. Sanata en üstün kıymet olarak baktılar. Eserlerinde daima halka aydınlatmayı gaye bilen Tanzimatçılara karşı, “sanat, sanat içindir” tezini müdafaa ettiler. Elhan-ı Şita, bu hususta en ileri giden, şiirin bir nevi oyun haline getiren Cenabın-Meşrutiyet devrinde tamamıyla sosyal bir şair olan Fikret'in Servet-i Fûnun devrinde dahi sosyal bir tarafı vardır- bütün ustalığını gösteren güzel bir örnektir.” der. Bu sebeple 11. Sınıf Türk edebiyatı kitabında, Servet-i Fûnun dönemi coşku ve heyecanı dile getiren metinlerin(şiir) anlatımında Cenap Şahabettin'in

Elhan-ı Şita adlı eserinde faydalanılması, dönemin özelliklerini göstermesi bakımından oldukça isabetlidir.

4.1.5.1.2. *Hazırlık Çalışmaları*

Düşmüş siyah-berg-i şebe şebnem-i sîmîn,
Şebnem gibi titrerdi kamer leyi üzerinde,
Bir şeb-pere-i hufte, bir âhû-yı gerende,
Vermişti bu nüzhet-gehe bir vahşet-i nermîn.

Cenap Şahabettin

Günümüz Türkçesiyle:

Gecenin siyah yaprağına gümüşten bir çiy tanesi düşmüştü. Ay, çiy tanesi gibi gecenin üzerinde titrerdi. Uyuyan bir yarasa gibi, atlayan bir ceylan bu gezinti yerine yumuşak bir vahşilik vermişti.

Aşağıdaki sorular ile öğrencilerin derse hazırlanmaları istenmiştir:

1. Yukarıdaki dörtlük bir resim şeklinde ifade edilebilir mi? Tartışınız. Ulaştığınız sonuçta hareketle yukarıdaki şiirin resim sanatı ile ilişkisi hakkında çıkarımlarda bulunarak defterinize yazınız.
2. Bir dönemde yazılan şiirlerin şekil özellikleri bakımından kendinden önceki dönemlere ait şiir şeklelerinden farklı özellikler göstermesi size neler düşündürüyor? Sözlü olarak ifade ediniz.”

Derste işlenecek olan ahenk unsurlarına dikkat çekmek için ahenkle ilgili bir açıklama yapılabilir ya da konuyla ilgili bir soru yöneltilebilirdi. “Şiirde musikiden bahsedilebilir mi? Tartışınız.” ya da “‘Şiir sessiz bir şarkıdır’ ifadesi ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?” gibi sorulara yer verilebilirdi. Böylece öğrencinin dikkati okunacak şiirlerdeki ahenk unsurlarına çekilmiş olur.

4.1.5.1.3. *Metinle İlgili Açıklamalar*

Asıl mesleği doktorluk olan Cenap Şahabettin, uzmanlık eğitimi için gittiği Fransa’da tıptan çok şiirle ilgilenerek sembolizm yakında takip etmiş ve bu akımdan etkilenmiştir. Bu anlayışta şiirler yazarken, değişik ritim ve hayaller yaratabilmek için dilin olanaklarını zorlamıştır. Şiirde kelimeleri müzikal değerlere göre seçerek kullanmıştır.

“Sanat, sanat içindir.” anlayışına bağlı kalmıştır.

Cenab Şahabettin bu şiirde daha önce kullanılmamış buluşlar ortaya koymuştur. Servet-i Fûnun döneminde yeni sayılan ve birçok tartışmaya yol açan isi ve sıfat tamlamaları kullanmıştır. Şair “beyaz lerze” (beyaz titreyiş), “dumanlı uçuş”, “kulûbün sürûd-ı şeydâsı” (kalplerin çılgın nağmesi), “kebûterlerin neşideleri” (güvercinlerin şiirleri) bunlar arasında sayılabilir. Şair, bu buluşları tamlamalar şeklinde ortaya koymuştur. Şair, sözcüklere “kapladı bir derin sükûta yeri / Karlar”, “Karlar ağlar” örneklerinde olduğu gibi, insanla ilgili değişik anlamlar yüklemiş, kişileştirme yapmıştır.

Şair bu şiirde kışı hep baharla ve bahara ait şeylerle karşılaştırmaktadır. Şair şiirde sadece doğa tasviri yapmakla yetinmez, insani duyguları da anlatmaya çalışır.

Bu şiir serbest müstezat nazım biçimiyle yazılmıştır. Bu nazım biçimi, divan edebiyatında yoktur.

Bu şiirin en önemli yanı şekil, vezin ve çeşitli ahenk unsurlarıyla bir musiki ortaya çıkarmasıdır. Karların yağışı Cenap’a musiki izleniminden başka, çeşitli imajlar da çağrıştırmıştır. Bu imajlar şiire resim karakteri vermiştir. Şiirdeki bu müzikal ve resim öğeleri Servet-i Fûnun şiirinin, özellikle de Cenap Şahabettin’in şiirinin önemli bir özelliğidir. Bu şiire kaybolan bir mutluluğun hüznü egemendir. Düşen karlara, bahara ait sevimli unsurların zavallı hatırası karışmaktadır. Kaybolan bahar ile bir kader gibi çökmekte olan kış arasında adeta bir trajedi cereyan etmektedir. Bu yönleriyle de bu şiir, Servet-i Fûnun şiirindeki “karamsar ve hüzünlü havayı” yansıtmaktadır.

4.1.5.1.4. Metin Altı Soruları

Bu bölümde yer alan sorularla, şiirde anlatılanlarla yapı arasındaki ilişki ön plana çıkarılmıştır. Şiirin ahenk unsurlarına dikkat çekilmiştir.

Şiirde yer alan tamlamalar, betimlemeler, cümleler sorgulanmış, şiirin diliyle ilgili varılan sonuçların hangi sanat dalıyla ilişkilendirilebileceği üzerine sorular sorulmuştur.

Şiirdeki imgelerin ve soruda verilen beyitlerdeki söz sanatlarının bulunması istenmiş ve bunların şiirdeki işlevinden yola çıkarak Servet-i Fûnun dönemiyle ilgili özelliklerin tespiti amaçlanmıştır.

Farklı dönem ve ülkelere ait şiirlerde aynı temanın işlenmiş olmasından hareketle öğrencinin temanın evrenselliğini fark etmesi hedeflenmiştir.

4.1.5.1.5. Değerlendirme

Şiirde kar yağışının ritmi sağlanmaya çalışılmış; müzikal bir anlatım öne çıkarılmıştır. Şair, sözcüklere günlük anlamları dışında yeni anlamlar yüklemiştir. Doğa ile ilgili izlenimlerini, mecazlarla ve yeni imgelerle yüklü bir dille aktarmıştır. Bireysel duyuş ve algılayış ön plandadır.

“Metin seçiminde öğrencilerin dil zevkini ve bilincini geliştirme, hayal dünyalarını zenginleştirme, ilgi ve yeteneklerini ortaya çıkarma gibi özellikler göz önünde bulundurulmalıdır (MEB, 2005)” amacına uygun olarak seçilmiş bir metin olan Elhan-ı Şita adlı eser öğrencilere yeni ufuklar açar.

Elhan-ı Şita’da tema, şekil ve vezin tekrarlarının yanında “gibi kar / Karlar” örneklerinde olduğu gibi, mısra tekrarları da vardır. Cenap Şahabettin, bu tekrarlarla şiirde bir ahenk oluşturmuş, ruhsal bir etki uyandırmıştır. Bu da Cenap’ın şiirde şekli, vezni ve imajı ne kadar önemli bir sanat malzemesi haline getirdiğini göstermektedir.

Elhan-ı Şita’da, dizeleri oluşturan sözcüklerdeki ünlü ve ünsüzlerin dizilişi ile de ince bir musiki oluşturulmuştur. Kışın egemen olduğu ikinci ve üçüncü bölümde şair, sert ünsüzleri içeren sözcükleri çokça kullanarak aliterasyon yapmıştır. Bütün bunlar söz konusu şiirin “sembolizm” akımının etkisiyle yazıldığını gösterir.

Hüseyin Suat, “Cenap olmasaydı, Servet-i Fûnun edebiyatı inkılâbı noksan kalır, belki de elde etmek istediği hedefe vasıl olamazdı.” der (Tuncer, 1995).

Bu açıklamalar ışığında seçilen metnin yazıldığı dönem ve akımların belirgin özelliklerini yansıttığı sonucuna varılabilir.

4.1.6. Mehmet Rauf

On birinci sınıf Türk edebiyatı kitabında Servet-i Fûnun döneminde mensur şiirin öğretiminde Mehmet Rauf'un Siyah İnciler adlı eserinden seçilmiş olan Baran-ı Bahar isimli metinden yararlanılmıştır.

4.1.6.1. Baran-ı Bahar

4.1.6.1.1. Metnin Seçiliş Sebebi

Mensur şiir, şiirin cümle yapısı ve ahengini koruyan; ancak ölçü ve kafiyeyle bağlanamayan; şairane bir konuyu, his, hayal ve düşünceyi kısa şekilde ve yoğun bir üslupla anlatan düz yazı türüdür. Mensur şiirde olay örgüsü de vardır. Bu özelliğiyle o, öykü ile şiir arasında bir tür sayılır. Mensur şiir, divan edebiyatındaki seçili nesirle benzerlikler içerir (Coşku, 2010).

Servet-i Fûnuncuların nesir halinde yazdıkları şiir parçaları da mensur şiir olarak anılmıştır.

Bu dönemde Halit Ziya'nın yanında Mehmet Rauf da mensur şiir türünde eser vermiştir. Mensur şiir; Mehmet Rauf'un en başarılı olduğu edebi türlerden biridir.

“Metinler dil, anlatım ve içerik açısından örnek özelliklere sahip olmalıdır (MEB, 2005).” amacına uygun olan seçilen Baran-ı Bahar adlı eserden Servet-i Fûnun dönemi mensur şiirin anlatımında faydalanılmıştır.

4.1.6.1.2. Hazırlık Çalışmaları

Bu bölümde yer alan “şiir ile ilgili aklınıza ilk gelen özellikler nelerdir? Sözlü olarak ifade ediniz.” sorusuyla öğrencilerin şiirle ilgili bilgilerini hatırlanmaları istenmektedir. Böylece mensur şiirle aralarındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymaları kolaylaşacaktır.

“Açıklama, tanımlama, tartışma, ispatlama, yönlendirme gibi öğretici metinlere has amaçlar gütmekten “dostluk” u konu alan bir paragraf yazarak sınıfta okuyunuz.” ifadesiyle öğrencilerin duygularının ve hayallerinin ön planda olduğu bir tür mensur şiir örneği yazmaları istenmektedir.

4.1.6.1.3. *Metinle İlgili Açıklamalar*

Mehmet Rauf'un "Siyah İnciler" adlı eseri, Türk edebiyatının en başarılı mensur şiirler kitabı olarak bilinir. Aşka, güzelliğe, sanata olan tutkusunu içinden geldiği gibi, bir anda kâğıda döküveren yazar, bu eserde, aslında bir anlamda kendi dramını yazmıştır. "Siyah İnciler" in, türünün en iyi örneği olarak gösterilmesi yanında bir önemli özelliği de taşıdığı samimiyet duygusudur.

"Siyah İnciler" den alınmış olan "Baran-ı Bahar" adlı metinde baharın gelişiyi yeniden hayat bulan, canlanan ağaçlar, çayırlar anlatılır. Kendi ümitlerinin, emellerinin, aşklarının; kederlerinin ve elemelerinin elinde tıpkı sonbahardaki yapraklar gibi kuruyup solduğu anlatılır. Doğada sonbaharın ardından kış, kışın ardından ise yeniden bahar gelir., her şey hayat bulur. Ancak şairin ruhuna, iç dünyasına bahar hiç gelmez.

Bu metinde Mehmet Rauf'un karamsarlığı ağır basar ki; bu da Servet-i Fûnuncuların en belirgin özelliğidir.

4.1.6.1.4. *Metin Altı Soruları*

Bu bölümde yer alan sorular bu metinden sonra incelenecek olan Halit Ziya Uşaklıgil'in "Sarı Gül" adlı metnini de kapsamaktadır.

Bir gün gelir, müzeyyen ağaçlar, şuh çiçekler, yeşil çayırlar bir nefha-i müncevide-i şita ile kuruyarak, solarak, sarararak harap olurlar.

Yukarıdaki cümleden mensur şiirin dil ve anlatım özellikleri ile ilgili hangi sonuçlara ulaşılabilir? Sözlü olarak ifade ediniz.

Yukarıda verilen cümle Baran-ı Bahar adlı metinden alınmıştır. Bu cümleden hareketle Öğretim Programı kazanımlarına uygun olarak öğrenciler, mensur şiirin özellikleri tespit etmeye çalışmıştır.

Öğrencilerin okudukları metinden ve yaptıkları araştırmalardan yola çıkarak Mehmet Rauf'un fikri ve edebi yönü hakkında çıkarımlarda bulunmaları istenebilirdi.

(Diğer sorular "Sarı Gül" adlı metin incelenirken ele alınacaktır.)

4.1.6.1.5. Değerlendirme

Mensur şiir, şiirin ahengini korur, şairane bir söyleyişe sahiptir. Kısa, yoğun ve süslü bir üslubu vardır. Şiirle aynı temaları işleyebilir. Mensur şiirde söz sanatlarından yararlanılabilir ancak ölçü ve kafiye yoktur. Düz yazı şeklinde yazılır.

Mehmet Rauf eserlerinde genellikle aşk ve kadın konularını işler. Hüzün, karamsarlık ve tabiat temalarını konu edinen yazar, Servet-i Fûnun hareketinin genel karakterine daha uygun romantik duyguları, hayalleri ve özellikle romantik aşkları işler.

Mehmet Rauf sevmek için yaratılmış bir sel gibi akar, onda esas olan yanmaktır. O, sadece kadın şeklinde tecelli eden güzelliği sevmekle kalmaz; her güzel şey kalbinde yara açarak geçer (Tuncer, 1995).

“Baran-ı Bahar” adlı eser hem Mehmet Rauf’un iç dünyasını yansıtan, hem Servet-i Fûnuncuların karamsarlığını içeren hem de mensur şiirin özelliklerini ortaya koyan öğrencilerin ilgisini çekebilecek güzel bir örnektir.

4.1.7. Halit Ziya Uşaklıgil

On birinci sınıf Türk edebiyatı kitabında Servet-i Fûnun döneminde mensur şiirin öğretiminde Halit Ziya Uşaklıgil’in Mensur Şiirler adlı eserinden seçilmiş olan Sarı Gül isimli metinden yararlanılmıştır.

4.1.7.1. Sarı Gül

4.1.7.1.1. Metnin Seçiliş Sebebi

Mensur şiir türü, 19.yüzyılda Fransız edebiyatında ortaya çıkmıştır. Türk edebiyatına Tanzimat’tan sonra Fransız edebiyatından yapılan şiir çevirileriyle girmiştir.

Batılı anlamdaki mensur şiirler Türk edebiyatında 19.yüzyılın sonlarında denenmiştir. Bu türün Türk edebiyatında batılı anlamdaki ilk temsilcisi Halit Ziya Uşaklıgil’dir. Türk edebiyatında bu türün isim babası da Halit Ziya Uşaklıgil olmuştur.

Halit Ziya Uşaklıgil, Servet-i Fûnun döneminde, bu türde iki eser vermiştir: Mensur Şiirler, Mezardan Sesler. Halit Ziya’nın bu eserleri çevresinde yapılan tartışmalar, bu türün edebiyatımızda kabullenilmesini ve

yerleşmesini sağlamıştır. “Mensur Şiirler”, Halit Ziya Uşaklıgil’in edebiyat dünyasına adım atmasını sağlayan bir eserdir. Sanatçı bu eserinde mensur şiirin ilkelerini tam olarak uygulamıştır (Zambak, 2008).

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Halit Ziya Uşaklıgil’in “Mensur Şiirler”inden alınmış olan Sarı Gül adlı metin mensur şiir türünün özelliklerini yansıtmak adına önemli bir eserdir.

4.1.7.1.2. Hazırlık Çalışmaları

Bu bölümde yer alan sorular Baran-ı Bahar adlı metne ve Sarı Gül adlı metne yöneliktir. İki metin için ayrı ayrı sorular hazırlanmamıştır. Bu iki metin birlikte ele alınmıştır.

“Şiir ile ilgili aklınıza ilk gelen özellikler nelerdir? Sözlü olarak ifade ediniz.” sorusu ile öğrenciler mensur şiir - şiir karşılaştırmasına yönlendirilmiştir. Mensur şiirin özelliklerini fark ettirmek adına “Düz yazı ile ilgili aklınıza ilk gelen özellikler nelerdir? Sözlü olarak ifade ediniz.” sorusu da bu bölümde yer alabilirdi. Böylece öğrenciler şiirin ve düz yazının özelliklerini hatırlayıp mensur şiir türünün özelliklerini öğrenebilirdi.

4.1.7.1.3. Metinle İlgili Açıklamalar

Bu metin “O zamandan beri Sarı Gülleri görmesini arzu etmem.” örneğinde olduğu gibi, cümlelerden oluşmuştur. Yani düz yazı şeklindedir. Ancak bu metin, şiirin cümle yapısını korumaktadır. Şiirde olduğu gibi bir içi ahenge sahiptir. Bu kısa metinde aşk teması işlenmiştir. Ölen sevgilinin ardından duyulan hüznün ve karamsarlık dile getirilmiştir. Konu, “Ben de ağlıyordum. Senin ağlayışına ağlıyordum.” örneğinde olduğu gibi, şairane bir söyleyişle çarpıcı bir şekilde anlatılmıştır. Cümleler kısadır. Bol sıfatlar içermektedir.

Nesir cümleleriyle yazılması, ses, söyleyiş, tema bakımından şiirden farklı olmaması, şiirdeki vezin, kafiye gibi şekle ait önceden belirlenmiş sınırlayıcı öğeleri içermemesi, sanatçının duygularını daha rahat ifade etmesine zemin hazırlaması bu metnin türünün “mensur şiir” olduğunu göstermektedir. Bu metin Halit Ziya’nın “Mensur Şiirler” adlı eserinden alınmıştır. Bu eser Türk edebiyatında bu türün batılı anlamdaki ilk örneklerini

içerir. Sanatçının bu kitaba koyduğu ad, bu türün de adı olmuştur. Yani “Mensur Şiir” teriminin isim babası Halit Ziya’dır.

4.1.7.1.4. Metin Altı Soruları

“Edebiyatımızın bundan önceki dönemlerinde Baran-ı Bahar ile Sarı Gül adlı metinlere benzer metinler olup olmadığını belirleyerek Baran-ı Bahar ve Sarı Gül metinlerin edebiyatımıza hangi kaynaktan gelmiş olabileceğini tartışınız. Tartışma sonuçlarını defterinize yazınız.” sorusu ile bu metinlerin mensur şiir türünün ilk örnekleri olduğuna dikkat çekilmiştir ve edebiyatımıza hangi kaynaktan geldiğinin bilinmesi istenmiştir.

Sınıf iki gruba ayrılır. Birinci grup Baran-ı Bahar adlı metinde, ikinci grup Sarı Gül adlı metinde mensur şiirin özelliklerini tespit eder. Ulaşılan sonuçlardan hareketle mensur şiir ile düz yazı ve şiir arasındaki farklı ve benzer yönler belirlenerek tahtaya yazılır.

Yukarıda verilen etkinlikle Öğretim Programı kazanımlarına uygun olarak öğrencilerden mensur şiir türünün özelliklerini tespit etmeleri istenmektedir.

Bunların dışında metinlerin temasını buldurmaya, “gül” ve “bahar” motiflerinin çağrışımlarını hissettirmeye yönelik sorular yer almaktadır.

4.1.7.1.5. Değerlendirme

Mensur şiir, duygu ve hayal dünyamızı etkileyebilecek bir konuyu, kısa ve çarpıcı bir şekilde, şiirin cümle yapısını ve ahengini koruyarak, şairane bir hava ile, ölçü ve uyağa bağlı kalmadan anlatan edebi türdür. Bu türe “artistik nesir” de denir. Türk edebiyatında mensur şiire “mensure” adı verilmiştir.

Halit Ziya’nın “Mensur Şiirler” isimli kitabında 47 mensur şiir; konu, dil ve üslup bakımından servet-i Fûnun edebiyatının karakteristik özelliklerini taşır. Onların hastalık derecesine varan “aşırı duygusallıklarını, alınganlıklarını, karamsarlıklarını” bu eserde görmek mümkündür. Eserde uzun cümleler yer almasına rağmen, düşünceler kısa cümlelerle anlatılmıştır. Sıfatlardan çokça yararlanılmıştır. Sanatçının, bu eserin anlatımında sıfatları bolca kullanması, tasvirlerin etkileyici olmasını sağlamış; eserin ahengini güçlendirmiştir. Halit Ziya bu eserde birbirine benzer seslerden oluşan

sözcükleri kullanmış, onlar arasındaki ahenkten de yararlanmıştır.

Kitabın sayfa düzeninde metin sarı güllerden oluşan bir arka planın üzerine yazılmıştır. Konuyla ilgili olarak Tebliğler Dergisi'nde, kitaplarda; "konuları açıklayıcı resim, fotoğraf, tablo, grafik, şema, plan, harita ve benzeri öğretime yardımcı öğeler bulunur. Bunlar, metinlerin kolay kavranmasını sağlayacak biçimde uygun yerlere konur ve gerekli açıklamaları yapar." ibaresi yer almaktadır. Verilen bilgilere göre kitaplarda yer alan görsel öğelerin konuyu desteklemesine, ilgi ve merak uyandırmasına, eğiticilik ve öğreticilik özelliğinin olmasına özen gösterilmelidir. Bu kitapta kullanılan görsel öğeler metinle uygunluk göstermektedir.

Türk edebiyatı dersi Öğretim Programına göre on birinci sınıf Fecr-i Âti şiiri ve kazanımları(2005);

1. Şiirde ahengi sağlayan öğeleri belirler, bunları Edebiyat-ı Cedide şiirleriyle karşılaştırır.
2. Şiir dilinin özelliklerini belirler, bunları Edebiyat-ı Cedide şiirleriyle karşılaştırır.
3. Şiiri yapı bakımından inceler, şiirin yapısına özgü özelliklerle ahenk ve söyleyiş biçimi arasında ilişki kurar.
4. Şiirin temasını bulur.
5. Şiirde gizemciliği (Sembolizm) düşündüren özellikler olup olmadığını araştırır/belirler.
6. Şairin fikrî ve edebî yönü hakkında çıkarımlarda bulunur.
7. Eserle şair arasındaki ilişkiyi belirler.
8. Şiiri yorumlar.

4.1.8. Tahsin Nâhid

On birinci sınıf Türk edebiyatı kitabında, müfredat programında belirtilen Fecr-i Âti şiirinin işlenmesinde Tahsin Nâhid'in Hasta Bir Telde Hasta Bir Nağme isimli şiirinden yararlanılmıştır.

4.1.8.1. Hasta Bir Telde Hasta Bir Nağme

4.1.8.1.1. Metnin Seçiliş Sebebi

Fecr-i Âti şairleri, “sanat, sanat içindir.”düşüncesine bağlı kalmış, “sanat, şahsi ve muhteremdir.” ilkesini benimsemişler, şiiri duyguları belirten bir sanat aracı olarak görmüşlerdir.

Şiirlerde kullanılan dil, Servet-i Fûnun dilinden pek farklı değildir. Sanatçılar, bu dönemde başlayan dilde sadeleşme çalışmalarına uzak kalmışlardır. Eserlerinde Arap ve Fars dillerinden alınan sözcüklere, Arapça ve Farsça dil kurallarına göre yapılmış tamlamalara, bileşik sıfatlara geniş ölçüde yer vermişlerdir. Nesirde olduğu gibi, şiirde de kullandıkları sözcükler, terkipler hatta cümle yapısı olarak Servet-i Fûnun’un izinden gitmişlerdir.

Ahmet Haşim’in Göl Saatleri, Tahsin Nahit’in Ruh-ı Bikayd, Celal Sahir’in Siyah Kitap, Mehmet Behçet’in Erganon adlı şiir kitapları Fecr-i Âti şiirinin örnekleri arasında gösterilebilir.

Kitapta yer alan Hasta Bir Telde Hasta Bir Nağme adlı şiir Fecr-i Âti şiirinin örnekleri arasındadır ve sembolizm akımının etkisinde yazılmış olan şiirde imgeler ve söz sanatları kullanılmıştır. Tema bakımından da bireysellik gösteren bu şiir, dönemin şiir anlayışını yansıtan başarılı bir metindir.

4.1.8.1.2. Hazırlık Çalışmaları

Bu bölümde Jean Moreas, Cahit Sıtkı Tarancı ve Ömer Hayyam’dan şiir metinleri verilmiş ve bu şiirlerin anlam açıklığı, sanatın birey ve toplumla ilişkisi bakımından değerlendirilmesi istenmiştir.

Toplumsal sorun ya da değerlerden uzak, bireysel konuların son derece açık ifade edildiği bu şiirler, şairlerinin duyuş, düşünüş ve algılayışlarının birer yansımasıdır.

Bu soru ile işlenecek olan Hasta Bir Telde Hasta Bir Nağme adlı metindeki bireyselliğe ve şairin dış dünyayı algılayış biçimine dikkat çekilmek istenmiştir.

4.1.8.1.3. *Metinle İlgili Açıklamalar*

Tahsin Nâhid'in tek şiir kitabı “Ruh-ı Bikayd” adını taşımaktadır. Bu kitaptaki şiirleri Fecr-i Âti şiirinin özelliklerini taşır. Pek çoğu kadın ve aşk üzerine olan bu şiirlerde şair, hissilikten öte geçememiştir. Bunun dışında birkaç şiirinde yaşamdan kesitleri, çocuk masumiyetini işlemiştir. Aruzla yazdığı şiirlerinde serbest müstezadı denemiştir. Şiirlerinde Servet-i Fûnuncuların başlattığı şiir içinde temaya paralel olarak vezin değiştirme gibi teknik oyunlara da yer vermiştir.

Ahmet Haşim'in etkisi altında şiirler yazan “Adalar Şairi” olarak tanınan Tahsin Nâhid, ruhi sıkıntı ve özlem temalı Hasta Bir Telde Hasta Bir Nağme adlı şiirinde, imgeleri simbolizm akımına uygun olarak duyguların ve izlenimlerin dış dünyadaki varlıklar ile simgeleştirilmesi, böylelikle de insan duyguları ve dış dünya ile bir bağlantı sağlanması amacıyla kullanmıştır.

Şiirde yer alan “Hasta Bir Telde Hasta Bir Nağme, feyfâ-yı bînasîbimde, hasta bir genç kadındı sanki deniz” ifadeleri simbolizm akımına göre dış dünyadaki varlıkların algılanış biçimini göstermektedir. İnsanın iç dünyasının somut varlıklar aracılığıyla anlatılması söz konusudur.

4.1.8.1.4. *Metin Altı Soruları*

Sınıf iki gruba ayrılır. Birinci grup Hasta Bir Telde Hasta Bir Nağme adlı şiiri ahenk unsurları (kafiye, ritim, aliterasyon), ikinci grup imgeler ve söz sanatları bakımından inceler. Grup sözcülerinin açıkladığı özellikler Servet-i Fûnun şiirinin özellikleri ile karşılaştırılır. Ulaşılan sonuçlar deftere yazılır.

Yukarıda verilen etkinlikle öğrencilerin Fecr-i Âti şiirinin Servet-i Fûnun şiirinin devamı niteliğinde olduğunu tespit etmeleri beklenmektedir.

Bu bölümde şiirin temasını, ahenk unsurlarını ve söyleyiş tarzını buldurmaya yönelik bir etkinlik de yer alır.

Şiirdeki imgelerin simbolizm akımının da etkisiyle hangi amaçla kullanıldığı ve şiirin bütününe nasıl bir anlam ifade ettiği sorgulanmıştır. Böylece öğrencilerin şiiri

anlamaları ve bir sonraki soruyla da şiirin onlarda uyandırdığı duygu ve düşünceleri belirtmeleri istenmiştir.

Son soru ise öğrencilerin eserle yazar arasındaki ilişkiden yola çıkarak Tahsin Nâhid'in edebi ve fikri yönü hakkında çıkarımlarda bulunmalarına yöneliktir. Bu bölümde yer alan sorular Öğretim Programında belirtilen kazanımlara yöneliktir.

4.1.8.1.5. Değerlendirme

Fecr-i Âti şairleri, Servet-i Fûnun sanatçılarının aşk ve tabiat gibi temalarını, onların şiirlerindeki özelliklere uygun bir şekilde işlemişler; duygulu, romantik bir aşkı dile getirmişlerdir. Şiirler önceki dönemde olduğu gibi aruz ölçüsüyle yazılmış, şiirlerde tabiat betimlemelerine bolca yer verilmiştir. Ancak bu betimlemeler sembolizmin etkisiyle gerçekçilikten uzaktır.

Fecr-i Âti şairleri arasında Tahsin Nâhid'in yanı sıra Ahmet Haşim, Celal Sahir ve Mehmet Behçet de yer alır. Bunların arasında en tanınmış Ahmet Haşim'dir. Ahmet Haşim'in şiirlerine bir sonraki üniteye yer verilmiştir. Gıyasettin Aytas'ın(2000) "metin seçiminde mümkün olduğunca farklı görüşleri sergileyen orijinal metinlere yer verilmelidir. Öğrencilerin tek bir görüş ve anlayışın eserleri ile karşı karşıya bırakılması, onların eleştirel düşünme gelişimlerini olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Amaç öğrencinin hür ve bilimsel düşünme metodunu kazanmasıdır. Farklı görüşlerin sunulması öğrenciye tenkitçi bir bakış açısı kazandırır." görüşüne paralel olarak kitaba metin seçerken öğrencilerin daha farklı metinlerle karşılaşmasını sağlamak amacıyla Ahmet Haşim dışında başka bir şairini eserine yer verilmiştir. Ancak sırf farklılık olsun diye bilinmeyen bir metnin edebiyat eğitiminde kullanılması edebi eserden beklenen yararı vermeyecektir. Metin seçiminde farklı olanı seçmekten amacı gerçekleştirmeye uygun olan metni seçmek daha önemlidir. Ders kitaplarına hem estetik bir değer taşıyan hem de eğitim amacına uygun metinleri seçmekte yarar vardır. Bu sebeple Tahsin Nâhid'in Hilâl-i seher adlı şiiri kitaba alınabilirdi.

4.1.9. Mehmet Emin Yurdakul

On birinci sınıf Türk edebiyatı kitabında, müfredat programında belirtilen Milli edebiyat

döneminin oluşumunun, sade dil ve hece ölçüsüyle yazılmış şiirin öğretiminde Mehmet Emin Yurdakul'un "Benim Şiirlerim" ve "Bırak Beni Haykırayım" adlı şiirlerinden yararlanılmıştır.

Türk edebiyatı Öğretim Programına göre on birinci sınıf Milli Mücadele Dönemi Edebiyatı coşku ve heyecanı dile getiren metinler ve kazanımları (2005);

1. 1911-1923 arasında şiirin ses, söyleyiş, yapı, tema, dil ve anlatım bakımlarından üç gruba ayrıldığını fark eder
2. Ziya Gökalp çevresinde sade dil ve hece vezniyle şiirler yazıldığını belirler.
3. Yahya Kemal ve Ahmet Haşim ile saf şiire özgü arayışlar olduğunu kavrar.
4. Mehmet Âkif Ersoy'un şiiri ve manzumeleriyle halkın yaşama tarzı ve değerleri üzerinde durduğunu kavrar.
5. Edebiyat-ı Cedide zevkini sürdüren sanatçıların da eser vermeye devam ettiklerini kavrar.

Millî Edebiyat Dönemi'nde sade dil ve hece ölçüsüyle yazılan şiirleri inceleme;

1. Şiirde ahengi sağlayan unsurları belirler.
2. Şiirin ses ve söyleyiş özelliklerini kavrar.
3. Şiirdeki ritmin özelliklerini kavrar.
4. Şiiri yapı bakımından inceler.
5. Şiiri meydana getiren birimleri belirler, şiirdeki her birimin diğer birimlerle ilişkisini açıklar.
6. Şiirdeki söz sanatlarının ve imgelerin kaynaklarını belirler.
7. Şiirdeki ses, söyleyiş ve imgelerin yalınlığını fark eder.
8. Şiirin temasını bulur, evrensel olup olmadığını açıklar.
9. Temayla devrin gerçekliği arasında ilişki kurar.
10. Şiiri yorumlar.
11. Şiirin gelenekle ilişkisini araştırır.
12. İncelediği şiiri Fecr-i Âtî'ye ait şiirlerle karşılaştırır.
13. Şairin fikrî ve edebî yönü hakkında çıkarımlarda bulunur.

14. Eserle şair arasındaki ilişkiyi belirler.

Millî Edebiyat Dönemi'nde saf (öz) şiir anlayışıyla yazılan şiirleri inceleme;

1. Şiirde ahengin önemini ve nasıl sağlandığını belirler.
2. Şiirdeki ritmin özelliklerini belirler.
3. Şiiri meydana getiren birimleri belirler.
4. Söz sanatlarının şiire kazandırdıklarını açıklar.
5. İmgelerin duyularla ilişkisini araştırır.
6. Şiiri yapı bakımından inceler.
7. Şiirdeki her birimin diğer birimlerle ilişkisini fark eder.
8. Şiirin anlamının beyitte, bentte veya şiirin bütününde tamamlanıp tamamlanmadığını tartışır.
9. Şiirin temasını bulur.
10. Şiir dilinin özelliklerini belirler.
11. Şiir dilinin oluşmasını sağlayan dil zevkini sezer.
12. Şiirdeki mekân, sanat eseri ve kişi adlarının özelliklerini araştırır.
13. Ses ve anlam bütünleşmesi konusunda gösterilen çabaları sezer.
14. Türkçenin zaman içinde olgunlaştırdığı söz öbeklerinden nasıl yararlandığını açıklar.
15. Gerçekliğin nasıl değiştirildiğini, sezdirildiğini ve yorumlandığını kavrar.
16. İncelenen şiiri yorumlar.
17. Şiirin gelenekle ilişkisini araştırır.
18. Şairin fikrî ve edebî yönü hakkında çıkarımlarda bulunur.
19. Eserle şair arasındaki ilişkiyi belirler.

Millî Edebiyat Dönemi'nde halkın yaşama tarzını ve değerlerini anlatan manzumeleri inceleme;

1. Metni meydana getiren birimleri belirler.
2. Metindeki ahengi sağlayan öğeleri belirler.
3. Cümle ve kelime düzeyinde metnin konuşma diliyle ilişkisini belirler.

4. Metnin dilinin kaynaklarını açıklar.
5. Olayın geçtiği mekânın özelliklerini açıklar.
6. Kişilerin özelliklerini ve birbiriyle ilişkisini açıklar.
7. Metnin manzum olarak bir olayı hikâyeye ettiğini sezer.
8. Olay, kişi, mekân bütünleşmesini fark eder.
9. Olay, kişi ve mekânın halkla ilişkisini araştırır.
10. Metnin temasını bulur.
11. İncelenen metni yorumlar.
12. Metnin sosyal bir problem etrafında oluştuğunu fark eder.
13. Metnin yazılış amacını belirler.
14. Metnin yazıldığı dönemle ilişkisini açıklar.
15. Metnin gelenekle ilişkisini belirler.
16. Manzum hikâyeyi şiirden ayıran özellikleri açıklar.
17. Şairin fikrî ve edebî yönü hakkında çıkarımlarda bulunur.
18. Eserle şair arasındaki ilişkiyi belirler.

Millî Edebiyat Dönemi şiiri hakkında çıkarımlarda bulunma;

1. Millî Edebiyat Dönemi'nde farklı şiir tarzlarını birbiriyle karşılaştırır.
2. Üzerinde durulan ortak temaları belirler.
3. Şiir dilinin ve söyleyiş biçiminin kaynaklarını sıralar.

4.1.9.1. Benim Şiirlerim

4.1.9.1.1. Metnin Seçiliş Sebebi

Mehmet Emin Yurdakul şiire Servet-i Fûnun döneminde başladığı halde hece ölçüsüyle, sade bir dille milli duygu ve düşünceleri içeren şiirler yazmış, ilk şiir kitabı “Türkçe Şiirler” yayımlandığında büyük yankı uyandırmıştır. Şiirleriyle zor dönemlerde halka destek olmuş; savaş, kahramanlık vb. konularda milli bilince dayanan şiirler kaleme almıştır. Türk edebiyatına halkın sesini getiren şair olarak nitelendirilen Mehmet Emin, Osmanlıcılık ve İslamcılık akımlarına karşı Türkçülük akımını savunmuş, bu yolda şiirler yazmıştır.

Kitapta yer alan Benim Şiirlerim adlı şiirle Mehmet Emin kendi şiirlerinin diğer şiirlerden ayrılan noktasını vurgulamaktadır. Herkesin kendi hava ve hevesinde gezdiği zamanlarda o milletin felaketli hayatını dile getirmektedir.

Milli edebiyat dönemi şiir anlayışının oluşum evrelerine ışık tuttuğu ve Mehmet Emin'in şiirlerinin genel çerçevesini çizdiği için bu metin kitaba alınmıştır.

4.1.9.1.2. Hazırlık Çalışmaları

Halkın yaşamının eserlere konu edildiği, konuşma dilinin yazı diline döndürme çabalarının olduğu, Osmancılık, İslamcılık, Batıcılık kavramlarına karşılık Türkçülük akımının savunulduğu ve milliyetçiliğin ön plana çıktığı Milli Edebiyat döneminin oluşumuna yönelik hazırlık kısmında öğrencilere aşağıdaki sorular yöneltilmiştir;

1. “Bir milletin edebiyatı o milletin kimliğidir.” sözü ne ifade etmektedir? Tartışınız. Sonuçları sözlü olarak ifade ediniz.
2. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi), 1897 Türk-Yunan Savaşı, Balkan Savaşları (1912-1913), I. Dünya Savaşı (1914-1918) ve Kurtuluş Savaşı (1919-1922) sırasında niçin çoğunlukla hislerin ön plana çıktığı edebi ürünler verilmiştir? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.
3. XVI. Yüzyılın sosyal, siyasi şartları, iletişim imkanları, zihniyet yapısı dikkate alındığında o dönemde özgür bir seçim sistemine dayalı bir cumhuriyet rejimi uygulanabilir miydi? Birey ve vatandaş kavramlarını da göz önüne alarak tartışınız. Buradan hareketle cumhuriyetin “çağımızın rejimi” olması hakkındaki düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

Bu sorularla öğrencilerin zihninde milli bir edebiyatın oluşturulmasının gerekliliği düşüncesinin var olması hedeflenmiştir. Böylece öğrenciler milli edebiyatın oluşum evrelerini ve sebeplerini daha iyi anlayacaktır.

4.1.9.1.3. Metinle İlgili Açıklamalar

Türk şiiri, İslamiyet'in kabulünden sonra ilerleyişini iki ana kolda sürdürmüştür. Bunlardan biri divan şiiri, diğeri de halk şiiridir. Divan şiiri, nazım şekilleri, mazmunları, ölçüsü, uyak anlayışı vb.bakımlardan İran ve Arap edebiyatının etkilerini taşır. Halk şiiri ise halk arasında, yalın bir dille sözlü olarak varlığını sürdürmüştür. Kullanılan nazım şekilleri, ölçü vb.bakımlardan İslamiyet'in kabulünden önceki Türk

şiiirinin devamı niteliğindedir.

Edebiyatımızda halkın anlayabileceğı bir dille, yani günlük konuşma diliyle halk için şiir yazma düşüncesi, ilk kez Tanzimat döneminde Şinasi tarafından ortaya atılmıştır. Yine aynı dönemde ziya paşa da “şiir ve inşa” makalesinde bizim asıl şiirimizin halk şarkıları olduğunu söyler.

Tanzimat sanatçılarının bu girişimleri Servet-i Fûnun ve Fecr-i Âti dönemlerinde sürdürülememiştir.

Tanzimat dönemi sanatçıları tarafından ortaya atılan, “Halk için halk diliyle yazma ” anlayışını, Servet-i Fûnun şiirinin etkili olduğu ve sevildiğı bir dönemde yeniden canlandıran sanatçı Mehmet Emin Yurdakul’dur.

Mehmet Emin kitapta yer alan Benim Şiirlerim adlı şiirinde yaşadığı dönemin sanatçılarını yererken kendi şiir anlayışını ortaya koyar.

Şiirde sık sık geçen “sizler” kelimesiyle “sanat, sanat içindir. ” anlayışını benimseyip, toplumdan uzaklaşan, kendi kabuğuna çekilmiş, aşk ve tabiat temalarını işleyen Servet-i Fûnun dönemi sanatçıları kastedilmektedir.

4.1.9.1.4. Metin Altı Soruları

Bu bölümde öncelikle şiirde kullanılan kelimelere dikkat çekilerek, bu kelimelerin yansıttığı sanat anlayışlarının karşılaştırılması istenmiştir.

Verilen metinlerden hareketle mili edebiyat dönemindeki eserlerin ana fikir ve temalarının hangi alanlarla ilişkili olduğunun ve bu dönemdeki eserlerin hangi türler etrafında geliştiğinin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

“Milli edebiyat ” ve “milliyetçi edebiyat” kavramlarının ayırımına ilişkin bir soru vardır. Rıza Tevfik Bölükbaşı’nın Harab Mabel adlı şiiri ile “milliyetçi edebiyat” kavramı çerçevesinde dil, anlatım ve içerik bakımından karşılaştırılması istenmiştir.

4.1.9.1.5. Değerlendirme

Servet-i Fûnun şairleri, Arapça ve farsça kelimelerle süslü, ağdalı bir dille şiirler kaleme almış, kişisel konular işlemiş ve “sanat için sanat” yapmışlardır.

Mehmet emin Yurdakul, o dönemde sade bir dille, hece ölçüsüyle şiirler kaleme almıştır. Eserlerinde milletimizin dertlerini ve sosyal konuları işlemiş, faydalı olmak için sanat yapmıştır. Savaş ve felaket yıllarında yaşamış olan şair, yaşadığı dönemin sorunları ile ilgilenmiş, çözüm üretmiştir.

Daha sonraki yıllarda ortaya çıkan milli edebiyat akımı sanatçıları, onun benimsediği ilkeler etrafında yeni bir edebiyat, sanat ve düşünce akımı geliştirmişlerdir.

Mehmet emin bir ideal şairidir. Şiirlerinde dile getirdiği düşünceler, halkımızda heyecan uyandırmıştır. Kendisini topluma adayan şair, savaş yıllarında gençleri vatan savunması için cephelere koşmaya çağırır. “ya gazi ol, ya şehit!” diyerek şehit anarlığının dilinden şiirler yazmış; milli, dini ve sosyal konuları eserlerinde işleyerek “milli şair” unvanını almıştır.

Kitapta yer alan Benim Şiirlerim adlı eser Mehmet emin Yurdakul’un yukarıda bahsedilen özelliklerini yansıtan güzel bir örnektir. Şiir incelenirken yapı özelliklerinden ziyade dil, anlatım ve içeriği üzerinde durularak bahsedilen özelliklere dikkat çekilmiştir. Hazırlık kısmı da metin altı soruları da konunun özüne uygun hazırlanmıştır. Milli edebiyat, milliyetçi akım ve ulus-devlet gibi kavramların öğretilmesine yönelik bir çalışma olduğu görülür.

4.1.9.2. Bırak Beni Haykırayım

4.1.9.2.1. Metnin Seçiliş Sebebi

Milli edebiyatçılar sade bir dille ve hece vezni ile milliyetçilik teması çevresinde şiirler yazmıştır. Konuşma dilinin şiire yerleşmesi gerekliliğini vurgulamışlardır. Bu sanatçılardan biri olan Mehmet emin Yurdakul, yazdığı şiirlerle milli edebiyat akımının oluşmasında öncülük yapmıştır.

Mehmet Emin Yurdakul'un, şairin toplumun sesi, soluğu olması gerektiğini anlattığı Bırak Beni Haykırayım adlı şiir, ses, söyleyiş, yapı ve ahenk bakımından halk şiiri geleneğiyle ilişkilendirilebilir. Bu bakımdan Bırak Beni haykırayım adlı şiir Türk şiirinde sade dil ve hece ölçüsüyle yazılmış bir şiir olarak yerini alır.

Bu şiir, on birinci sınıf Türk edebiyatı kitabına da milli edebiyat döneminde sade dil ve hece ölçüsüyle yazılmış şiir konusunun öğretiminde yararlanılmak üzere alınmıştır.

4.1.9.2.2. Hazırlık Çalışmaları

Bu bölümde incelenecek olan metne ve konuya yönelik hazırlanmış şu sorular yer almaktadır:

1. “Dilde yozlaşma” ifadesi size neler düşündürüyor? Sözlü olarak ifade ediniz.
2. Dilin sadeleşmesinin sosyal ve siyasi hedeflerle ilişkisi olup olmadığını tartışınız. Sonuçları maddeler halinde yazınız.

Bu sorularla öğrencinin zihninde dilde sadeleşmenin gerekliliği fikri uyandırılmıştır. Dönem koşulları içerisinde şairlerin üzerlerine düşen bu görevi yerine getirdiklerinde milli kültürü hissederek halkı bilinçlendirebileceklerine dikkat çekilmiştir.

4.1.9.2.3. Metinle İlgili Açıklamalar

“Bırak Beni Haykırayım” adlı şiir, Mehmet Emin Yurdakul'un “Türk Sazı” isimli kitabında yayımlanmıştır. Milli edebiyat akımından önce sade Türkçe ve hece vezni ile şiirler yazan şair, savaş yıllarında yoksulluk, cahillik ve düşmanla mücadele ederek var olma kavgası veren milletimizin sesi olmuştur. Irkçı olmayan bir milliyetçiliği savunan Mehmet emin, balkan savaşı, Trablusgarp, I. Dünya savaşı ve istiklal savaşı gibi felaket yıllarını yaşamış; milletimizi, vatanını sevmeye ve onu düşmandan korumaya çağırmıştır.

“Bırak Beni Haykırayım” şiiri; haksızlıklara uğrayan, zulüm gören yoksul ve kimsesizlerin sesi olmak için yazılmıştır.

Mehmet Emin Yurdakul, bu şiirin ilk bendinde en hakir insanı bile kardeş sayan bir ruh

taşıdığını, iman ettiği Tanrı'nın esir yaratmadığını, kendisinin öyle bir Tanrı'ya iman ettiğini, yoksul, ezik insanların kendisini yaraladığını söylüyor. Şairin burada inandığı dinin kardeşliği, sevgiyi öğütlediğine vurgu yaptığı söylenebilir.

İkinci bentte, mazlum insanların intikamını almak için doğduğunu, bu konuda coşkun duygular taşıdığını haykırıyor. Hiç kuşku yok ki bu, o dönemde İmparatorluğun, daha doğrusu Türk halkının içinde bulunduğu sıkıntılı, üzüntü verici durumu içine sindiremediğinin bir göstergesidir.

Üçüncü bentte, kendisine (sanatçıya) yüklediği işlevi ortaya koymuştur. Şiiri, soysal sorunların çözülmesi için bir araç olarak gördüğünü bu dizelerde açık biçimde dile getirmiştir. “Unutma ki şairleri haykırmayan bir millet / Sevenleri toprak olmuş öksüz çocuk gibidir!” diyerek şairi toplumun sözcüsü olarak gördüğünü açıklamıştır.

Son bentte ise şair, Türk ulusu için “Zaman ona kan damlayan dişlerini gösterir.” derken o dönemin ne kadar kötü şartlar içerdiğini anlatmaktadır.

4.1.9.2.4. Metin Altı Soruları

Birinci etkinlik ve ilk iki soru ile şiirin ses, söyleyiş, ritim yapı özellikleri tespiti çalışılmıştır. Daha sonra ise şiirde yer alan imgelerden ve söz sanatlarından yola çıkarak bu ifadelerin kaynakları, tarihî ve sosyal değerlerle ilgileri ve şiirde işlenen temanın evrenselliği üzerine sorular yöneltilmiştir. Ayrıca öğrencilerden Bırak Beni Haykırayım adlı şiiri ses, söyleyiş ve imge bakımından Servet-i Fûnun ve Fecr-i Âti Dönemi şiirleriyle karşılaştırmaları istenmiştir.

İkinci etkinlik ile Bırak Beni Haykırayım adlı şiirdeki şairin toplum karşısındaki sorumluluğu ile öğretici metinlerdeki temalar arasındaki paralellik üzerinde durulmuştur ve şairin şiirde sanat eserinin işlev ve amaçları dışında bir amaç güdüp gütmeyeceğinin irdelenmesi istenmiştir.

Bütün bu soru ve etkinliklerin ardından öğrencilerden şiirin halk şiiri ile ilişkilendirilerek, sade dil ve hece ölçüsüyle yazılmış bir şiir olarak Türk şiirinde yerini aldığını belirtmeleri istenmektedir.

4.1.9.2.5. *Değerlendirme*

Bu şiir aslında toplumun çektiği sıkıntılara karşı bir başkaldırı niteliği taşıyor. Mehmet Emin Yurdakul bu şiirinde, şairin toplumun sesi, soluğu olması gerektiğini anlatıyor. Şair, özellikle ikinci bentte açıkça görüldüğü gibi, coşkun bir söyleyişle halka moral aşılamaya, onun kahramanlık duygularını harekete geçirmeye çalışıyor. Türk milletinin içinde bulunduğu zor duruma işaret ederek şairlerinin milletlerin hayatında ne kadar önemli rolü olduğunu belirtiyor.

Şiirin yapısına baktığımızda üçer dizelik bentlerle yazıldığını görüyoruz. Hiç kuşku yok ki bu, o dönemin koşullarında biçimsel bir yeniliktir. Çok da özen göstermediği uyaklarla ahengi sağlamaya çalışıyor. Dikkat edilirse şiirin düzenli bir uyak örgüsü yoktur. Söyleyiş olarak ise şairin yiğitçe bir söyleyişi vardır. Tema olarak şair konuyu halktan, o dönemin yaşanan koşullarından seçmiştir. Şiirin yalın bir dille yazıldığını söylemek mümkündür. Dikkat edilirse bugün bile anlamadığımız sözcük neredeyse yoktur.

Edebiyatın temeli dildir. Osmanlı edebiyatı, Osmanlıca denilen hiç kimsenin konuşmadığı, Arapça- Farsça terkiplerle dolu, yapmacık bir yazı dilidir. Şekilde, üslupta ve dünya görüşünde yeni olan Servet-i Fûnuncular edebiyatın temeli olan dile, Osmanlıcaya dokunmamışlar, bilâkis onu daha koyu bir zemin üzerinde işlemişlerdir. Mehmet Emin şiirin temeli demek olan dil ile vezni değiştirdi (Kaplan, 1994).

Kaplan'ın bu görüşü de Mehmet Emin'in sade dil ve hece ölçüsüyle yazılan şiirlere öncülük ettiğini ortaya koymaktadır.

4.1.10. **Ziya Gökalp**

Milli edebiyat dönemi coşku ve heyecanı dile getiren metinlerin öğretiminde Ziya Gökalp'in "Altın Destan" adlı şiirinden yararlanılmıştır.

4.1.10.1. **Altın Destan**

4.1.10.1.1. *Metnin Seçiliş Sebebi*

Ziya Gökalp çevresinde sade bir dille ve hece ölçüsüyle yazılan bir şiir hareketinin

oluşmasında ve gelişmesinde, “Genç Kalemler” dergisi önemli bir işlev görmüştür. O dönemde “Genç Kalemler” dergisinde “Yeni Lisancılar” olarak bilinen şairler sade bir dille ve hece ölçüsüyle şiirler yazmışlardır.

Genç Kalemler, Türk Yurdu, Yeni Mecmua ve diğer yayınlarla Türkçülük, dil ve edebiyatta bir akım haline gelmiştir. Akımın öncülüğünü Ziya Gökalp ile Fuat Köprülü yapmıştır. Türkçülük fikri edebi yaşamı da etkilemiş ve bu fikrin bir ürünü olan Milli Edebiyat akımı, I. Dünya Savaşı yıllarında İstanbul başta olmak üzere ülkede yaygınlaşmıştır. Ziya Gökalp’in öncülüğünde yeni bir edebiyat, yeni bir dil ve yeni bir şiir anlayışı kendisin hızla kabul ettirmiştir.

Ziya Gökalp çevresinde gelişen bu şiirlerin özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür:

1. Sade bir dil kullanmıştır.
2. Hece vezni kullanmıştır.
3. Halk şiirinden yararlanılmıştır.
4. Halkın ve ülkenin sorunları işlenmiştir.
5. Öğretici niteliği ağır basan şiirler yazılmıştır.

Milliyetçilik ve Türkçülük fikrini işleyen, milli coşkuyu artırıcı nitelikte şiirler yazılmıştır. Şiirlerde yalnız dörtlük değil, değişik dize kümeleri kullanılmış, batı edebiyatı kaynaklı nazım şekillerinden yararlanılmıştır.

Ziya Gökalp’in Altın Destan adlı şiiri yukarıda verilen özellikleri yansıttığı için on birinci sınıf Türk edebiyatı kitabına Milli Mücadele Dönemi coşku ve heyecanı dile getiren metinler bölümüne alınmıştır.

4.1.10.1.2. Hazırlık Çalışmaları

Bu bölümde yer alan birinci soru ile öğrencilerin şiirle ilgili bildiklerini bizzat şiir yazarak uygulamaları beklenirken ikinci soruda ise aynı dönemde farklı şiir anlayışlarının benimsenmiş olmasının sebepleri sorgulanmıştır.

4.1.10.1.3. Metinle İlgili Açıklamalar

Ziya Gökalp'ın altın destan adlı bu şiiri 11'li hece ölçüsüyle ve yalın bir dille yazılmıştır. Şiirde halk edebiyatının ölçü, uyak ve söyleyiş özellikleri görülmekle birlikte şiirin, bu edebiyatın klasik nazım birimi olan dörtlük yerine beşer dizelik bentlerle yazıldığını görüyoruz. Her bendin ilk üç dizesi kendi içinde uyaklı, son iki dize ise tüm bentlerde uyak yönünden tekrar etmektedir. Yani şiir aaabb-cccbb-xxxbb biçiminde uyaklanmıştır.

Uyaklarda şiirin bütününde bir birlik yoktur. Kimi bentlerde yarım, kimilerinde zengin uyak vardır. Öte yandan uyaklanan sözcüklerin bazıları sırf uyak sağlansın diye seçilmiş izlenimi veriyor. Şiirde destansı bir söyleyiş göze çarpıyor. Şiirin didaktik özellikler taşıdığı da söylenebilir. Sanatsal yönden üstün özellikler taşımayan bu şiirde aslında milli edebiyat dönemi şairlerinin ortak özelliklerini görmek mümkündür. Bu şairler, halk şiirinden etkilenmişler, ancak hece ölçüsüyle yeni kalıplar denemekten de geri durmamışlardır. Yalın bir dille öğretici nitelik taşıyan şiirler yazmışlar; ancak şiirlerinin estetik, yani sanatsal yönünü ihmal etmişlerdir. Onlar şiirlerinde ulusal konulara, yurt sevgisine özel bir önem vermişler; Türkçülük fikrinin savunucusu olmuşlardır. Dikkat edilirse söz konusu özellikler bu şiirde de vardır.

4.1.10.1.4. Metin Altı Soruları

Bu bölümde yer alan birinci soruyla, öğrencilerden altın destan adlı şiiri “milliyetçi edebiyat” olarak sınıflandırmaları beklenmektedir. Soruda verilen tabloda “milliyetçi edebiyat”ın şu özellikleri yer alır; sade dil ve hece vezni kullanılır. Eserler didaktiktir. Duygudan ziyade fikir ön plandadır.

Altın destan şiirinin dil ve ahenk özelliklerinden hareketle Ziya Gökalp'ın çevresinde gelişmiş olan milli edebiyat dönemi şiirleri hakkında neler söylenebilir? Sözlü olarak ifade ediniz.

Yukarıda verilen soru ile öğrencilerden “Ziya Gökalp'ın çevresinde Türkçülük hareketinin de etkisiyle sade bir dil ve hece vezniyle şiirler yazılmıştır.”(MEB,2005) yargısına ulaşmaları beklenmektedir.

4.1.10.1.5. Değerlendirme

Ziya Gökalp'ın şiirleri de düz yazıları da fikir ağırlıklıdır. O, bunlarda sanatsal bir amaca yönelmediği gibi, dilsel bir yetkinliğe de ulaşamamıştır. Öğretici nitelikli bu şiirlerde usta bir ozan olarak karşımıza çıkmaz. Onun en büyük özelliği Türkçülük fikrini bir sisteme bağlamasıdır. Türk milletini yükseltme yolu olarak gördüğü Türkçülüğü yalnız edebiyatta değil, sanatta, ekonomide, hukukta, felsefe ve dinde gerçekleştirmek ister. Aynı zamanda büyük bir sosyolog olan sanatçı, milli edebiyat akımına düşünsel yönden büyük katkılar sunmuştur.

Ziya Gökalp düşüncelerini, İslam inancıyla oluşan Türk kültürünün, çağdaş uygarlıkla özdeşleşmesi doğrultusunda yoğunlaştırmış bir düşünürdür.

Edebiyatımızın gelişmesi için halka, ulusal kaynaklara gidilmesi, yalın bir dil kullanılması, aruz yerine hece ölçüsünün tercih edilmesi, konuşma diliyle yazı dilinin birleştirilmesi, halk edebiyatı ile batı edebiyatının örnek alınması gerektiğini savunur. Eserlerinde sade, konuşma diline yakın, doğal, kolay anlaşılır bir dil kullanmıştır. Türk mitolojisinden, Türk folklorundan, dede korkut hikâyelerinden, masallardan yararlanmıştır. Hece ölçüsünün benimsenip yaygınlaşmasında büyük rolü olmuştur.

Ayrıca Ziya Gökalp'ın altın destan isimli şiirine sade dil ve hece ölçüsüyle yazılmış şiir bölümünde yer verilmesinin daha isabetli olacağı kanaatindeyiz. Bahsedilen bölümde yer alan Mehmet Emin Yurdakul'un Bırak beni Haykırayım adlı şiirine ise bu bölümde yer verilebilirdi.

4.1.11. Mehmet Akif Ersoy

On birinci sınıf Türk edebiyatı ders kitabında, müfredat programında belirtilen çeşitli konuların işlenmesinde Mehmet Akif Ersoy'un Mahalle Kahvesi ve Küfe isimli şiirlerinden faydalanılmıştır.

4.1.11.1. Mahalle Kahvesi

4.1.11.1.1. Metnin Seçiliş Sebebi

Milli edebiyat yıllarında Mehmet Akif, daha önce Tevfik Fikret'te gördüğümüz “nazmı

nesre yaklaştırma” anlayışını sürdürüp geliştirmiştir. Şiirde Tevfik Fikret’ten devraldığı “gerçekçiliği” geliştirmiş, “hayal ile alışverişi olmadığını, her ne demişse görüp de söylediğini, en beğendiği mesleğin hakikat olduğunu” bildirmiştir. Manzumelerinde halkın yaşama biçimini gerçekçi biçimde yansıtmıştır. Mehmet Akif, halkın yaşamını yansıtmaya karşın, hece ölçüsünü değil aruz veznini kullanmıştır.

Bütün vaktini kahve köşelerinde pinekleyerek geçiren insanların eleştirildiği mahalle kahvesi adlı eserle manzum hikâye ile şiir arasındaki farklılıklar ortaya konurken milli edebiyat döneminde yer alan üç farklı şiir anlayışından biri olan halkın yaşayış tarzını ve değerlerini anlatan manzumelere örnek verilmektedir.

4.1.11.1.2. Hazırlık Çalışmaları

Bu bölümde Mehmet Akif Ersoy’un mahalle kahvesi adlı manzum hikâyesine yönelik bir soru bulunmamaktadır. Sorular genel hatlarıyla şiir ve milli edebiyat dönemi şiir anlayışlarıyla ilişkilidir.

4.1.11.1.3. Metinle İlgili Açıklamalar

Milli edebiyat döneminde, halkın yaşama tarzı ve değerleri üzerine anlaşılır bir dille manzumeler yazılmıştır. Halkın yaşama tarzını ve değerlerini anlatan bu manzumelerde ahengi sağlayan unsurların başında vezin ve uyak gelir.

Milli edebiyat döneminde halkın yaşam tarzını ve değerlerini anlatan manzumelerde cümle ve kelime düzeyinde, konuşma dilinin tüm sıcaklığının şiir diline yansıdığı görülür. Öyle ki zaman zaman, sokak dili argolar da dâhil olmak üzere şiire aktarmıştır. Dolayısıyla bu manzumelerin dilinin kaynağı, halkın konuştuğu gündelik dildir.

Üzerinde söz söylenebilen, yazı yazılabilen her düşünce, her olay ve durum konudur. Bu hususta Mustafa Cemiloğlu (2003); “Konu, şiirlerde genel olarak, duygu planında ya da duygu ile karışık başka bir ortamda ele alınmaktadır. Buna rağmen sanat, yazarın ve şairin dünyaya ayna tutması olarak nitelendirildiği için, şiirde işlenmiş olan konu, şairin hayatta neyi ve neleri gördüğü açısından önem taşımaktadır.” der. Başka bir ifadeyle şiirde konu, şairin kendine özgü kültürünü ve düşünce dünyasını yansıtır.

Milli edebiyat döneminde halkın yaşama tarzını ve değerlerini anlatan manzumeler o dönemde toplumun içinde bulunduğu sosyal, siyasal ve ekonomik problemler etrafında oluşmuştur. Bu manzumelerin yazılış amacı, halkı aydınlatmak, onun içinde bulunduğu kötü durumdan çıkmasını sağlamak, ona yol göstermektir.

Mehmet Âkif Ersoy'un mahalle kahvesi adlı manzum hikâyesinde mutluluğun ancak aile hayatında olduğundan, gündüz çalışıp akşam izzetle evde oturmak gerektiğinden, dar gibi görünen bu aile hayatının gökyüzü kadar geniş olduğundan bahsedilirken bir taraftan da kötü bir mahalle kahvesi tasviri yapılmaktadır. Böylece aile hayatının önemi ortaya konurken, vaktini kahve köşelerinde geçirenler ağır bir dille eleştirilmektedir.

4.1.11.1.4. Metin Altı Soruları

Bu bölümde birinci soruda yer alan sınıflandırma dışında bu metinle ilgili bir soru daha vardır; “Mahalle kahvesi adlı şiirden hareketle Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerinde işlediği konular ve manzumelerinin yazılış amacı ile ilgili neler söylenebilir? Sözlü olarak ifade ediniz.” Bu soruyla öğrencilerden “Mehmet Akif'in şiirlerinde işlediği konular ve manzumelerini yazma amacı, halkın yaşayışı ve değerlerini yansıtmak, hayattan bir kesit sunarak toplumu her yönüyle anlatmaktır.” sonucuna ulaşmaları istenmektedir.

4.1.11.1.5. Değerlendirme

Mehmet Âkif, şiirlerinde Türkçeyi başarıyla kullanmış, özellikle manzum hikâyelerinde halk söyleyişlerine ve deyimlere bol bol yer vererek konuşma dilinin özelliklerini şiirimize yerleştirmiştir. Şiirlerinde oldukça sade bir dil kullanmış; gerçekçiliğinin bir sonucu olarak bazen halk dilindeki argo sözcüklere bile yer vermekten kaçınmamıştır. Mehmet Âkif'in dili sokakla camiye, mekteple kahveyi birleştirir.

Mehmet Kaplan (1994), “Toplama, değiştirme, bir araya getirme, vezin ve kafiye içine sokma ameliyeleri tamamıyla Âkif'in çalışması ile vukua geliyor. Kolay zannedilen bu iş hususi bir mizaç ve kabiliyet ister. Herkese benzer gibi görünen Âkif, bu mizaç ve kabiliyetle, nevi şahsına münhasır bir sanatkâr olmuştur.” diyerek Mehmet Âkif'in şiir dilindeki farklılığı ortaya koymaktadır.

Mehmet Âkif, sanatı sanat için değil, halk için yapmaktan yanadır. O, bu yönüyle biraz da realizmden natüralizme kayar. Çünkü gerçeği olduğu gibi çirkinliğiyle, iğrençliğiyle argo sözcüklerle aktarır.

Mehmet Âkif şiire aruzla başlamış hep aruzla şiir yazmıştır. Aruz vezniyle yazdığı şiirlerde günlük konuşma dilini kullanmıştır.

Mahalle Kahvesi adlı şiir hem Mehmet Âkif ‘in şiir dilini hem de dönem halkının yaşayışını ortaya koyması bakımından önemlidir. Müfredat programı çerçevesinde bu şiirin kitapta yer alması isabetli bir karardır.

4.1.11.2. Küfe

4.1.11.2.1. Metnin Seçiliş Sebebi

Mehmet Âkif Ersoy’un Küfe adlı eseri, on birinci sınıf Türk edebiyatı Öğretim Programında yer alan Milli Edebiyat dönemi halkın yaşayış tarzını ve değerlerini anlatan manzumelerin öğretiminde faydalanılması için tercih edilmiştir.

Mehmet Âkif Ersoy, milli konuları işleyen şiirlerinin yanı sıra; günlük olayları, sosyal konuları anlattığı manzum hikâyeleri ile de tanınır. Şair manzum hikâyelerini realist, yani gerçekçi bir görüşle yazmış, gözlemlerinden yararlanarak çok başarılı tasvirler yapmıştır. Onun Küfe, Seyfi Baba gibi şiirleri bu türün en güzel örneklerindendir.

4.1.11.2.2. Hazırlık Çalışmaları

Bu bölümde iki etkinlik vardır. Bunlardan birincisinde verilen Nasrettin Hoca Fıkrası’nın manzume şeklinde yeniden yazılması istenmektedir. Böylece öğrencilerin düz yazı ile manzume arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları tespit etmeleri kolaylaşacaktır.

İkinci etkinlikte ise rol paylaşımı yaparak Küfe manzumesini sınıfta canlandırmaları istenmektedir. Bu etkinlikte Küfe manzumesinin halkın yaşayış tarzını ve değerlerini anlatan bir eser oluşuna dikkat çekilirken öğrencilerin de Küfe manzumesinde anlatılan olayı canlandırarak derse ve konuya, ilgisi ve merakı uyandırılmaktadır.

4.1.11.2.3. Metinle İlgili Açıklamalar

Mehmet Âkif'in Küfe adlı eseri, XX. Yüzyılın başlarında toplumun içinde bulunduğu durumu anlatan manzum bir hikâyedir. Okumak isteyen, bunun için çırpınan ama devrin zor koşulları altında bunu bir türlü gerçekleştiremeyen bir genç ile bu gence ilgisiz kalan bir toplumun davranışını ele alıyor; bir bakıma bir hikâyeyi şiirleştiriyor.

Mehmet Âkif, bu şiirinde yaptığı betimlemelerle ve kullandığı sözcüklere çocuğun yaşadığı sıkıntılı durumu bize adeta canlı olarak yaşıyor. Çocuğun yaşadıkları bir film izler gibi gözümüzün önünde canlanıyor.

Mehmet Âkif gerçekçi bir şairdir. Onun bu özelliği bu şiirinde de görülüyor. Şair, bu şiirinde geçim zorluğu içindeki ailenin acıklı durumunu gözler önüne seriyor. Zavallı Hasan'ın yaşadıkları bir fotoğraf gerçekçiliği ile “fotoğraf realizmi” denen bir yöntemle olaylar ve kişiler canlı, gerçekçi bir şekilde anlatılıyor. Hiç kuşku yok ki şair, bunları anlatırken topluma çeşitli dersler de vermek istiyor.

Şekil bakımından bu şiirin, divan edebiyatının mesnevi nazım şekli ile (aa bb cc ...) uzaklandığını söyleyebiliriz. Divan edebiyatındaki beyit bütünlüğü ortadan kaldırılarak şiirde konu bütünlüğü sağlanmıştır. Bu şiirde kimi zaman kısa dizelere yer verilmiştir. Bu açıdan şiir serbest müstezat şeklinde yazılmıştır. Şiirin ahengi aruz ölçüsüyle sağlanmıştır.

4.1.11.2.4. Metin Altı Soruları

Bu bölümde yer alan ilk etkinlikle öğrencilerden Küfe adlı manzumenin şiire benzeyen ve şiirden ayrılan yanlarını tespit etmeleri beklenmektedir.

Birinci soru da ise manzumede şairin kullandığı dil ve anlatım özelliklerine dikkat çekilmiştir. Daha sade olan konuşma şeklindeki bölümlerin metnin dil ve anlatımına neler kattığının belirlenmesi hedeflenmiştir.

Diğer etkinlikte ve ikinci soruda Küfe adlı manzumedeki kişiler, mekan ve bunların hangi yapı unsuru etrafında bir araya geldiğinden hareketle eseri anlatmaya bağlı edebi

metinlerle ilişkilendirerek, tür olarak da hikayeye benzer yanları üzerinde durulması istenmektedir.

Dördüncü soru da ise şairin Küfe adlı manzumede fecr-i Âti ve servet-i Fûnun dönemi şairlerinin kişisel eğilimlerinden farklı olarak topluma yöneldiğine dikkat çekilmektedir.

Diğer sorularda ise öğrencilerden metnin yazıldığı dönemin sosyal problemleri, edebi anlayışı ve şairin edebi kişiliği hakkında çıkarımlarda bulunmaları beklenmektedir.

4.1.11.2.5. Değerlendirme

Mehmet Âkif'in manzum hikâyeleri öğrencilere Türkçenin sevdirilmesinde önemli işlevleri olan metinlerdir. Çünkü bu manzum hikâyeler, muhteva bakımından eğitici ve akıcı bir üslupla yazılmıştır. Manzum hikâye tarzında yazılan metinlerin öğrencilerin okuma alışkanlığını geliştirip Türkçenin sevdirilmesinde özel bir yeri vardır.

Ayrıca öğrenciler bu tür manzum hikâyelerle karşılaştığında, manzum yazı ile şiir ayrımını daha kolay kavrayacaklardır.

Mehmet Akif Ersoy, yaşadığı dönemdeki sosyal çözümleri ve günlük hayatın acı gerçeklerini de şiirlerinde ve manzum hikâyelerinde işlemiştir. Küfe bunlardan birisidir. Şiirde hamallık yaparak da olsa çalışmanın ayıp olmadığı, ekmek yenilen hususlara hor bakılmaması gerektiği, alın teri ile bir yerlere gelinebileceği belirtilerek, büyük sözü dinlemenin önemiyle ilgili öğüt verici düşünceler anlatılır. Gelişme çağındaki lise öğrencilerine bu tür eğitici bilgilerin hikâye planı içinde verilmesi onların kişilik gelişimini tamamlayıcı niteliktedir. Öğretim Programında, Türk edebiyatı ders kitabına seçilecek metinlerin özellikleri sıralanırken, “seçilen metinler öğrencileri iyiye, güzele, doğruya yöneltmeli; iyi alışkanlıklar kazandırmalıdır.” ifadesine yer verilmiştir. Bu manzum hikâye, öğrencileri iyi ve güzel davranışlara sevk etmesi yönünden edebiyat eğitiminin amaçlarının gerçekleştirilebileceği bir metindir. Ayrıca kitaplarda her tür şiir örneğinin edebiyat öğretimi üzerinde çok etkin bir rol oynayacağı göz ardı edilmemelidir. Edebiyat ders kitaplarında farklı türde şiirlere yer verilmesi, metin seçiminde dikkat edilmesi gereken noktalardan biridir.

Hazırlık çalışmaları kitapta işlenen konunun özüne uygun olarak hazırlanmıştır. Metin altı soruları ise metinde geçen olay, metnin muhtevası, metnin dil ve anlatım özellikleri, manzum hikâyenin diğer türlerle karşılaştırılması, yazıldığı dönemin sosyal hayatı ve edebi anlayışı, şairin edebi kişiliği ile ilgili sorulara yer verilmesi metnin seçiliş sebebinin göz ardı edilmediğini gösterir.

4.1.12. Ahmet Haşim

On birinci sınıf Türk edebiyatı ders kitabında, müfredat programında belirtilen milli edebiyat dönemi, coşku ve heyecanı dile getiren metinlerin (şiir) öğretiminde Ahmet Haşim'in Şafakta ve merdiven adlı şiirlerinden faydalanılmıştır.

4.1.12.1.Şafakta

4.1.12.1.1. Metnin Seçiliş Sebebi

Ahmet Haşim, milli edebiyat akımının etkili olduğu yıllarda yaşayıp şiirler yazmasına karşın bu akımın şairi değildir. İki noktada milli edebiyatçılardan ayrılır. Bunlardan birincisi şiirin estetiği, ikincisi şiirin içeriğidir. Bu ayrımı gösterebilmek ve milli edebiyat döneminde yaygın olan diğer şiir anlayışları ile karşılaştırmalı olarak öğretimini yapabilmek için Ahmet Haşim'in Şafakta adlı şiirinden faydalanılmıştır.

4.1.12.1.2. Hazırlık Çalışmaları

Bu bölümde Ahmet Haşim'in Şafakta adlı şiirine yönelik bir soru bulunmamaktadır. Sorulardan ilki şiir yazma esnasındaki tercihin öznelliğini ön plana çıkarırken ikinci soruda buradan hareketle Milli Edebiyat dönemindeki farklı şiir anlayışlarının oluşum sebeplerine yöneliktir.

4.1.12.1.3. Metinle İlgili Açıklamalar

Ahmet Haşim'in şiir estetiği saf (öz) şiir anlayışına bağlıdır. Eserlerinde sadece kendi ruhunun sesini yansıtmış, Türk milletinin hiçbir milli ve sosyal problemi ile ilgili tek bir şiir yazmamıştır. Şiir dili imge kaynakları bakımından milli özelliklere sahip değildir. Şiirinin dağarcığını oluştururken Türk halkının konuşup anlaştığı dili değil, lügati kullanmıştır. “Çöl, göl, akşam, gurbet, daüssıla” gibi imge ve kavramlarda ısrar etmesi

sanatını sınırlamıştır.

Aruz veznini kullandığı Şafakta adlı şiirini dörtlükler halinde ağır bir dille ve anlaşılması güç bir imge zenginliğiyle kaleme almıştır. Şairin kendi ruhunun sesini duyduğumuz bu şiirde “gece ve dönmek” gibi kavramlar yer alır.

Aşkta kavuşmayı değil; ayrılığı, geceyi, gurbeti arzulayan Ahmet Haşim’i görmekteyiz bu şiirde. Renklere bir ressam kadar duyarlı olan şair şiirinde aydınlığı istememektedir. Karanlığa, geceye dönmek istemektedir. Bu şairin iç dünyasıyla ilgili üzüntülerini belirtir.

Bu şiirde Ahmet Haşim’i sembolistlere bağlayan belli başlı şu özellikleri görmekteyiz: “şiirde iç ahenge önem vermek, ruh halini yansıtan renkli doğa görünimleri çizmek, öznelci, kötümser bir dünya görüşü taşımak, toplum gerçeklerine ilgisiz kalmak, sık sık akşam zamanını işlemek.”

4.1.12.1.4. Metin Altı Soruları

Bu bölümde yer alan birinci soruda “ses ve musikiye değer verilir. Sanatlı söyleyiş ve şekil güzelliği önemlidir.” açıklamalarını karşılayan Şafakta adlı şiir, saf (öz) şiir kapsamında gruplandırılır.

Diğer soruda ise Yahya Kemal Beyatlı’nın Bir Tepeden adlı şiirinin; ses ve musikiye değer vermesi, sanatlı söyleyiş ve şekil güzelliği bakımından mahalle kahvesi ve altın destan adlı şiirleriyle değil de Ahmet Haşim’in Şafakta adlı şiiriyle benzerlik gösterdiğinin öğrenciler tarafından tespit edilmesi beklenmektedir.

4.1.12.1.5. Değerlendirme

Ahmet Haşim’e göre şiir, nesre çevrilme olanağı bulunmayan nazımdır; şiir musiki ile söz arasında, sözden çok musikiye yakın, ortalama bir dildir. Fecr-i Âti topluluğundan gelen Ahmet Haşim, “sembolizm” akımını benimsemiş, “dünyanın şekillerini hayal havuzunun sularında seyrettiğini, onun için dünyanın taşlarını ve bitkilerini renkli bir akis gibi gördüğünü” belirtmiştir.

Fecr-i Âti topluluğunun “sanat şahsi ve kişiseldir.” anlayışına ömrünün sonuna kadar sadık kalan Haşim’in şiirlerinde hiçbir ideolojik, sosyal ve siyasal konu yer bulmaz.

Şiirde “ekalim-i leyal, melal, visal” gibi yalın dilden uzak kelimeler yer alsa da Haşim’in bu şiiri, birçok şiirine göre daha sade bir dille yazılmıştır; ama bu şiirde bile halk diline özgü olmayan sözcükler kullanmıştır.

4.1.12.2. Merdiven

4.1.12.2.1. Metnin Seçiliş Sebebi

Ahmet Haşim’in Merdiven adlı şiirinden on birinci sınıf Türk edebiyatı müfredat programında yer alan Milli Mücadele dönemi saf (öz) şiirin öğretiminde faydalanılmıştır.

Milli Edebiyat döneminin etkili olduğu yıllarda Yahya kemal ve Ahmet Haşim başta olmak üzere saf (öz) şiir anlayışına uygun şiirler yazan sanatçılar da vardır. Bunlar dönemin yaygın anlayışı olan hece vezniyle, yalın bir dille, devrin gerçeklerini, halkın sorunlarını dile getiren şiirler yazmak yerine, sanat değeri yüksek saf (öz) şiire yönelmişlerdir.

Bu dönemde, devrin egemen anlayışının dışında kalarak izlenimci, simgeci bir anlayışla saf (öz) şiiri geliştirmeye çalışan Ahmet Haşim bireyselliği, şiirde anlam kapalılığını ve müziksele yakın uyumu savunur. İlk örneklerini Cenap Şahabettin’de gördüğümüz sembolist şiir, edebiyatımızda onunla en usta, en başarılı temsilcisini bulur.

4.1.12.2.2. Hazırlık Çalışmaları

Bu bölümde yer alan ilk soruda öğrencilerden saf(öz) şiirin nasıl olması gerektiğine dair düşünceleri istenmektedir. Böylece öğrenciler hem Ahmet Haşim’in hem de Yahya Kemal Beyatlı’nın şiirlerinin neden saf(öz) şiir diye gruplandırıldıklarını daha iyi kavrayacaklardır.

İkinci soruda ise “müzik ile şiir arasında bir bağlantı var mıdır? Sözlü olarak ifade ediniz.” yargısı yer almaktadır. Böylece öğrenciler Ahmet Haşim’in Merdiven adlı

şiiirindeki musikiyi farketmeye hazırlanmaktadır.

4.1.12.2.3. Metinle İlgili Çalışmalar

Ahmet Haşım sanatçı yönü itibarı ile hep sarı, kırmızı ve siyah renkleri kullanan bir kişiliğe sahiptir. Kırmızıyı kızıl, kan, gül ve alev gibi kelimelerle ifade etmektedir. Şair eserlerinde akşamın alev ve kan kızılıllığı ile kendi evrenini süslemektedir.

Şiirde sular, ağaçlar, kuşlar kısaca bütün tabiat akşam vakti bambaşka görünmektedir. Şair gerçek dünyayı değil, bu dünyanın kendinde uyandırdığı izlenimi şiirleştirmiştir. Şiirin geneline hüznün ağırlıklı bir akşam hâkimdir.

Şair “merdiven” sembolüyle insan ömrünü anlatmak istemiştir şiirde. Çıkılan basamaklar arkada kalan yıllardır. Şiirde ömrün son devresi anlatılmaktadır.

Bu şiirde sembolist özellikler ağır basar. Şair şiirde duygularını açıkça belirtmeyerek, bir takım sembollerle kendi şiir anlayışını da yansıtır; çünkü onun şiir anlayışına göre şiir anlamdan çok musikiye yakın olmalıdır.

“r” sesi çokça kullanılarak aliterasyonla ses ahengi sağlanan bu şiir aruz vezniyle yazılmıştır. Doğanın bir ressam titizliğiyle yansıtıldığı tabloda karamsarlık, korku ve hüznün vardır.

4.1.12.2.4. Metin Altı Soruları

Bu bölümde üç etkinlik ve yedi soru yer almaktadır. İlk etkinlik ve birinci soru şiirin ahenk unsurları, yapı özellikleri, kelime ve birimler arası bütünlüğe yöneliktir.

Diğer etkinlik ve ikinci, üçüncü sorular ise şiirdeki söz sanatlarını, imgeleri ve şiirin temasını buldurmaya yöneliktir.

Dördüncü ve beşinci soru şiirin ses ve ritim özelliklerinin anlamla olan ilişkisini tespit ederek merdiven adlı şiirdeki musikiyi fark etmeye olanak sağlamaktadır. Şiiri yüksek sesle okuyan öğrencilerden hem ses ve ritmin anlamla olan ilişkisini hem de şiirdeki

musikiyi fark etmeleri beklenmektedir.

Altıncı soru ve bir diğer etkinlik ise merdiven adlı şiirde geçen kelime ve kavramlar üzerinedir. Bir taraftan “arz” ve “akşam” kelimelerinin doğal gerçekliğin sembolleştirilmesinde kullanıldıklarını tespit etmeleri istenirken öğrencilerden, diğer taraftan da bu şiirin kendilerinde uyandığı çağrışımlardan hareketle şiirin anlam bakımından nasıl bir özellik gösterdiğini belirtmeleri istenmektedir.

Sonuncu soruyla öğrencilerin merdiven şiiri ile şair arasındaki ilişkiyi belirleyerek, Ahmet Haşim ve merdiven şiirinin Türk edebiyatındaki yerini ve önemini tespit etmeleri istenmektedir.

4.1.12.2.5. Değerlendirme

Ahmet Haşim, nazım ve nesir tarzındaki edebi eserlerini üslubu ve sanat anlayışıyla şekillendirmiştir. Haşim’in yaşam felsefesi, şiirlerinde kendini göstermektedir. Çünkü onun şiirleriyle iç dünyası ve ruhsal yapısı arasında ciddi paralellikler vardır. Onda “hayal” önemlidir. Hayal âlemi, gerçeklerden kaçıp sığındığı ayrı bir dünyadır ve şiirlerinde kendini hissettirir.

Şairin şiirlerinde bazı renkler ve günün bazı saatleri, ayrı bir önem taşır. Haşim merdiven adlı şiirde de akşam vaktini anlatmış ve onu anlatmak için bazı renklerden, sembollerden yararlanmıştır. Bu nedenle şiir yorumu açıktır. Şiirin bütününden anladığımıza göre “merdiven” sembolü ile anlatılmak istenen hayatın inişli çıkışlı basamaklarıdır.

Ahmet Haşim, duygularını ve düşüncelerini kendine has üslubuyla anlatan bir şairdir. Merdiven şiirinde şair duygularını anlatırken bazı kapalı söyleyişlere yer vererek söz sanatlarından yararlanmıştır. Merdiven şiirinde sözcüklerin ve cümlelerin söylenişleriyle ortaya çıkan ahengin, şiirdeki etkileme gücünü artırdığını görmekteyiz.

Bu metnin işlenişinde yapılan hazırlık çalışmaları, etkinlikler ve metin altı soruları metnin seçiliş sebebine uygun olarak hazırlanmıştır.

4.1.13. Yahya Kemal Beyatlı

On birinci sınıf Türk edebiyatı kitabında, müfredat programında belirtilen Milli Mücadele dönemi saf (öz) şiir konusunun işlenmesinde, Yahya Kemal Beyatlı'nın Açık Deniz adlı şiirinden faydalanılmıştır.

4.1.13.1. Açık Deniz

4.1.13.1.1. Metnin Seçiliş Sebebi

Milli Mücadele döneminin yaygın anlayışı olan hece vezniyle, yalın bir dille, devrin gerçeklerini, halkın sorunlarını ile getiren şiirler yazmak yerine, sanat değeri yüksek saf (öz)şiire yönelen Yahya Kemal Beyatlı'nın Açık Deniz adlı şiiri on birinci sınıf Türk edebiyatı kitabında saf (öz) şiirin öğretilmesinde kullanılmıştır.

4.1.13.1.2. Hazırlık Çalışmaları

Bu bölümde yer alan sorular hem Yahya Kemal'in Açık Deniz şiirine hem de Ahmet Haşim'in Merdiven şiirine yöneliktir. Genel hatlarıyla “Saf (öz) kelimesinin neler düşündürdüğü” ve “Müzik ile şiir arasında bir bağlantı var mıdır?” soruları yöneltmiştir.

4.1.13.1.3. Metinle İlgili Açıklamalar

Yahya Kemal'in şiiri düz yazıdan bambaşka kuruluştaki, musiki gibi gördüğü, bu nedenle de şiirlerinde ahenk çok önem verdiği ifade edilir. Hatta ses ile anlam arasındaki ilişkiyi belirtirken, “şairin bir mısraya verdiği istif ve deruni ahenk zail olunca şiir zail oldu demektir.” diyor (Beyatlı, 1971). Tunca Kortantamer (1993) de; “sanat dili özellikle şiirde dil elemanlarını düzenler, azaltır, yoğunlaştırır, çift anlamlara, kapalı söyleyişlere başvurur; dikkati çekmek için mısra, vezin, kafiye, ses tekrarları gibi pek çok teknik özellikten yararlanıp bir ruh hali, tavrı yansıtır ve okuyanı etkilemeye çalışır.” demektedir.

Yahya Kemal'in bu şiiri tam anlamıyla bir “geçmişe özlem” şiiridir. Şiirde şairin çocukluk yıllarının geçtiği topraklardan başlayıp koskoca bir imparatorluğun macerasıyla karşılaşıyoruz. Şair, bir akıncı beyi gibi fetih duygusuyla, vaktiyle

atalarının at oynattığı topraklara özlemini dile getiriyor. Şair, bir zamanlar bizim olan o toprakların elden çıkışı karşısında yaşadığı üzüntüyü dile getirirken, İngiliz şair Byron'a göndermede bulunuyor. Byron, İstanbul'u fethedip eski Bizans'ı, Doğu Roma'yı canlandırmak için Yunanlılar'a katılmış, Yunanlılar'ın Türkler'e karşı savaş hazırlıkları sürerken hastalanarak ölmüştür. Yahya Kemal de Byron'un duygularını kaybettiğimiz topraklar için duymaktadır.

4.1.13.1.4. Metin Altı Soruları

Kitabın metin altı soruları metni anlamaya ve yorumlamaya yöneliktir. Öncelikle şiirin ahenk unsurlarına ve şekil özelliklerine dair sorulara yer verilmiştir. Şiirdeki birim ve anlam ilişkisine dikkat çekilmiştir. Daha sonra “Bir alev gibi hasret”, “Rakofça kırlarının hür havası”, “mahzun hudutların ötesi” ifadelerinde bulunan söz sanatlarını bularak, bunların şiire katkısını tespit etmeleri istenmiştir. Beşinci ve altıncı soruda ise şiirdeki imgelerin duygularımızla olan ilişkisi ve ahenk unsurları, yapı özellikleri, söz sanatları ve imgelerin birbiriyle ilişkisinden yola çıkarak Açık Deniz'deki şiir dilinin özellikleri sorulmuştur.

Bu bölümde yer alan diğer sorular ise şiirin teması, şairin dil zevki, şiirde Türkçeye özgü bir nitelik kazanmış olan söz öbekleri, şiirin geleneği ve Yahya Kemal Beyatlı'nın fikrî ve edebî yönüyle ilgilidir.

Böylece kitabın metin altı soruları bölümünde şiirin hem tür ve biçim özelliklerine hem de muhtevasına yönelik sorular yer almaktadır. Ayrıca şiirden ve öğrencilerin yaptığı çalışmalardan hareketle Yahya Kemal'in fikrî ve edebî yönü hakkında da çıkarımlarda bulunmaları istenmektedir.

4.1.13.1.5. Değerlendirme

Yahya Kemal Beyatlı, Türk dilinin inceliklerine hâkim olan ve Türk edebiyatında ahenkli söyleyişleriyle şiirlerinde sözcükleri yerli yerinde kullanan şairlerimizden biridir. Özbalcı (1996), Yahya Kemal hakkında, “şiirlerinde söyleyecekleri için en uygun kelimeleri arayıp bulan, duyguları ifade ederken manaları kolayca anlaşılan birçok sembol kullanan usta bir şairdir.” der.

Yahya Kemal, Milli Edebiyat hareketinin içinde doğrudan yer almadığı halde, Mehmet Âkif Ersoy gibi bu hareketi makaleleri ile desteklemiş bir sanatçıdır. Asıl sanatçı kişiliğini şiirde gösteren sanatçı, şiirlerinde öz ve içerik açısından Milli Edebiyatın görüşlerini yer yer benimsese bile ölçü, uyak gibi biçimsel öğelerde Divan şiirinin devamı görünümündedir.

Yahya kemal bütün insanlarda müşterek olan “hudutları aşma” temini, Türk tarihine ve kendi ferdî macerasına bağlıyor ve Açık Deniz sembolü ile bu duyguya, cihanşümul bir mahiyet veriyor. Umumî bir teme hususi şekilde tasarruf etmesi, Yahya Kemal’in şiirine orijinal bir karakter kazandırıyor.

Servet-i Fûnuncuların nesir sentaksına karşı Yahya Kemal, her mısrayı veya müstakil bir varlık haline getirdi. Açık Deniz’de her mısra veya beyit müstakil bir cümle teşkil eder. Cümleler, veznin içine hiç bozulmadan yerleştirilmiştir. Kelimeler, vezne uydurulmak için ezilip, büzülmez. Cümle içinde kelimelerin yerleri, tabii söyleyişe uygundur. (Kaplan, 1994).

Kitapta yer alan metin altı soruları öğrencilere karşılaştırma yapma, kendine göre açıklama, analiz ve sentez becerilerini geliştirecek niteliktedir. “Öğrencilere; duygu, düşünce ve tasarılarını doğru ve etkili olarak anlatma, yazma kabiliyeti ile güzeli çirkinden, iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırabilecek, mantık gücü kazandırmada ‘Türk Dili ve Edebiyatı’ öğretimine büyük görevler düşmektedir” (Sever, 1986). Metin altı soruları yukarıda belirtilen amaçları gerçekleştirmeye yardımcı olacak nitelikte olmalıdır.

BÖLÜM V : SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Liselerde okutulmakta olan Edebiyatı derslerinin; ders programı, ders kitapları, okuma metinleri, dersin hedefleri, kullanılan ders materyalleri gibi çok önemli sorunları bulunmaktadır. Bu sorunlardan biri de, kullanılan ders kitaplarına seçilen metinler ve bu metinler üzerinde yapılan çalışmaların niteliğiyle ilgilidir.

Bu çalışmada, Tanzimat sonrası Türk edebiyatından on birinci sınıf ders kitaplarına seçilen manzum eserler, metnin seçiliş nedeni ve metinler üzerinde yapılan çalışmalar bakımından değerlendirildi. Türk edebiyatı dersi Öğretim Programına göre, liseyi bitiren öğrencilerin Türkçe ile sanat eseri ortaya koyabilecek, gündelik hayatla ilgili her türlü yazışmaları yapabilecek becerileri kazanmaları; Türkçe ile yazılmış ilmî ve felsefî yazıları anlayıp değerlendirme olgunluğuna kavuşmaları, sanat metinlerini inceleyip onları yorumlayabilecek seviyeye ulaşmaları amaçlanmıştır. Manzum metinler de bu amaçla ders kitaplarına seçilmiştir.

Öğrenciyi edebiyat derslerinden soğutan önemli bir sorun da öğretim programları ve ders kitaplarına alınan metinlerle ilgilidir. Şair ve yazarları kronolojik sıraya göre dizip onlardan metin seçmek, her zaman beklenen sonucu vermemektedir. Edebiyat tarihinin temel ölçüt alındığı geleneksel anlayışta metin göz ardı edilebilmektedir.

Her metin gibi manzum eserlerin de yapısı vardır. Şiirdeki yapı, ses ve anlam kaynaşmasından oluşan birimlerin bir tema etrafında birleşmesiyle oluşur.

İncelenen kitapta metin üzerinde yapılan çalışmaların sırası; hazırlık, inceleme, anlama-yorumlama, ölçme- değerlendirme biçimindedir.

İncelenen kitapta hazırlık çalışmalarının çoğu, öğrenciyi merak yoluyla birtakım

inceleme ve araştırmalara sevk edici, metinleri ilgi çekici hâle getiren, yapılacak etkinliklere hazırlayıcı nitelikte değildir. Ders kitaplarında derse hazırlık için yapılan çalışmaların, genellikle şiirin muhtevasına yönelik, şiirin seçiliş sebebine uygun olmayan zorlama sorularla yapılmış olduğu görülmektedir.(İtilli, 2006 , Ay, 2006 , Kaya, 2005)

Metin altı soruları müfredat programına paralel olarak, öğrencide yeni düşünceler üretebilme yeteneğini, araştırma, tartışma, anlama, değerlendirme ve yorumlama becerilerini geliştirici nitelikte olmalıdır. Ders kitabında çoğunlukla basmakalıp, anlaşılması zor, zaman zaman birbirini tekrar eden sorular görülmektedir.(Güler, 2001)

Kitaptaki soruların öğrencilerin kıyas yapma, muhakeme gücünü geliştirme, eleştirel düşünme, analiz ve sentez becerilerinin gelişimini sağlayacak niteliktedir ancak soru sayısının fazla olması ve birbirine benzer cevaplar içeren sorular ve etkinliklerin bir arada bulunması dikkat dağınıklığına sebep olmaktadır.(Güven, 2010)

Ölçme değerlendirme kısmında yer alan etkinlikler gelecek konuyla ilgili merak uyandırmaktadır ve öğrenciyi araştırmaya yöneltmektedir.

Dokuz, on, on bir ve on ikinci sınıfların Türk edebiyatı programlarında üniteleri; “edebî metinlerin incelenmesinde metot ve bilgi veren üniteler”, “bir dönemin edebî metinlerini inceleyen, değerlendiren ve yorumlayan üniteler” olmak üzere iki gruba ayırmak mümkündür. Metot ve bilgi veren üniteler; dokuzuncu sınıfta coşku ve heyecanı dile getirmeye (şiir), anlatmaya, göstermeye bağlı sanat eserlerini ve öğretici metinlerin incelenmesi ve değerlendirilmesini konu alan üniteler ile diğer sınıflarda her dönemin zihniyetine ait özellikleri kavratmayı konu alan ünitelerden oluşmaktadır. On, on bir ve on ikinci sınıflardaki üniteler ise; her dönemde ortaya konulmuş coşku ve heyecanla dile getirme (şiir), anlatmaya bağlı, göstermeye bağlı ve öğretici metinlerden ve bunların incelenmesini, değerlendirilmesini ve yorumlanmasını konu alan kazanımlar ve etkinliklerden meydana gelmektedir.

On birinci sınıf edebiyat ders kitaplarına, özellikle Tevfik Fikret’ten, Cenap

Şahabettin'den, Abdülhak Hamit Tarhan'dan Ziya Paşa'dan, Tahsin Nâhid'den ve Namık Kemal'den alınan şiirler incelenirken, “şiirin günümüz Türkçesiyle yazılışı ” başlığında nesre dönüştürülmüş biçimleri verilmiştir. Burada yapılan çalışma doğru değildir. Şiirlerin kendine has özellikleri dikkate alındığında şiir, bütün değerleri korunarak aynı dil içinde nesre ve özellikle bir başka dile çevrilemez. Günümüz Türkçesiyle metinlerin verilişinde eserin kolayca anlaşılması amaçlanmış olsa dahi, şiirlerin başlı başına bir terkip olmasından dolayı, terkibi bozacak çalışmalardan uzak durulması gerekir. Böyle bir çalışmayla şairin bin bir emek, bilgi ve tecrübe birikimi ve yaratıcı hayal dünyası ile kurduğu şiir denilen terkip yok olacaktır.(Güven, 2010 , Kırmacı, 2006)

İncelenen on birinci sınıf ders kitabında, bazı konuların işlenişinde görsel objelerden yararlanılmadığı görülmüştür.

Günümüzde her alanda olduğu gibi, eğitim alanında da her geçen gün yenilikler ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerin ilgileri ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak, öğrenci merkezli, günümüz insanının beklentilerine cevap verebilecek çağdaş bir edebiyat eğitimi anlayışı oluşturulmalıdır. Dileğimiz, çalışmamızın kitap yazarlarına, edebiyat müfredat programı hazırlayan kişilere, edebiyat eğitimiyle ilgili herkese ışık tutması ve benzeri çalışmaların devam etmesidir.

5.2. Öneriler

Edebiyat eğitiminde ders kitaplarının kalitesi kadar, seçilen metinlerin de ayrı bir önemi vardır. Edebiyat kitaplarının asıl önemini seçilen metinler oluşturur. Bu metinler arasında manzum eserlerin yer alması öncelikle öğrencilerin estetik gelişimi bakımından gereklidir. Ders kitaplarına estetik zevkini geliştirici, birlik ve beraberlik ruhu veren, kimlik ve kişilik gelişimine olumlu yönde katkı sağlayan, ilgi çekici metinlerin seçilmesine özen gösterilmelidir. Bunun yanında edebiyat dersini öğrenciye sevdirmek ve öğrencinin ilgisini çekmek için başlangıçta, daha yaygın olarak bilinen edebiyat ürünlerini kullanmak edebiyat eğitimi açısından yararlı olacaktır.

Kitaplarda farklı özellikler taşıyan şiirlere yer verilmesi, metin seçiminde dikkat

edilmesi gereken noktalardan biridir. Konuların işlenişinde seçilecek metinler, öğretilmek istenen bilgileri vermeye ve öğrenci kazanımlarını gerçekleştirmeye uygun olmalıdır. Öğrenci düzeyine uygun, onu duygu, düşünce ve hayal yönüyle geliştiren, sanat değeri taşıyan eserler, öğrencinin hem zevk almasını hem de kitap okuma alışkanlığı kazanıp Türk kültürünü bir bütün olarak görüp tanımasını sağlayacaktır.

Eseri anlamak, ondaki sanatı ve vermek istediği mesajı almak temel amaç olmalıdır. Şairden değil de daha çok eserden hareket edilerek, eser merkezli yaklaşımla edebiyat dersleri işlenmelidir.

Millî Eğitim Bakanlığı'nın yayımladığı Tebliğler Dergisi'nde sıralanan Türk edebiyatı dersinin genel amaçlarının tam olarak gerçekleştirilebilmesi için, edebiyat metnlerinin nasıl incelenmesi gerektiğinin bilinmesi gereklidir. Bir manzum eseri inceleme, çözümleme ve yorumlamada birbirinden farklı metotlar kullanılmaktadır. Manzum metinleri yazıldıkları dönemle ilişkilendirmek, şekil özellikleri, ahengi, teması, anlamı, gelenek içindeki yeri üzerinde durmak, metni anlamayı ve ondan zevk alınmasını sağlayacaktır. Manzum metinlerin böylelikle bir bütün olarak kavratılması amaçlanmalıdır.

Şiirdeki birimleri birleştiren kuralları metinden hareketle belirlemek, sonra da kuralların uygulandığı şiiri yapı yönünden incelemek gerekir. Ders kitaplarında şiir, muhteva ve biçim olarak bir bütün hâlinde ele alınmalıdır. Edebiyat derslerinin ilk amacı öğrencilere metni bütün olarak algılamayı öğretmektir. Bir edebiyat metni yalnız muhtevasıyla değil biçimiyle, yapısıyla, genel özellikleriyle bir bütün olarak incelenmelidir.

İncelenen kitapta metin üzerinde yapılan çalışmaların yanı sıra sözcük çalışmasının yapılması öğrencilerin sözcük dağarcığını zenginleştirecektir. Ayrıca sözcük çalışması ile “şiirin günümüz Türkçesiyle yazılışı” adlı bir çalışmaya gerek kalmayacaktır. (Uslu, 2007) On birinci sınıfta şiirin şekil özellikleri ve verilen edebiyat bilgilerinin öğrenilip öğrenilmediğinin ölçülebilmesi için, metin altı soruların kitaplarda yapılan bütün açıklamalardan sonra yer alması gerekmektedir.

Metin altı soruları müfredat programına paralel olarak, öğrencide yeni düşünceler üretebilme yeteneğini, araştırma, tartışma, anlama, değerlendirme ve yorumlama becerilerini geliştirici nitelikte olmalıdır.

Konuları açıklayıcı resim, fotoğraf gibi öğelerden yararlanmak, metinlerin kolay kavranmasını sağlayacak biçimde uygun yerlere konmalıdır. Metinlerin işlenişinde belirtilen niteliklerde olan görsel objelerden yararlanmak, eğitimin verimi açısından gereklidir.

Edebiyat derslerinde müzik unsurunun kullanılması gerekir. Öğrencilerin zevk aldıkları, ezgisi olan metinlerin ders kitaplarında sayısı arttırılmalıdır.

Ayrıca ders kitapları dışındaki teyp, CD, bilgisayar gibi araç gereçlerin kullanımına elverişli metinler seçilerek, eğitim araç gereçlerinin etkili kullanımı sağlanmalıdır.(Aytaş, 2001)

Öğrencilerin değişik metinleri tanınması ve okuma alışkanlığını geliştirmesi bakımından ders kitabında, kolayca ulaşabilecek serbest okuma metinlerine yer verilmelidir.

KAYNAKLAR

- Akalın, L.S. (1970). *Edebiyat terimleri sözlüğü*. İstanbul: Varlık.
- Aksan, D. (2003). *Her yönüyle dil ve ana çizgileriyle dil bilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Akyüz, Y. (1994). *Türk eğitim tarihi*. İstanbul: Kültür Koleji.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., ve Yıldırım, E. (2007). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri spss uygulamalı*. Sakarya: Sakarya.
- Ay, K. (2006). *Lise birinci sınıf edebiyat ders kitaplarındaki tanzimat sonrası yazılan şiirlerin eğitimdeki yeri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aytaş, G. (2000). Türkçe ders kitaplarının yazımında metin seçimi ve anlama sorularının hazırlanmasında dikkat edilmesi gereken bazı hususlar. *Milli Eğitim Dergisi*, (651).
- Aytaş, G. (2001). Türkçe ders kitaplarının yazımında metin seçimi ve metin altı sorularının hazırlanmasında dikkat edilmesi gereken bazı hususlar. *Türk Yurdu Dergisi*, 21 (162).
- Balcı, A. (2005). *Sosyal bilimlerde araştırma*. Ankara: Pegema.
- Banarlı, N.S. (1971). *Resimli türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: MEB.
- Beyatlı, Y.K. (1971). *Edebiyata dair*. İstanbul: Yayın evi belirtilmemiş.
- Binbaşıoğlu, C. (2003). *Eğitim ve öğretim üzerine yazılar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Büyükkaragöz, S., Çivi, C. (1997). *Genel Öğretim Metotları*. 7.Baskı, Konya: Öz Eğitim Basım Yayın Dağıtım.
- Celilova, V. (2006). *Genel liselerin ikinci sınıflarında okutulan türk edebiyatı ders kitaplarındaki metin altı soruları üzerine bir inceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Cemiloğlu, M. (2001). *Türkçe öğretimi*. İstanbul: Alfa.
- Cemiloğlu, M. (2003). *Türk dili ve edebiyatı öğretimi*. İstanbul: Alfa.
- Ceyhan, E., Yiğit, B. (2003). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. Ankara: Anı.
- Çetişli, İ. (2006). Edebiyat eğitiminde edebi metnin yeri ve anlamı. *Milli Eğitim Dergisi*, (169).
- Çivicioglu, N. (1996). Öğretme ortamı ve soru. *Dil Dergisi*, (44), 28-31.
- Demir, C. C. (2010). *Türk edebiyatı ders kitaplarının programa uygunluğunun öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Demirel, Ö. (2000). *Plandan uygulamaya öğretme sanatı*. 2.Baskı, Ankara: Pegema
- Demirel, Ö. , Kıroğlu, K. (2005). *Konu alanı ders kitabı incelenmesi*. Ankara: Pegema
- Devellioğlu, F. (2004). *Osmanlıca türkçe ansiklopedik lügat* (21. baskı). Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilçin, C. (2009). *Örneklerle türk şiir bilgisi* (9. baskı). Ankara: TDK.
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde araştırma yöntem ve metotlarına giriş*. Ankara: Anı.
- Ensar, F. (2002). *İlköğretim 6. sınıf türkçe ders kitaplarındaki metin altı soruları üzerine bir inceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Güler, F. (2001). *İlköğretim II. kademe türkçe ders kitaplarındaki metinlerin türkçe öğretimi açısından değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Gürel, M., Karadağ, V., ve Yücel, F. (2000). *Lise edebi sanatlar*. Ankara: MEB.
- Güven, C.(2010). *On birinci sınıf türk edebiyatı ders kitabı hakkında öğretmen ve öğrenci görüşleri: zonguldak ili örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İpekten, H. (2001). *Eski türk edebiyatı nazım şekilleri ve aruz* (4. baskı). İstanbul: Dergâh.
- İtilli, Ö. (2006). *Genel liselerin üçüncü sınıflarında okutulan türk dili ve edebiyatı ders kitapları üzerine bir inceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kaplan, M. (1992). *Kültür ve dil*. İstanbul: Dergâh.
- Kaplan, M. (1994). *Şiir tahlilleri I* (12. baskı). İstanbul: Dergâh.
- Kaplan, M. (2005). *Tevfik fikret devir-şahsiyet-eser* (8. baskı). İstanbul: Dergâh.
- Karakuş, İ. (2002). *Türkçe, türk dili ve edebiyatı öğretimi*. Ankara: Anıttepe.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Kavcar, C., Oğuzkan, A., ve Sever, S. (1995). *Türkçe ve sınıf öğretmenleri için türkçe öğretimi*. Ankara: Engin.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve eğitim* (3. baskı). Ankara: Engin.
- Kaya, G. (2005). *2003-2004 Eğitim-öğretim yılında ilköğretim 7. Sınıflarda okutulacak türkçe ders kitaplarındaki hazırlık çalışmaları ve metni anlama sorularının incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, H. (2006). *Lise birinci sınıf türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında yer alan metinler ve metin altı soruları üzerine bir değerlendirme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kırmacı, B.A. (2006). *Ortaöğretim lise üçüncü sınıflarda okutulan türk dili ve edebiyatı ders kitaplarının öğrenci seviyesine uygunluğunun incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Kortantamer, T. (1993). *Eski türk edebiyatı makaleler*. Ankara: Akçağ.
- Kutlu, E. (2000). *Genel liselerin birinci sınıflarında okutulan türk dili ve edebiyatı ders kitapları üzerine bir inceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koç, M. (2007). *İlköğretim 5. sınıf türkçe ders kitaplarındaki metin altı soruları üzerine bir inceleme*. . Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Komisyon. (2004). *Lise türk dili ve edebiyatı I*. Ankara: MEB.
- Komisyon. (2005). *Lise türk dili ve edebiyatı II*. İstanbul: MEB.
- Küçük, S. (1993). *Ortaokulların birinci sınıfları için yazılan türkçe ders kitapları üzerine bir inceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Küçükahmet, L. (2004). *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu*. Ankara: Nobel.
- Madge, J. (1965). *The tools of science an analytical description of social science techniques*. Anchor Books Doubleday and Comp.
- MEB talim terbiye kurulu başkanlığı orta öğretim türk edebiyatı dersi 9., 10., 11., 12. sınıflar Öğretim Programı. (2005). Ankara.
- Oğuzkan, F.A. (1993). *Eğitim terimleri sözlüğü*. Ankara: Emel Matbaacılık.
- Öz, M.F. (2001). *Uygulamalı türkçe öğretimi*. Ankara: Anı.
- Özbalcı, M. (1996). *Yahya kemal beyatlı'nın duygu ve düşünce dünyası*. Ankara: Akçağ.
- Özbay, M. (2002). İlköğretim okulları türkçe ders kitaplarındaki anlama sorularının öğrencilerin düşünme becerilerine katkısı. *Türk Dili Dergisi*, (609), 536-546.
- Sever, S. (1986). Türk dili ve edebiyatı öğretimi. *Milli Eğitim Dergisi*, (69), 28-29.
- Sever, S. (2000). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme* (3. baskı). Ankara: Anı.
- Şengül, M. (2005). *İlköğretim 8. sınıf türkçe ders kitaplarındaki metinlere dayalı olarak hazırlanan sorular üzerine bir inceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Temur, T. (2007). *Yeni türkçe öğretim programları, ilköğretimde türkçe öğretimi*. Ankara: Pegema.
- Tezgör, H.A. (2010). *Türk şiirinin cumhuriyetten günümüze kadar geçirdiği biçim ve içerik değişimlerinin türkçe ders kitaplarındaki yansımalarına eleştirel bir bakış*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tuncer, H. (1995). *Servet-i fûnun edebiyatı*. İzmir: Akademi.
- Türkçe Sözlük (10. baskı). (2005). Ankara: TDK.
- MEB. (1995). *Tebliğler dergisi*, (2434).
- Uğur, K. (2007). *Liseler için edebiyat notları*. İstanbul: Ötüken.

- Uslu, K. (2007). *Genel liselerin ikinci sınıflarında okutulan edebiyat ders kitaplarının semantik boyutu üzerine bir inceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yalçın, A. (2002). *Türkçe öğretim yöntemleri yeni yaklaşımlar*. Ankara: Akçağ.
- Yazım Kılavuzu. (2009). Ankara: TDK.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. İstanbul: Pegem.
- Yıldız, S., Bayındır, A., Araz, A., Bilge, Y., Yılmaz, S., Oğuz, M., Aslantaş, H., ve Mert, Ö. (2008). *11. sınıf hücreleme yöntemine göre türk edebiyatı*. İstanbul: Zambak.
- Yiğit, U.K. (2009). *Türk edebiyatı yardımcı kitabı 11. sınıf*. İstanbul: Kılavuz Eğitimi.

EKLER

EK-1

TÜRK MİLLÎ EĞİTİMİNİN AMAÇLARI

I. Genel Amaçlar:

Madde 2. Türk millî eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini;

1. Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasa’da ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlâki, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; insan haklarına ve Anayasa’nın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek,

2. Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek,

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak,

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu arttırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.

II. Özel Amaçlar:

Madde 3. Türk eğitim ve öğretim sistemi, bu genel amaçları gerçekleştirecek şekilde düzenlenir ve çeşitli derece ve türdeki eğitim kurumlarının özel amaçları, genel amaçları ve aşağıda sıralanan temel ilkelere uygun olarak tespit edilir.

ORTAÖĞRETİMİN AMAÇLARI

Ortaöğretim; ilköğretime dayalı, en az dört yıllık genel, meslekî ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsar. Ortaöğretimin amacı; öğrencilere asgarî ortak bir genel kültür vermek, birey ve toplum sorunlarını tanıtmak ve çözüm yolları aramak, ülkenin sosyo-ekonomik ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunacak bilinci kazandırarak öğrencileri ilgi, yeti ve yetenekleri doğrultusunda yükseköğretime, hem yükseköğretime hem mesleğe veya hayata ve iş alanlarına hazırlamaktır.

Ortaöğretim;

- Genel ortaöğretim,
- Meslekî ve teknik ortaöğretim olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

Ortaöğretim, çeşitli programlar uygulayan liselerden meydana gelir ve öğrenciler, istek ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda bu programlardan birine yönelerek yetişme imkânı bulurlar.

Genel Ortaöğretim:

Genel ortaöğretimin amacı; öğrencileri ortaöğretim seviyesinde asgari genel kültüre sahip, toplumun sorunlarını tanıyan, ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunan insanlar olarak yetiştirmek ve yükseköğretime hazırlamaktır.

Genel ortaöğretim; Genel Liseler, Anadolu Liseleri, Fen Liseleri, Sosyal Bilimler Liseleri Anadolu Öğretmen Liseleri, Spor Liseleri, Anadolu Güzel Sanatlar Liseleri ve Çok Programlı Liselerden oluşmaktadır.

Meslekî ve Teknik Ortaöğretim:

Meslekî ve teknik ortaöğretim; iş ve meslek alanlarına iş gücü yetiştiren ve öğrencileri yükseköğretime hazırlayan öğretim kurumlarıdır.

Meslekî ve teknik ortaöğretim; erkek teknik öğretim okulları, kız teknik öğretim okulları, ticaret ve turizm öğretimi okulları ve din öğretimi okullarından oluşmaktadır.

EK-3**TÜRK EDEBİYATI ÖĞRETİM PROGRAMININ GENEL AMAÇLARI**

1. Edebiyatın kültürel ve tarihî olandan hareketle dille gerçekleşen bir güzel sanat etkinliği olduğunu kavratmak.
2. Edebî eser ve metinlerin, ortaya çıktıkları dönemi, güzel sanatlara özgü duyarlılıkla yapı, tema, dil ve anlatım bakımlarından temsil ettiklerini sezdirmek.
3. Edebî metinleri yapı, tema, dil, anlatım ve anlam bakımlarından yazıldıkları dönemin zihniyetiyle ilişkilendirmek.
4. Ulusal ve evrensel değerlerin sanat eseri olan edebî metinlerde zenginleşerek varlıklarını nasıl sürdürdüklerini kavratmak.
5. Türkçenin, tarihî akış içinde yaşanan medeniyet daireleri çevresinde nasıl zenginleştiğini ve edebiyat dili hâline geldiğini kavratmak.
6. Toplumsal hayatın ve her türlü bireysel değerın edebî metinlerde nasıl yansıdığını belirlemek.
7. Türkçenin, Türk ulusunun kimliği olduğunu kavratmak.
8. Yeni düşünceler üretebilme yeteneğini geliştirmek.
9. Okuma zevki ve alışkanlığını geliştirmek.
10. Araştırma, tartışma, anlama, değerlendirme ve yorumlama yeteneklerini geliştirmek.
11. Öğrencilerin sanat zevk ve anlayışlarını geliştirmek.
12. Dille gerçekleştirilen sanatın etkinliklerini anlayabilecek zevk ve bilgi birikimini kazandırmak
13. Dil ve edebiyat ilişkisini kavratmak.
14. Edebiyat ile diğer çalışma alanları ve bilim dalları arasındaki ilişkiyi kavratmak.
15. Zamanın akışına paralel olarak -en eski dönemden bugüne- Türk yaşama tarzını, düşüncesini, dil zevkini ve kültür hayatına özgü gelişmeleri edebî metinler çevresinde değerlendirmek.
16. Edebî metinlerden hareketle Türk kültür hayatının, tarihinin ve edebiyatının birbirinden ayrılmaz bir bütün oluşturduğunu kavratmak.
17. Edebî metinlerin zamanın getirdiği değişmelerle zenginleştiğini ve geliştiğini kavratmak.

18. Edebî eserler çevresinde Türk insanının kültür, anlayış ve zevk bakımından gelişmesini kavratmak.
19. Öğrencilerin; kazandıkları yöntem ve dikkatle karşılaştıkları her türlü yazılı ve sözlü metni anlamalarını, değerlendirmelerini ve yorumlamalarını sağlamak.
20. Başta sanat metinleri olmak üzere her türlü metinde ulusal ve evrensel kültür, düşünce ve zevk öğelerini belirlemek; bunlar arasındaki ilişkiyi kavratmak.
21. Her türlü insan etkinliğinin edebî eserlerde, sanata has duyarlılıkla dile getirilerek değerlendirildiğini kavratmak.
22. Öğrencilerin Türk ulusunun yaşadığı medeniyet daireleri ile Türk edebiyatının dönemlerini bu günden geçmişe yönelen bir dikkatle değerlendirip yorumlayacak düzeye ulaşmalarını sağlamak.

ÖRNEK İNCELEME

(ŞİİR, ANLAMA-YORUMLAMA, ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME)

Konu : Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler (Şiir)

Tanzimat Dönemi Şiirlerini İnceleme

Öğrenci Kazanımları

1. Tanzimat şiirinde ahengi sağlayan unsurları belirler.
2. Şiirdeki söyleyiş tarzı ve ses ile yazıldığı dönem arasındaki ilişkiyi açıklar.
3. Birimlerin birbirleriyle ilişkisini belirler, bir tema etrafında nasıl birleştiğini açıklar.
4. Birimlerin metnin tamamı içindeki işlevini açıklar.
5. Şiirin yapı bakımından özelliklerini belirler.
6. Şiirde, tarih ve sosyal değerlerle ilişkili söz ve söz grupları olup olmadığını açıklar.
7. Şiirin temasını bulur, dönemin gerçekliği ile ilişkisini açıklar.
8. Temanın bireyle ilişkisini kurar.
9. Şiirlerdeki temayı daha önceki dönemin şiirlerindeki temayla karşılaştırır.
10. Şiirin temasını güncelleştirir.
11. Şiiri yorumlar.
12. Şiirde kullanılan yeni kavramları ve yeni imajları belirler.
13. Yeni kavramların “Aydınlanma Dönemi” düşüncesiyle ilişkisini belirler.
14. Şiirin Batı düşüncesiyle, klasik ve romantik edebiyatla ilişkisini belirler.
15. Şiirin gelenekle ilişkisini açıklar.
16. Metinlerin tema bakımından birbiriyle ilişkisi olup olmadığını tartışır.
17. İncelediği şiirin hissettiklerini ifade eder.
18. Tanzimat Dönemi Edebiyatı’nda incelediği şiirlerle, Divan edebiyatına ait şiirleri karşılaştırır.
19. Şairin fikri ve edebi yönü hakkında çıkarımlarda bulunur.
20. Eserle şair arasındaki ilişkiyi belirler.

Hazırlık

1. Sizce aşağıdaki şiir hangi döneme ait olabilir? Tartışınız.

Alp Er Tunga öldü mü
İssız ajun kaldı mu
Ödleğ öçin aldı mu
Emdi yürek yırtulur.

2. Tanzimat Fermanı dönemin şiir anlayışını etkilemiş olabilir mi? Nedenleriyle birlikte tartışınız.
3. Türk edebiyatında aşk, doğa, ölüm her dönemde şiire konu edilmiştir. Şiirde bu konuların işlenmesi nasıl açıklanabilir?

İnceleme

MAKBER

Eyvâh! Ne yer, ne yâr kaldı,
Gönlüm dolu âh-u zâr kaldı.
Şimdi buradaydı gitti elden,
Gitti ebede, gelip ezelden.
Ben gittim, o hâksâr kaldı,
Bir gûşede târumâr kaldı;
Bâkî o enis-i dilden, eyvah!..
Beyrut'ta bir mezar kaldı.

Gitti nazarımdan, âh gitti...
Bîmaksat u bîgünah gitti
Her ferd cihanda birdir amma
Bir tane değildit, öyle hâşâ!..
Bir tane idi o mâh, gitti.
Aylarca olup tebâh gitti.
Görsem yeridir seni karanlık,
Nûrum benim ey İlâh, gitti.

Sen Hâlık'ımızsın, ettik iman
 Bir sende bulur ye's pâyân
 Sen varken olur mu âhiret yok?..
 Yok şüphe ki sende mağfiret çok.
 Duydum seni istiyor bu vicdan
 Bildim sana vâsıl oldu cânân
 Tekrar buyur fakat hayâtın,
 Can ver ona, vermedinse dermân.
 ...

Abdülhak Hamit TARHAN
 (Resimli Türk Edebiyatı, Nihat Sami Banarlı)

Sözcükler

Ah-u zar	: ah etmek, ağlamak, inlemek
Baki	: sonsuz
Mağfiret	: Allah'ın günahları bağışlaması
Mah	: ay, ay yüzlü
Makber	: mezar
Nazar	: bakış
Payan	: son, bitiş
Tarumar	: dağınık
Tebah	: yok olma, tükenme
Vasıl olma	: ulaşma, kavuşma
Ye's	: ümitsizlik

1. Makber adlı şiirin ahenk özelliklerini tespit ederek tahtaya yazınız.
2. Makber ile Hürriyet Kasidesi'nin söyleyiş tarzının farklı olması hangi sebeplerle açıklanabilir? Tartışınız.

3. Aşağıda verilen Türküler Bitti adlı şiiri oluşturan birimler arasındaki ilişki ile Makber adlı şiiri oluşturan birimler arasındaki ilişkiyi karşılaştırınız. Birimlerin metnin bütünü içinde nasıl bir görev üstlendiğini belirtiniz.

TÜRKÜLER BİTTİ

Halaylar durdu
 Horonlar durdu
 Al damar, mor damar, şah damar sustu.
 Bahçeler put kesildi birer birer
 Meyveler salkım saçak taş.
 Bir bulut uçardı
 Baş boş bedava
 Yandı kül oldu.
 Hüzün geldi başköşeye kuruldu.
 Yoruldu yüreğim yoruldu.
 Ağaç büyür arkasında koşamam
 Kervan yürür peşi sıra düşemem
 Yıldız akar uçsam da yetişemem.
 Hüzün geldi başköşeye kuruldu.
 Yoruldu yüreğim yoruldu.

Bedri Rahmi EYÜBOĞLU

(Liseler için Edebiyat Notları, Kenan Uğur)

4. Makber adlı şiiri, XVIII. yy. divan edebiyatı şairlerinden Şeyh Galip'in aşağıdaki şiiriyle yapı bakımından karşılaştırınız.

TESMİN

Kalb bir gencînedür cismüm anun virânesi
 Feyz bir bahr-ı kerâmetdür sözüm dür dânesi
 Nutk bir tûtî-i hoş-gûdur derûnum lânesi
 Eşk bir sahbâ-yı âteşdür sözüm peymânesi
 Ye's bir mihmân-ı gamdur hâtırum kâşanesi

Dâğ bir murg-ı semenderdür ten âteşhânesi
 "Aşk bir şem'-i ilâhîdür benüm pervânesi"
 "Şevk bir zencîrdür gönlüm anun dîvânesi"

Hatt-ı rûy-ı dilberi Gâlib edüp bir şeb hayâl
 Oldum âhir âteş-i baht-ı siyehden bî-mecâl
 Gâh fikr-i dûzah-ı hecrinde hâtır pür melâl
 Geh cünûn-ı şevk ile kayd-ı ser-i zûlf-i visâl
 Tâb-ı sevdâ-yı mahabbetde ederken kıl u kâl
 Geldi eş'âr-ı Hayâlî'den bu matla' hasb-ı hâl
 "Aşk bir şem'-i ilâhîdür benüm pervânesi"
 "Şevk bir zencîrdür gönlüm anun dîvânesi"

Şeyh Gâlib

(Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz, Haluk İpekten)

5. Makber adlı şiirin temasını Şeyh Gâlib'in Tesmîn'i ve Namık Kemal'in Hürriyet Kasidesi'ndeki temalarla karşılaştırarak temanın yazıldığı dönemle ilişkisi hakkında çıkarımlarda bulununuz.

Etkinlik

Sınıf iki gruba ayrılır. Grup sözcüleri seçilir. Birinci grup Makber adlı şiirin temasını, ikinci grup halk edebiyatı şairlerinden Kağızmanlı Hıfzı'ya ait olan aşağıdaki şiirin temasını bulur. Şeyh Gâlib'in ve Namık Kemal'in şiirleri de dikkate alınarak temaların işleniş, gelenek ve modern döneme özgü "birey, bireysellik, bireycilik" kavramları etrafında değerlendirilir.

KOŞMA (AĞIT)

Emmim kızı aç kapıyı gireyim
 Hasta mısın halin hatrın sorayım
 Susuz değil misin bir su vereyim
 Çaylarda çalkalanan sellerin hani
 Daha seyrangâha çıkamaz mısın
 Çıkıp dağlara bakamaz mısın

Kaldırsam ayağa bakamaz mısın
Ver bana tutayım ellerin hani

Sen de Hıfzı gibi tezden uyandın
Uyandın da taş yastığa dayandın
Aslı Hanım gibi kavruldun yandın
Yeller mi savurdu küllerin hani

Kağızmanlı Hıfzı
(Liseler İçin Edebiyat Notları, Kenan Uğur)

6. Makber adlı şiirin temasının günümüz için ifade ettiği anlam ve değerleri tartışınız.

7. Aşağıdaki mısraları, şiirin bütününe de dikkate alarak yorumlayınız.

Sen Hâlık'ı mızsın, ettik iman
Bir sende bulur ye's pâyân
Sen varken olur mu âhiret yok?..
Yok şüphe ki sende mağfiret çok.
...

8. Okuduğunuz şiirin size hissettirdiklerini sözlü olarak ifade ediniz.

9. Makber adlı şiirden ve önceki bilgilerinizden hareketle Abdülhak Hamit'in fikri ve edebi kişiliği hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Anlama-Yorumlama

1. İncelediğiniz şiirlerden hareketle yapı, tema, dil ve anlatım bakımından Tanzimat şiirinin genel özelliklerini maddeler halinde yazınız.

Etkinlik

Sınıf iki gruba ayrılır. Gruplardan biri yaptığı araştırmalardan hareketle klasizmi, diğeri ise romantizmi anlatır ve Tanzimat Dönemi şiiriyle ilişkileri tartışılır.

2. İncelediğiniz metinlerden yola çıkarak Divan şiiri ile Tanzimat şiirini karşılaştırıp, benzerliklerini ve farklılıklarını maddeler halinde yazınız.

Etkinlik

Sizler de Tanzimat Dönemi şiirlerinden beğendiklerinizi sınıfa getirerek bir pano oluşturunuz.

Ölçme ve Değerlendirme

1. Aşağıdaki cümlelerin karşısına yargılar doğruysa (D), yanlış ise (Y) yazınız.

- Divan şiiri nazım şekilleri tümüyle terk edilmiştir.()
- Edebiyat aracılığı ile toplum aydınlatılmaya çalışılmıştır. ()
- Şiirde hece veznine geçilmiştir. ()
- Tanzimat'ın ikinci kuşak şairleri toplum işlerine ve güncel sorunlara pek karışmamışlardır; aşk, ölüm, hasret gibi kişisel konuları ele almışlardır. ()

2. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere uygun kelimeleri yazınız.

- Vatan şairi olarak bilinen , şiiri, düşüncelerini halka yaymak ve toplumu bilinçlendirmek için bir araç olarak kullanmıştır.
- Dilin sadeleşmesine çok önem veren Tanzimat Dönemi sanatçısı , Fransız şairlerinden yaptığı şiir tercümelerinden başlayarak yeni bir üslup arayışına girmiştir.
- Zemzeme şairi , üslup konusunda çok titiz davranmasına rağmen istediği başarıya bir türlü ulaşamamıştır.

3. Aşağıdaki eserler ile isimleri doğru şekilde eşleştiriniz.

• Şair Evlenmesi	Recaizade Ekrem
• İntibah, Cezmi	Şinasi
• Takdir-i Elhan	Ahmet Vefik Paşa
• Lehçe-i Osmanî	Namık Kemal

4. Tanzimat dönemi ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- a. Tanzimat'ın birinci dönem şairleri edebiyatın yanında siyasetle de ilgilenmiştir.
- b. Tanzimat'ın birinci dönem sanatçıları sosyal, ikinci dönem sanatçıları ise bireysel konulara ağırlık vermiştir.
- c. “Tabiat ve Ölüm” Tanzimat'ın ikinci kuşak şairlerinin önemli temalarındandır.
- d. Namık Kemal, Türk edebiyatında hamasi üslubun en önemli temsilcisidir.
- e. İkinci dönem sanatçıları “Sanat toplum içindir.” görüşünü benimsemiştir.

5. Aşağıdakilerden hangisi Tanzimat Dönemi sanatçılarının özelliklerinden biri değildir?

- a. Şiirde yeni bir dil ve söyleyiş aramışlardır.
- b. Düşüncelerini sade ve açık şekilde ifade etmeye çalışmışlardır.
- c. Eski şiirin “mazmun”larını kullanmamaya özen göstermişlerdir.
- d. Divan şiirinin etkisinden tamamen uzaklaşmışlardır.
- e. Şiirlerinde Arapça-Farsça kelime ve tamlamalara çok az yer vermişlerdir.

Serbest Okuma

KÖYLÜ KIZLARIN ŞARKISI

- Nişanlı Kız –

Tepeden iniyor bakın

Şu kızın nişanlısı şanlıdır

Yaradan nazardan esirgesin

Koca dağ delikanlıdır

Fese bak fese ne güzel de al

Ne de hoş belindeki morlu şal

Demedim ya ben sana bak da al

O kadar da bakma ziyanlıdır

Ne kadar da kızardın aman aman

Neden öyle başına çıktı kan

Beri gel bayılma a kız heman

Yüreğin de pek helecanlıdır

Yakışıklıdır seviyor cihan
Onu ben de pek severim inan
Benim olsa bâri şu kahraman
Olamaz ne çare nişanlıdır

Muallim Naci

(Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Cem Dilçin)

TEZDE YER ALAN ŞİİRLER**HÜRRİYET KASİDESİ**

1. Görüp ahkâm-ı asrı münharif sıdk u selametten
Çekildik izzet ü ikbal ile bab-ı hükûmetten
2. Usanmaz kendini insan bilenler halka hizmetten
Mürüvvet-mend olan mazluma el çekmez ihanetten
3. Hakir olduysa millet şanına noksan gelir sanma
Yere düşmekle cevher sakıt olmaz kadr ü kıymetten
4. Vücudun kim hamir-i mâyesi hâk-i vatandandır
Ne gam rah-ı vatanda hak olursa cevır ü mihnetten
5. Muini zalimin dünyada erbab-ı denaettir
Köpektir zevk alan sayyad-ı bi-insafa hizmetten
6. Hemen bir feyz-i baki terk eder bir zevk-i faniye
Hayatın kadrini âli bilenler hüsn-i şöhretten
7. Nedendir halkta tul-i hayata bunca rağbetler
Nedir insana bilmem menfaat hıfz-ı emanetten
8. Cihanda kendini her ferdden alçak görür ol kim
Utanmaz kendi nefsinden de ar eyler melâmetten
9. Felekten intikam almak demektir ehl-i idrake
Edip tezyid-i gayret müstefid olmak nedametten
10. Durup ahkâm-ı nusret ittihad-ı kalb-i millette
Çıkar asar-ı rahmet ihtilaf-ı rey-i ümmetten

- 11.Eder tedvir-i alem bir mekînin kuvve-i azmi
Cihan titrer sebat-ı pay-ı erbab-ı metanetten
- 12.Kaza her feyzini her lutfunu bir vakt için saklar
Fütur etme sakın milletteki za'f u betaetten
- 13.Değildir şîr-i der-zencire töhmet acz-i akdamı
Felekte baht utansın bi-nasib- erbab-ı himmetten
- 14.Ziya dûr ise evc-i rif'atinden iztırâridir
Hicâb etsin tabiat yerde kalmış kabiliyetten
- 15.Biz ol nesl-i kerîm-i dûde-i Osmaniyânız kim
Muhammerdir serâpâ mâyemiz hûn-ı hamiyetten
- 16.Biz ol âl-i himem erbâb-ı cidd ü içtihadız kim
Cihangirâne bir devlet çıkardık bir aşiretten
- 17.Biz ol ulvi-nihâdânız ki meydân-ı hamiyette
Bize hâk-i mezar ehven gelir hâk-i mezelletten
- 18.Ne gam pür âteş-i hevl olsa da gavgâ-yı hürriyet
Kaçar mı merd olan bir can için meydân-ı gayretten
- 19.Kemend-i can-güdâz-ı ejder-i kahr olsa cellâdın
Müreccahtır yine bin kerre zencîr-i esâretten
- 20.Felek her türlü esbâb-ı cefasın toplansın gelsin
Dönersem kahbeyim millet yolunda bir azîmetten
- 21.Anılsın mesleğimde çektiğim cevr ü meşakkatler
Ki ednâ zevki aladır vezâretten sadâretten

- 22.Vatan bir bî-vefâ nâzende-i tannâza dönmüş kim
Ayırmaz sâdikân-ı aşkını âlâm-ı gurbetten
- 23.Müberrâyım recâ vü havfden indimde âlidir
Vazifem menfaatten hakkım agrâz-ı hükümetten
- 24.Civânmerdân-ı milletle hazer gavgâdan ye bidâd
Erir şemşîr-i zulmün âteş-i hûn-i hamiyetten
- 25.Ne mümkün zulm ile bidâd ile imhâ-yı hürriyet
Çalış idrâki kaldır muktedirsen âdemiyetten
- 26.Gönülde cevher-i elmâsa benzer cevher-i gayret
Ezilmez şiddet-i tazyikten te'sir-i sıkletten
- 27.Ne efsunkâr imişsin ah ey didâr-ı hürriyet
Esîr-i aşkın olduk gerçi kurtulduk esâretten
- 28.Senindir şimdi cezb-i kalbe kudret setr-i hüsn etme
Cemâlin ta ebed dûr olmasın enzâr-ı ümmetten
- 29.Ne yâr-ı cân imişsin ah ey ümmid-i istikbâl
Cihanı sensin azad eyleyen bin ye's ü mihnetten
- 30.Senindir devr-i devlet hükmünü dünyaya infâz et
Hüdâ ikbâlini hıfzeylesin hür türlü âfetten
- 31.Kilâb-ı zulme kaldı gezdiğin nâzende sahrâlar
Uyan ey yâreli şîr-i jeyân bu hâb-ı gafletten
Namık Kemal

TERKİBİBENT

IV

Bir katre içen çeşme-i pür-hûn-i fenâdan
Bâşın alamaz bir dahi bârân-ı belâdan

Âsûde olsam dersin eğer, gelme cihâne
Meydâne düşen kurtulmaz, seng-i kazâdan

Sâbit-kadem ol merkez-i me'mûn-ı rızâda
Vâreste olup dâire-i havf u recâdan

Dursun kef-i hükmünde terâzû-yı adâlet
Havfın var ise mahkeme-i rûz-ı cezadan

Her kim ki arar bûy-ı vefa tab'-ı beşerde
Benzer ana kim devlet umar zıll-ı hümâdan

Bî-baht olanın bağına bir katresi düşmez
Bârân yerine dür ü güher yağsa semâdan

Erbâb-ı kemâli çekemez nakıs olanlar
Rencide olur dîde-i huffâş ziyadan

Her âkile bir derd bu âlemde mukarrer
Rahat yaşamış var mı gürûh-ı ukalâdan

Hâlletmediler bu lügâzın sırrını kimse
Bin kâfile geçti hükemâdan fuzelâdan

Kıl san'at-ı üstadı tahayürle temâşâ
Dem urma ger arif isen çün ü çerâdan

İdrâk-i me'âli bu küçük akla gerekmez
Zîrâ bu terâzû o kadar sıkleti çekmez

Ziya Paşa

KÜRSÎ-İ İSTİĞRAK

Kenâr-ı bahrde hoş bir mahaldir, nâzır-ı âlem,
 Tahaccür eylemiş bir mevcdir; üstünde bir âdem,
 Hayâlettir, oturmuş, fıkır ile meşguldür her dem;
 Giyinmiştir beyaz amma, bakarsın arz eder mâtem,
 Bulutlar, dalgalar, yıldızlar etrafımda hep mahrem;
 Ağaçlar, cûylar, kuşlar, çiçekler dâimâ hurrem...

Bu تنها yerleri gördün mü sen zannetme hâlîdir,
 Hayâlâtımla meskûndur, bu yerler pür meâlîdir,
 Muhât-ı aczdır hem lâ-tenâhî birle mâlîdir;
 Bu mevkidir yerim sahilde bir kürsî-i âlîdir.
 Bulutlar, dalgalar, yıldızlar etrafımda hep mahrem;
 Ağaçlar, cûylar, kuşlar, çiçekler dâimâ hurrem...

Sükûnetle kuşanmış hây u hûy-i şehri gûş eyle,
 Sehâb-ı hande-rîz ü berk-ı yekser-kahrı gûş eyle,
 Ağaçlardan çıkan efkârı seyret, nehri gûş eyle;
 Bu vahşetgâhda sen gel benimle dehri gûş eyle.
 Bulutlar, dalgalar, yıldızlar etrafımda hep mahrem;
 Ağaçlar, cûylar, kuşlar, çiçekler dâimâ hurrem...

Düşün ol zâtı kim emriyle zâtından ıyân olmuş,
 Vücûd-ı sermedîsinden zemîn ü âsmân olmuş,
 Düşün deryâyı, her bir katre mevc-i bî-kerân olmuş,
 Hafâyâ-yı ilâhîdir ki yekdil, yekzebân olmuş.
 Bulutlar, dalgalar, yıldızlar etrafımda hep mahrem;
 Ağaçlar, cûylar, kuşlar, çiçekler dâimâ hurrem...

Odur hîçî-i mâzî lücce-i sürh-i meşîyyette,
 Bu târîkî-i müstakbel kebûd-ı sermediyyette,

Durur bir Kibriyâ-yı bî-nihâyet nûr u zulmette,
 Beraber cümle mevcûdât ü eşyâ hep muhabbette.
 Bulutlar, dalgalar, yıldızlar etrafımda hep mahrem;
 Ağaçlar, cûylar, kuşlar, çiçekler dâimâ hurrem...

Eder yekdiğerin takbîl dâim Zühre vü zerre,
 Yürür bir yolda murg u mâhî vü mehtâb ü şebperre,
 Otur şu minber-i deryâ-muhât-ı senge bir kerre,
 Hemen Allah'ı gör şâmil semâdan bahr ile berre.
 Bulutlar, dalgalar, yıldızlar etrafımda hep mahrem;
 Ağaçlar, cûylar, kuşlar, çiçekler dâimâ hurrem...

Yürür her burc bin asr-ı mücessemidir, mûmâsildir,
 Zılâle sûretâ, zannetme lâkin cism-i zâildir,
 Bu hey'et zîr ü bâlâ mercî-i aslîye mâildir,
 Giderler şâd ü handân cümlesi bir feyze nâildir.
 Bulutlar, dalgalar, yıldızlar etrafımda hep mahrem;
 Ağaçlar, cûylar, kuşlar, çiçekler dâimâ hurrem...

Döner vâdide dûr a dûr bir ses, rûdlar çağlar,
 Çemen mâî, koyunlar penbe, rengârenktir dağlar,
 Şafaktan, bahrdan etmekte cem-i sîm ü zer bağlar.
 Bu şenlikte benim gönlümdür ancak varsa bir ağlar.
 Bulutlar, dalgalar, yıldızlar, etrafımda hep mahrem;
 Ağaçlar, cûylar, kuşlar, çiçekler dâimâ hurrem...

İner sisler içinde bir küçük kız kûhdan tenhâ,
 Doğarken necm-i bî-hâb-ı seher peyda vü nâ-peydâ,
 Geçer peyk-i sabâ dûşunda aks-i cûşîş-i deryâ,
 Ceres yâd-ı vatanla dilde eyler derdimi ihyâ.
 Bulutlar, dalgalar, yıldızlar etrafımda hep mahrem;
 Ağaçlar, cûylar, kuşlar, çiçekler dâimâ hurrem...

Abdülhak Hamit Tarhan

ELHAN-I ŞİTA

Bir beyaz lerze, bir dumanlı uçuş,
Eşini gaib eyleyen bir kuş gibi kar
Gibi kar

Geçen eyyâm-ı nevbaharı arar...

Ey kulûbün sürûd-i şeydâsu,
Ey kebûterlerin neşideleri,

O baharın bu işte ferdâsı

Kapladı bir derin sükûta yeri

Karlar

Ki hamûşâne dem-be-dem ağlar.

Ey uçarken düşüp ölen kelebek

Bir beyaz rîşe-i cenâh-ı melek

Gibi kar

Seni solgun hadîkalarda arar.

Sen açarken çiçekler üstünde

Ufacık bir çiçekli yelpâze,

Nâ'sun üstünde şimdi ey mürde

Başladı parça parça pervâze

Karlar

Ki semâdan düşer düşer ağlar!

Uçtunuz gittiniz siz ey kuşlar;

Küçücük, ser-sefid baykuşlar

Gibi kar

Sizi dallarda, lânelerde arar.

Gittiniz, gittiniz siz ey mürgân,

Şimdi boş kaldı serteser yuvalar;

Yuvalarda -yetîm-i bî-efgân! -

Son kalan mâi tüyleri kovalar

Karlar

Ki havada uçar uçar ağlar.
 Destinde ey semâ-yı şitâ tûde tûdedir
 Berk-i semen, cenâh-ı kebûter, sehâb-ı ter...
 Dök ey semâ -revân-ı tabiat gunûdedir-
 Hâk-i siyâhın üstüne sâfî şükûfeler!
 Her şahsâr şimdi -ne yaprak, ne bir çiçek! -
 Bir tûde-i zılâl ü siyeh-reng ü nâ-ümid...
 Ey dest-i âsmân-ı şitâ, durma, durma, çek.
 Her şahsârın üstüne bir sûtire-i sefid!
 Göklerden emeller gibi rizan oluyor kar
 Her sûda hayâlim gibi pûyân oluyor kar
 Bir bâd-ı hamûşun Per-i sâfında uyuklar
 Tarzında durur bir aralık sonra uçarlar,
 Soldan sağa, sağdan sola lerzân ü girîzân,
 Gâh uçmada tüyler gibi, gâh olmada rîzân
 Karlar, bütün elhânı mezâmîr-i sükûtun,
 Karlar, bütün ezhârı riyâz-ı melekûtun.
 Dök kâk-i siyâh üstüne, ey dest-i semâ dök.
 Ey dest-i semâ, dest-i kerem, dest-i şitâ dök:
 Ezhâr-ı bahârın yerine berf-i sefid;
 Elhân-ı tuyûrun yerine samt-ı ümîdi.

Cenab Şahabettin

BARAN-I BAHAR

Birgün gelir; süslü ağaçlar, şuh çiçekler, yeşil çayırlar bir kışın dondurucu soğuğu ile
Kuruyarak, solarak, sarararak harap olurlar;
Yapraklar düşer, çiçekler sararır, çayırlar çatlar:
Tabiat ölür...

Fakat bir gün, hınçlı yağmurlardan sonra yine bir gün;
Bu ağaçlar çiçeklenir, çayırlar titreşerek serpilirler;
Yeni bir hayat, bir canlılık titreyişi, bir emel tazeliği gelir:
Yeniden bahar olur..

Benimde süslü ümitlerim, sonsuz emellerim, mutlu aşklarım;
Gizli kederlerin, hissedilemez elemelerin kahredici elinde kurudu, soldu, sarardı:
Ruhum öldü..

Fakat benim ruhumun, benim zavallı ruhumun baharı gelmiyor..

Mehmet Rauf
(Siyah İnciler)

SARI GÜL

Gözlerin elindeki güle merkûz idi. Parmakların aheste aheste yaprakları koparıp rüzgâra bahşediyordu

Seni seyrettikçe kalbimde hüznler hissediyordum. Şu anda hayalhanenin acı acı fikirlerle meşgul olduğundan emin idim.

Yapraklar bitinceye kadar hiç tavrını, vaz'iyetini değiştirmeyerek hazin hazîn sükut ediyordun. Lâkin sarı yaprak metanetini mahvetti; birdenbire bir tuğyan-ı sirişk hâsıl oldu.

Ağladın; şimdi topraklara mevzu olan başını sîneme dayadın; hüngür hüngür ağladın.

Ben de ağlıyordum. Senin ağlayışına ağlıyordum. Senin gözlerin sükût etti, lakin benimkiler devam ediyor.

O zamandan beri sarı gülleri görmesini arzu etmem. Çünkü en kıymetlisini mezara gömdüm.

Halit Ziya Uşaklıgil

HASTA BİR TELDE HASTA BİR NAĞME

Âh ben, ben, ne hastayım bilsen:
 Kalbimin ızdırâb-ı mâlûlû,
 Rûhumun ihtisâs-ı meçhûlû
 Ne kadar başka herkesinkinden
 Sen ki feyfâ-yı bînasîbimde,
 Bir küçük nûr-ı rahm ü şefkatsin,
 Dinle, rûhumdan akseden bu tanîn
 Hasta bir telde hasta bir nağme.
 Bu bütün kış devam eden kakhâr
 İhtisasat içinde hırpalanan
 Dâimâ hasta, daîmâ sehhâr
 Bir ümîdin peyinde şefkat uman
 Fikr-i me'yûs u gam-penâhımı ben
 Saf denizlerde belki bir mahzûn
 Hiss-i şefkat bulur mehâsinden
 Hissedâr-ı şifâ olur diye dün
 Akşamüstü deniz kenârında
 Hayli gezmiş ve çok düşünmüştüm.
 Bu semâ-yı mükedder altında
 Acı bir hande mürtesem gördüm.
 Âşıkından muvakkaten mahrum
 Hasta bir genç kadındı sanki deniz.
 Şüphesiz bahtiyâr, fakat mahrum,
 Besliyor bir ümîd-i şefkat-rîz.
 Güneş artık çekildi eşyadan.
 Sular artık menekşe olmuştu.
 Gölgelemiş semâ-yı rüyâdan
 Bir hayâl-i bâîd ü mevhûmu
 Bekleyen gözlerim yorulmuştu.
 Sonra birden semâyâ baktım ben:
 Semt-i re'simde bir hayâl-i semen
 Bana senden neşîdeler okudu.

Tahsin Nahit

BENİM ŞİİRLERİM

'Sen kalbsizsin; hani senin gençliğin hayatı?
'Aşklarım mı? Bir nefeste solabilen bu şeyler,
'Bir yanar-dağ ateşiyle kömür gibi karardı;
'Şimdi ise yerlerinde bir sıtmal yel eser.

'Evet, benim her şi'rimde yılan dişli diken var;
'Sizler gidin bal verecek yeni açmış gül bulun.
'Belki benim acı sesim kulakları tırmalar;
'Sizler gidin, genç kızların türküsüyle şen olun.

'Varın sizler, onlar ile korularda el ele
'Gezin, gülün, bir çift bülbül aşkı ile yaşayın;
'Yalnız kendi, yalnız kendi rûhunuzu okşayın.

'Zavallı ben, elimdeki şu üç telli saz ile
'Milletimin felâketli hayatını söyleyim;
'Dertlilerin gözyaşını çevrem ile sileyim! ..'

Mehmet Emin Yurdakul

BIRAK BENİ HAYKIRAYIM

Ben en hakîr bir insanı kardeş sayan bir rûhum;
Bende esîr yaratmayan bir Tanrı'ya îman var;
Paçavralar altındaki yoksul beni yaralar;

Mazlumların intikamı olmak için doğmuşum.
Volkan söner, lâkin benim alevlerim eksilmez;
Bora geçer, lâkin benim köpüklerim kesilmez.

Bırak beni haykırayım, susarsam sen mâtem et;
Unutma ki şâirleri haykırmayan bir millet,
Sevenleri toprak olmuş öksüz çocuk gibidir;

Zaman ona kan damlayan dişlerini gösterir,
Bu zavallı sürü için ne merhamet, ne hukuk
Yalnız bir sert bakışlı göz, yalnız ağır bir yumruk! ..

Mehmet Emin Yurdakul

ALTIN DESTAN

Yüce dağlar çökmüş, belleri kalmış,
Coşkun ırmakların selleri kalmış,
Hanlar yok meydanda, illeri kalmış,
Düşenler çok, ama kalkan nerede?
Gideyim arayım: Hakan nerede?

...

Düşünen Uygurlar olmuş uysal,
Altınordu devri kalmış bir masal,
Bugüne kıyas et, tarihten us al.
Atilâ, Timuçin, Gürkân nerede?
Gideyim, arayım: Türkan nerede?

...

Başları ağarmış ihtiyar dağlar,
Anar eski günü: Sel döker, çağlar,
Kırlangıç ah çeker, güvercin ağlar.
Uzak bir ses sorar: Turan nerede?
Gideyim, arayım: Soran nerede?

...

Oğuzlar bayramı baharda olsun,
Otağlar, çadırlar çiçekle dolsun,
Genç kızlar oynasın, yiğitler solsun,
Bir âşık bayılmış, derman nerede?
Gideyim, arayım: Lokman nerede?

...

Ziya Gökalp

MAHALLE KAHVESİ

"Hayât-ı âile" isminde bir ma'îşet var;
 Sa'âdet ancak odur... dense hangimiz anlar?
 Hayât-ı âile dünyâda en safâlî hayat,
 Fakat o âlemi bizler tanır mıyız? Heyhât!
 Sabahleyin dolaşıp bir kazanca hizmetle;
 Evinde akşam otursan kemâl-i izzetle;

Karın nedîme-i rûhun; çocukların rûhun
 Anan, baban birer âgûş-i ilticâ-yı masûn.
 Sıkıldın öyle mi! Lâkin, biraz alışsan eğer
 Fezâ kadar sana vâsi' gelir bu dar çember.
 Ne var şu kahvede bilmem ki sığmıyorsun eve?
 Gelin de bir bakalım... Buyrun işte bir kahve:

Çamurlu bir kapı, üstünde bir değirmi delik;
 Önünde tahta mı, toprak mı? Sorma, pis bir eşik.
 Şu gördüğüm yer için her ne söylesem câiz;
 Ahırla farkı: O yemliklidir, bu yemliksiz!.

Mehmet Akif Ersoy

KÜFE

Beş on gün oldu ki, mu'tâda inkıyâd ile ben
 Sabahleyin çıkıvermişim evden erkenden.
 Bizim mahalle de İstanbul'un kenârı demek:
 Sokaklarında gezilmez ki yüzme bilmeyerek!

Adım başında derin bir buhayre dalgalanır,
 Sular karardı mı, artık gelen gelir dayanır.
 Bir elde olmalı kandil, bir elde iskandil,
 Selâmetin yolu insan için bu, başka değil!
 Elimde bir koca değnek, onunla yoklayarak,
 Önüm adaysa basıp, yok, denizse atlayarak,
 - Ayakta durmaya elbirliğiyle gayret eden,
 Lisân-ı hâl ile amma rükûa niyyet eden -
 O sâlhürde, harâb evlerin saçaklarına,
 Sığınmış öyle giderken, hemen ayaklarına
 Delîlimin koca bir şey takıldı... Baktım ki:
 Genişçe bir küfe yatmakta, hem epey eski.
 Bu bir hamal küfesiymiş... Aceb kimin? Derken;
 On üç yaşında kadar bir çocuk gelip öteden,
 Gerildi, tekmeyi indirdi öyle bir küfeye:
 Tekermeker küfe bîtâb düştü tâ öteye.
 - Benim babam senin altında öldü, sen hâlâ
 Kurumla yat sokağın ortasında böyle daha!
 O anda karşığı evden bir orta yaşlı kadın
 Göründü:

- Oh benim oğlum, gel etme kırma sakın!

Ne istedin küfeden yavrum? Ağzı yok, dili yok,
 Baban sekiz sene kullandı... Hem de derdi ki: "Çok
 Uğurlu bir küfedir, kalmadım hemen yüksüz... "
 Baban gidince demek kaldı âdetâ öksüz!

Onunla besliyeceksin ananla kardeşini.

Bebek misin daha öğrenmedin mi sen işini?"

Dedim ki ben de:

- Ayol dinle annenin sözünü...

Fakat çocuk bana haykırdı ekşitip yüzünü:

- Sakallı, yok mu işin? Git, cehennem ol şuradan!

Ne dırlanıp duruyorsun sabahleyin oradan?

Benim içim yanıyor: Dağ kadar babam gitti...

- Baban yerinde adamdan ne istedin şimdi?

Adamcağız sana, bak hâl dilince söylerken...

- Bırak hanım, o çocuktur, kusûra bakmam ben...

Adın nedir senin, oğlum?

- Hasan.

- Hasan, dinle.

Zararlı sen çıkacaksın bütün bu hiddetle.

Benim de yandı içim anlayınca derdinizi...

Fakat, baban sana ısmarlayıp da gitti sizi.

O, bunca yıl çalışıp alnının teriyle seni

Nasıl büyüttü? Bugün, sen de kendi kardeşini,

Yetim bırakmıyarak besleyip büyötmelisin.

- Küfeyle öyle mi?

- Hay hay! Neden bu söz lâkin?

Kuzum, ayıp mı çalışmak, günah mı yük taşımak?

Ayıp: Dilencilik, işlerken el, yürürken ayak.

- Ne doğru söyledi! Öp oğlum amcanın elini...

- Unuttun öyle mi? Bayramda komşunun gelini:

"Hasan, dayım yatı mekteplerinde zâbittir;

Senin de zihnın açık... Söylemiş olaydık bir...

Koyardı mektebe... Dur söyleyim" demişti hani?

Okutma sen de hamal yap bu yaşta şimdi beni!

Söz anladım uzun, hem de pek uzun sürecekt;

Benimse vardı o gün pek çok işlerim görecekt;

Bıraktım onları, saptım yokuşlu bir yoldan,
 Ne oldu şimdi aceb, kim bilir, zavallı Hasan?
 Bizim çocuk yaramaz, evde dinlenip durmaz;
 Geçende Fâtih'e çıktık ikindiüstü biraz.
 Kömürcüler kapısından girince biz, develer
 Kızın merâkını celbetti, dâima da eder:
 O yamrı yumru beden, upuzun boyun, o bacak,
 O arkasındaki püskül ki kuyruğu olacak!
 Hakîkaten görecek şey değil mi ya? Derken,
 Dönünce arkama, baktım: Beş on adım geriden,
 Belinde enlice bir şal, başında âbânî,
 Bir orta boylu, güler yüzlü pîr-i nûrânî;
 Yanında koskocaman bir küfeyle bir çocukcak,
 Yavaş yavaş geliyorlar. Fakat tesâdüfe bak:
 Çocuk, benim o sabah gördüğüm zavallı yetîm...
 Şu var ki, yavrucağın hâli eskisinden elim:
 Cılız bacaklarının dizden altı çırpıplak...
 Bir ince mintanın altında titriyor, donacak!
 Ayakta kundura yok, başta var mı fes? Ne gezer!
 Düğümlü alınının üstünde sâde bir çember.
 Nefes değil o soluklar, kesik kesik feryad;
 Nazar değil o bakışlar, dümû-i istimdad.
 Bu bir ayaklı sefalet ki yalnayak, baş açık;
 On üç yaşında buruşmuş cebin-i safî, yazık!

O anda mekteb-i rüşdiyyeden taburla çıkan
 Bir elliden mütecâviz çocuk ki, muntazaman
 Geçerken eylediler ihtiyârı vakfe-güzin...
 Hasan'la karşılaşırken bu sahne oldu hâzin;
 Evet, bu yavruların hepsi, pür sürûd-i şebâb,
 Eder dururdu birer âşiyân-ı nûra şitâb.
 Birazdan oynayacak hepsi bunların, ne iyi!

Fakat Hasan, babasından kalan o pis küfeyi,
-Ki ezmek istedi görmekle reh-güzârında-
İlel'ebed çekecek dûş-i ıztırârında!
O, yük değil, kaderin bir cezâsı ma'sûma...
Yazık, günâhı nedir, bilmeyen şu mahkûma!
Mehmet Akif Ersoy

ŞAFAKTA

Dönsek mi bu aşkın şafağından,
Gitsek mi ekaalîm-i leyâle?
Bizden daha evvel erişenler,
Ağlar bugün, evvelki hayale...

Dönmek mi? Ne mümkün geri dönmek,
Düştüyse gönüller bu melâle?
Bir eldir ufuklardan uzanmış,
Zulmet bizi çekmekte visâle...

Ahmet Haşim

MERDİVEN

Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden
Eteklerinde güneş rengi bir yığın yaprak
Ve bir zaman bakacaksın semaya ağlayarak

Sular sarardı yüzün perde perde solmakta
Kızıl havaları seyret ki akşam olmakta

Eğilmiş arza kanar muttasıl kanar güller
Durur alev gibi dallarda kanlı bülbüller
Sular mı yandı neden tunca benziyor mermer

Bu bir lisan-ı hafidir ki ruha dolmakta
Kızıl havaları seyret ki akşam olmakta

Ahmet Haşim

AÇIK DENİZ

Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum
 Her lahza bir alet gibi hasretti duyduğum.
 Kalbimde vardı Byron’u bedbaht eden melal;
 Gezdim o yaşta dağları, hülyam içinde, lal.
 Aldım Rakofça kırlarının hür havasını,
 Duydum akıncı cedlerimin ihtirasını.
 Her yaz şimale doğru asırlarca bir koşu,
 Bağrımda bir akis gibi kalmış uğultulu.
 Mağlubken ordu, yaslı dururken bütün vatan,
 Rüyama girdi her gece bir fatihane zan.
 Hicretlerin bakiyyesi hicranlı duygular,
 Mahzun hudutların ötesinden akan sular,
 Gönlümde hep o zanla beraber çağıldadı.
 Bildim, nedir ufuktaki sonsuzluğun tadı;
 Bir gün dedim ki: “İstemem artık ne yer, ne yar!”
 Çıktım sürekli gurbete, gezdim diyar diyar.
 Gittim o son diyara ki serhaddidir yerin;
 Hala dilimdedir tuzu engin denizlerin.

Garbın ucunda, son kıyıdan, en gürültülü
 Bir med zamanı, gökyüzü kurşunla örtülü,
 Gördüm deniz dedikleri bin bağlı ejderi;
 Gördüm... Güzel vücudunu zümrütleyen deri,
 Ani bir ürperişle kımıldandı anbean.
 Baktım ve anladım ki: o ejderdi canlanan.
 Sonsuz ufuktan, o ne coşkun gelişti o!
 Birden nasıl toparlanarak kükremişti o!
 Yelken, vapur, ne varsa, kaçışmış limanlara,
 Yalnız onundu, koskoca meydan ve manzara.
 Yalnız o kalmış ortada, asi ve bağı hun,
 Bin mağara ağzı açmış, ulurken uzun uzun,

Sezdim bir aşına gibi, heybetli hüznünü.
Ruhunla karşı karşıya kaldım o med günü;
Şekvanı dinledim, ezeli muztarip deniz;
Duydum ki, ruhumuzla bu gurbette sendeniz,
Durdurmaz, anladım bunu hiçbir güzel kıyı,
Bir bitmeyen susuzluğa benzer bu ağrısı.

Yahya Kemal Beyatlı

